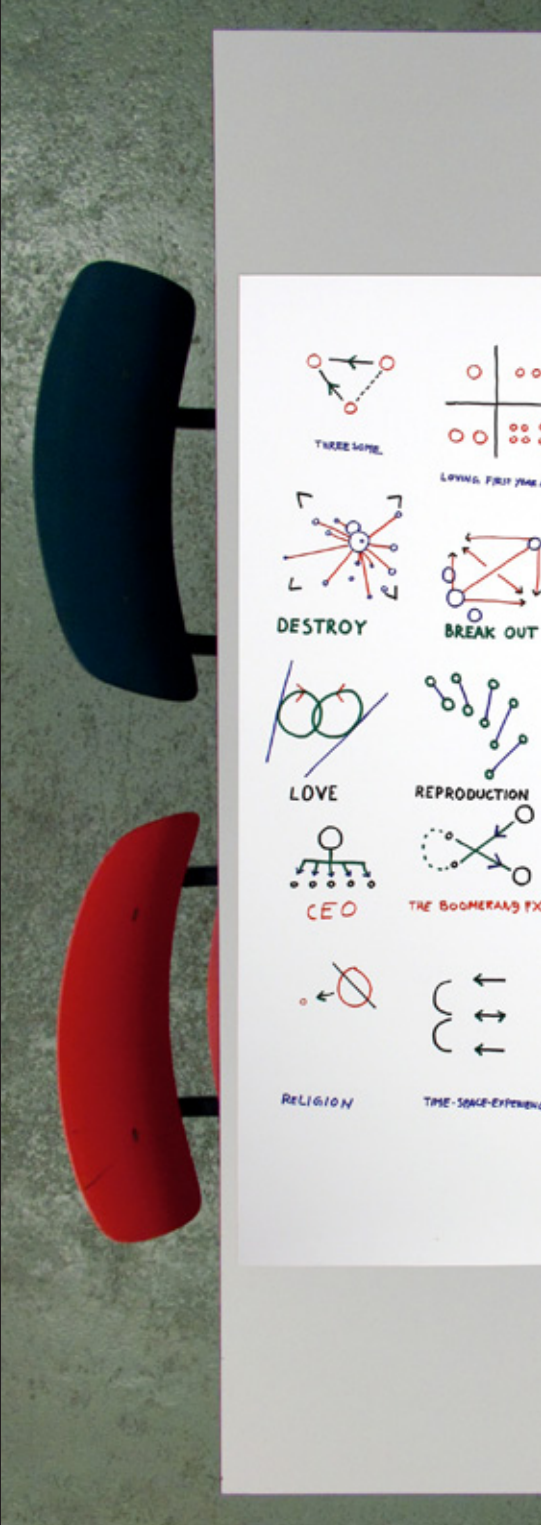

strøm 2013 larverslag en fags

opdrave spijouws

<i>Voorwoord</i> door Arno van Roosmalen	04
<i>Over Stroom Den Haag</i>	11

Kunst voor de Stad 12

Tentoonstellingen	17
Presentaties	28
<i>See You in The Hague, het lokale met het internationale verbonden</i>	33
Lezingen en debatten	36
De stad als testruimte	38
<i>Stroom Den Haag als host en partner</i>	40

Kunst van de Stad 42

Subsidieregelingen	45
Documentatie	46
Atelierbeleid	48
Stimulerende activiteiten	52
Talentontwikkeling	52
Versterking van de beroepspraktijk	58
Zichtbaarheid	59
Excellentie	60

Kunst in de Stad 62

De Beeldengalerij	64
Schoolprojecten	64
<i>Voorbeeld voor binnen- en buitenland</i>	66
Honing Bank	67
Overige kunstwerken in de openbare ruimte	72
<i>Stroom Den Haag als cultureel ondernemer</i>	74

Publiek en Bereik 76

Het netwerk van Stroom Den Haag	78
Educatieve projecten	80
Stroom online	82
Partners	84

Bijlagen 86

Bijlage 1: Stroom in het nieuws	87
Bijlage 2: Publicaties	92
Bijlage 3: Kunstenaarsbestand	94
Bijlage 4: Curatorenprogramma	94
Bijlage 5: PRO-subsidies	95
Bijlage 6: SPOT-subsidies	98
Bijlage 7: OBJECT-subsidies	98
Bijlage 8: Atelierbestand / Bemiddeling	99
Bijlage 9: Personeel en organisatie	100
Bijlage 10: Chronologisch overzicht activiteiten	103
Bijlage 11: Financiën	108

WORLD VOOR

CHARLES VAN OTTERDIJK
**DOUBLE
CENTRE**

7 september t/m 17 november 2013
woensdag t/r vrijdag 12 uur

Ondertussen Manon Bovenkerk

Stroom laat in 2013 een mooi resultaat zien en daar zijn we trots op. We hebben een hoogwaardig programma gerealiseerd met een internationale uitstraling (de persreacties zijn daar een uiting van). We hebben de Haagse kunstenaars en organisaties sterk gesteund en gestimuleerd. En dat allemaal binnen veilige financiële marges. Ondanks de sterke bezuinigingen die met ingang van 2013 zijn opgelegd. Stroom staat daarin overigens niet op zichzelf.

Zowel de Haagse wethouder als onze minister van Cultuur roemt de kunstsector veelvuldig om zijn ondernemerschap en flexibiliteit. Vanzelfsprekend zijn we blij met deze complimenten, maar het voelt soms ook als een verstikkende omhelzing. Ik wil daar hieronder bij stil staan.

Blijven leren

Door de recente gemeentelijke bezuinigingen op cultuur zijn gezonde en succesvolle kunstinstellingen als Stroom aangetast. 2013 is daarop het eerste jaar van revalidatie geweest. Revalidatie in de zin van her-waardering (hoe kan Stroom haar waarde herformuleren, hoe kan Stroom nieuwe waarde creëren), maar vanzelfsprekend ook van herstel. Maatregelen die we in 2012 hebben bedacht om de bezuinigingen het hoofd te bieden en nieuwe financiële bronnen aan te boren, heeft Stroom in 2013 doorgevoerd. Deze hebben veel gevraagd van het aanpassingsvermogen van medewerkers. Die hebben alle zeilen bijgezet om veranderingen in de werksituatie, en vaak met implicaties voor hun persoonlijk leven, tot stand te brengen.

Gezien de huidige economische en politieke situatie en mogelijke ontwikkelingen in de nabije toekomst hebben we er voor gekozen om nog geen structurele veranderingen in de organisatie door te voeren, maar op incidentele en projectmatige basis aanpassingen te doen.

Mooi rond ten koste van

Het jaar 2013 is financieel goed afgerond, met name omdat we allerlei middelen hebben gevonden (subsidies elders, projectmatige ondersteuning, schenkingen). Er worden echter wel enkele indirecte gevolgen van de bezuinigingen zichtbaar. Ten eerste is de termijn waarop financiering verzekerd is veel korter geworden. Programma-subsidies worden door landelijke fondsen voor maximaal twee jaar verstrekt. We moeten steeds sterker terugvallen op incidentele projectsubsidies. Dat betekent dat er veel minder rust in de organisatie is; we zijn immers voortdurend bezig met het werven van financiële middelen, maar vanzelfsprekend ook met de verslaglegging en verantwoording die daar bij hoort. Hoe groter de diversiteit aan bronnen, hoe sterker de verschillen in verantwoordingsmethodiek. Een groeiend deel van onze organisatorische capaciteit is nodig om de financiële huishouding op orde te krijgen en om een correcte en adequate verantwoording af te leggen bij al die bronnen.

Met deze inzet bieden we de bezuinigingen het hoofd, maar het totaal aan middelen wordt per saldo nauwelijks groter. Dit impliceert dus een vermindering van onze capaciteit en inzet voor onze kerntaken. Dat is een zorgelijke kwestie.

Juist die onderdelen van ons kunstinhoudelijk programma en die aspecten van ons voorwaardenscheppend beleid voor Haagse kunstenaars, die tot stand zijn gekomen na grondig onderzoek en zorgvuldige voorbereiding zijn invloedrijk, worden breed gewaardeerd en trekken veel publiek.

Schijn bedriegt

In 2013 werden twee solotentoonstellingen gerealiseerd die elk een lange en intensieve voorbereidingsperiode kenden waarin Stroom een grote rol heeft gespeeld, namelijk *Urban Space* van de Vlaamse architect Luc Deleu en zijn bureau T.O.P. Office en *Double Centre* van de Nederlandse kunstenaar Charles van Otterdijk. Beide exposities werden vergezeld van passende publicaties. Mede door die grondige voorbereiding konden beide rekenen op grote, internationale belangstelling en een hoge waardering bij publiek en (vak-)pers. Luc Deleu / T.O.P. office won begin 2014 de zeer prestigieuze Vlaamse Cultuurprijs voor Beeldende Kunst (!). Het juryrapport refereerde daarbij exclusief aan de expositie bij Stroom en de begeleidende publicatie!

We werkten voor *Urban Space* onder meer samen met de kunstinstelling *Extra City* in Antwerpen (waar de tentoonstelling later in het jaar te zien was), de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Gent, en de uitgeverij Valiz (Amsterdam). Voor *Double Centre* vonden we een partner in het Van Abbemuseum in Eindhoven (waar de tweede fase van de tentoonstelling midden 2014 opent) en in de uitgeverij Book Works (Londen). *Urban Space* en *Double Centre* zijn veelzeggende onderdelen van het programma van tentoonstellingen, kunstprojecten en andere activiteiten van 2013 dat eigenlijk iets versluiert. Het lijkt zich namelijk bijna niets aan te trekken van de bezuinigingen. Het volume aan activiteiten is bijna gelijk gebleven en de kwaliteit was hoog, zo vinden anderen. Maar schijn bedriegt. Achter dit blij masker gaat een wat grimmiger realiteit schuil. Als gevolg van de mede door de bezuinigingen afgedwongen en eerder genoemde reorganisatie, wordt het voor Stroom steeds moeilijker om tijd en middelen in te zetten voor het soort voorbereiding (onderzoek, netwerk en partnerschappen ontwikkelen,

publicaties ondersteunen) dat bovengenoemde kwaliteit (en waardering) genereert. Vanzelfsprekend zetten we alles in het werk om juist onze reden van bestaan, onze kerntaken en –kwaliteiten, optimale aandacht te geven.

Kunstenaarspraktijk is aan sterke veranderingen onderhevig

Het subsidiebudget van Stroom is in het afgelopen jaar overvraagd. Financieel hebben we dit gelukkig kunnen opvangen. Maar het is belangrijk om dit als een signaal op te vatten, dat bovendien samenhangt met andere signalen. We hebben bijvoorbeeld kunnen constateren dat de vraag naar permanente ateliers (met name in een iets hogere prijsklasse) is afgenomen en dat de behoefte aan tijdelijke werkruimte (vaak tegen onkostenvergoeding) onverminderd hoog is. Kunstenaars nemen – wellicht noodgedwongen – steeds vaker genoegen met een weinig optimale situatie. Tegen de achtergrond hiervan tekent zich een dramatische afname van het aantal beschikbare werkruimtes en broedplaatsen af.

Het zijn signalen die duiden op een veranderende beroepspraktijk en een veranderend kunstenaarschap. Dit wordt deels veroorzaakt door ‘exogene’ factoren, zoals het veranderde subsidieklimaat (niet alleen Stroom, maar ook de landelijke fondsen hebben een sterk verminderd budget) en de economische crisis. Ook ‘endogene’ factoren, zoals toegenomen interdisciplinariteit, het ontstaan van een hybride kunstenaarschap, of versterkte mediawijsheid zijn van invloed. Dit brengt een ander soort ondernemerschap met zich mee, dat zich bijv. voltrekt in de transitie naar andere verdienmodellen. We merken hierbij op dat bepaalde groepen kunstenaars, zoals bijvoorbeeld de oudere, meer moeite hebben met deze noodzakelijke transitie dan andere. Dit vergt speciale aandacht van Stroom.

Een goed voorwaardenscheppend beleid is dynamisch, want gebaseerd op veranderingen in het veld, en pro-actief, namelijk vooruitlopend en inspelend op ontwikkelingen. Begin 2014 start Stroom een onderzoek dat voortkomt uit de evaluatie van ons huidige subsidiestelsel. Dit onderzoek concentreert zich op de veranderingen in het kunstenaarschap en de ontwikkelingen in de kunstwereld.

Anders ondernemen

In het afgelopen jaar is Stroom in staat geweest om het financiële draagvlak te verbreden en daarmee haar ‘bestaansgrond’ te versterken.

De boekwinkel van Stroom, bijvoorbeeld, vormt weliswaar geen substantieel deel van onze omzet, maar door de grote inspanning die op dit gebied is geleverd is de opbrengst uit boekverkoop in 2013 verdubbeld in vergelijking met het jaar daarvoor.

Stroom en haar medewerkers adviseren tegen betaling aan instellingen en overheden, zelfs in het buitenland.

In goed overleg met de eigenaar van ons pand worden twee verdiepingen van ons achterhuis verbouwd tot appartement voor de commerciële *short stay* markt, hetgeen Stroom extra inkomsten kan opleveren.

Dan is er het prachtige resultaat (104% van het streefbedrag) van de *crowdfunding* actie ten behoeve van ons project ‘Honing Bank’.

Eind 2013 zijn we begonnen met een programma dat beoogt om een of enkele ‘cirkels’ rond Stroom te realiseren, die voor een versterkt inhoudelijk, maatschappelijk en ook financieel draagvlak gaan zorgen.

We zijn trots op ons ondernemerschap. Soms, zoals bij het resultaat van de *crowdfunding*, prettig verrast. We zijn enthousiast over de andere kwaliteiten waarin we ons aangesproken voelen en over wat dit teweeg brengt. De organisatie was al ondernemend, maar bewandelt nu andere paden. Dat is een positief gevolg van de bezuinigingen.

Tegelijkertijd zijn we ons bewust van het feit dat deze activiteiten in veel gevallen per saldo een neutraal resultaat laten zien: de personele inzet en de extra kosten van het succesvolle *crowdfunding* programma, wegen maar net op tegen de opbrengsten daarvan.

Life long learning of doorlopende leerlijn

Get Smart, het educatieve programma dat Stroom samen met Heden heeft ontwikkeld, is na zes succesvolle jaren in onderling overleg en met wederzijdse instemming midden 2013 gestopt. Het format paste niet meer bij de ideeën voor de educatieprogramma’s van Heden (dat meer wil focussen) en van Stroom (wij willen een sterker verbinding met ons kunsthoudelijk beleid).

Zoals beschreven en gemotiveerd in ons beleidsplan 2013-2016, vatten we educatie niet op als een supplement bij ons programma, maar als integraal onderdeel daarvan (om die reden valt een deel van ons programma onder de noemer *Stroom School*). We zijn er van overtuigd dat wij, mede op grond van de aard en kwaliteit van ons programma, educatie moeten bieden aan alle leeftijden – nog los van het feit dat we van mening zijn dat de huidige tijd kansen biedt voor en vraagt om *life long learning*. De Gemeente Den Haag geeft hoge prioriteit aan educatie, maar verbindt daar voor de door haar gesubsidieerde culturele instellingen de voorwaarde aan om zich louter te richten op leerlingen van de basisschool. Hier wordt een dilemma zichtbaar.

Bij het ontwikkelen van ons nieuwe educatiebeleid hebben we veel baat bij onze deelname aan het ‘beeldende kunst cluster’ in het project ‘Doorlopende leerlijn’, dat wordt gefinancierd door de Gemeente Den Haag en het landelijke Fonds Cultuurparticipatie. Samenspraak met collega-instellingen en deskundigen zorgt dat we een beter onderbouwde educatiebeleid kunnen ontwikkelen dat goed is afgestemd met dat van de andere kunstinstellingen en de wensen en mogelijkheden van scholen.

Arno van Roosmalen

*directeur
maart 2014*

Over Stroom Den Haag

Stroom Den Haag reflecteert sinds 1990 op de stedelijke omgeving vanuit beeldende kunst, architectuur, stedenbouw en vormgeving. Stroom initieert en ondersteunt daartoe onderzoek. Ze organiseert tentoonstellingen, projecten, lezingen, workshops en excursies. Daarnaast stimuleert, bemiddelt en adviseert ze ten behoeve van Haagse kunst en kunstenaars.

Het werkterrein van Stroom is Den Haag, enerzijds volkomen uniek, anderzijds een stad die problemen, bijzonderheden, kwaliteiten en dilemma's deelt met internationale steden. Als centrum voor hedendaagse kunst en architectuur wil Stroom vanuit de kunst bijdragen aan het denken over de stad, het verbeteren van de kwaliteit van het publieke domein, en aan het ontwikkelen van nieuwe ideeën en visies voor de stad. Daarnaast werkt Stroom aan het optimaliseren van het beeldende kunstklimaat in Den Haag.

De structuur van dit jaarverslag loopt parallel aan het beleidsplan dat ingaat op de beleidsprioriteiten. 'Kunst en de stad'; dat is, het meest compact geformuleerd, het motto van Stroom Den Haag. Vanuit een geloof in de maatschappelijke potentie van kunst en in het vertrouwen dat zij daarom een maatschappelijk draagvlak zal vinden, formuleert Stroom een programma waarin de kunst centraal staat en het uitgangspunt vormt. Daarbij heeft de verbinding met de stad, en de betekenis voor de samenleving de hoogste prioriteit.

Kunst en de stad

Door optimale omstandigheden voor de **kunst van de stad** te creëren (het voorwaardenscheppend beleid). Door tot de verbeelding sprekende **kunst in de stad** te realiseren (kunst in de openbare ruimte). En door **kunst voor de stad** in te zetten, als inspiratie, visie, prikkel.

In dit jaarverslag legt Stroom uit hoe zij dit alles in 2013 heeft gedaan. In de bijlagen staan alle feiten en cijfers.

Kunst voor de stad

Stroom bracht in 2013 burgers en bestuurders van Den Haag in contact met kunstenaars, ontwerpers, architecten, denkers, historici, stedenbouwkundigen en vele anderen. In **tentoonstellingen** en **presentaties** liet zij zien welke nieuwe ideeën er zijn over het leven in de stad. Ze stelde die ter discussie in **lezingen en debatten**, maakte van de stad **een testruimte** en ze presenteerde zich in toenemende mate als **host en partner** van andere instellingen. Vaak maakten deze activiteiten deel uit van langer lopende themaprogramma's, zoals *See You in The Hague*. Van dit alles geeft dit hoofdstuk een overzicht.

Tentoonstellingen

Orban Space Luc Deleu - T.O.P. office

20 januari t/m 24 maart 2013

Curatoren: Wouter Davidts en Stefaan Vervoort in dialoog met T.O.P. office

De Belgische architect en kunstenaar Luc Deleu ontwikkelde met zijn bureau T.O.P. office het 'urbanisme': een 'eco-centrische' vorm van urbanisme op wereldschaal. De overzichtstentoonstelling hierover bij Stroom Den Haag bleef niet onopgemerkt.

Toen Luc Deleu (1944) in 1970 T.O.P. office oprichtte, koos hij een naam die ook als een oproep opgevat kan worden: Turn On Planning! In de veertig jaar die volgden heeft hij met zijn bureau een 'eco-centrische' vorm van urbanisme op wereldschaal ontwikkeld vanuit een oprecht engagement met actuele vraagstukken. Hij hield en houdt zich bezig met de duizelingwekkende groei van de wereldbevolking, de onevenwichtige voedselproductie, de oprukkende milieuvervuiling en de frictie tussen het individu en de maatschappij.

*Vier decennia
voorstellen
voor de openbare
ruimte*

In de afgelopen decennia heeft Deleu een rijk en veelzijdig oeuvre opgebouwd. Dat bestaat niet alleen uit projecten en plannen op het gebied van architectuur en stedenbouw, maar ook uit visionaire voorstellen, objecten, installaties en kritische teksten.

Historisch perspectief

De overzichtstentoonstelling *Orban Space* concentreerde zich op de wijze waarop Deleu sinds 2006 met zijn T.O.P. office een theoretisch kader en een methodiek ontwikkelt waarbinnen kan worden nagedacht over de openbare ruimte op wereldschaal. Om van daaruit geschikte ontwerpstrategieën te ontwikkelen. Stroom Den Haag plaatste nieuwe werken naast schetsen, modellen, ontwerpinstrumenten en historische documenten uit de periode 1969-2011. Het gros van de geselecteerde werken was nog niet eerder aan het publiek getoond.

De tentoonstelling werd in een randprogramma met het publiek besproken. Zo gaf kunstenaar Celine Condorelli in het kader van de zogeheten 'Stroom School' een lezing en was er een openbaar gesprek met co-curator Wouter Davidts. Ook gaven architect/kunstenaar John Körmeling en architect/critica Vera Yanovshtchinsky rondleidingen en werden er workshops georganiseerd in samenwerking met de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) en onderzoeks- en ontwerpbureau DRS 22.

Aandacht in de pers

Het eerste zo ambitieuze overzicht van het werk van Deleu bleef niet onopgemerkt. De aandacht van zowel de nationale als internationale pers was bevredigend. Zo schreef De Groene Amsterdammer op 5 februari 2013:

"Urban Space: Luc Deleu - T.O.P. office is geen solotentoonstelling en ook geen retrospectief, maar wil vooral onverwachte perspectieven bieden en nieuwe verbindingen blootleggen binnen het gehele oeuvre. Het stelt zich tot doel de vele, steeds terugkerende campagnes, acties en strategieën die zo typerend zijn voor het werk en de praktijk van Luc Deleu - T.O.P. office in kaart te brengen en te benoemen."

Vervolg

De tentoonstelling reisde na afloop door naar ExtraCity in Antwerpen, de partner waarmee Stroom dit overzicht van het werk van Deleu wist te realiseren. Samen met hen en de Nederlandse uitgeverij Valiz werd eind 2012 al het boek *Luc Deleu - T.O.P. office: Urban Space* gepubliceerd dat vanuit verschillende perspectieven het werk en de impact van het denken van Deleu weergeeft.

Begin 2014 werd bekend dat T.O.P. office de Vlaamse Cultuurprijs voor de Beeldende Kunst 2012-2013 heeft gewonnen. De jury loofde T.O.P. office voor zijn compromisloze houding, tegendraadse gedachtegoed en eigenzinnige vormtaal die steeds nieuwe generaties kunstenaars, ontwerpers en architecten aanspreken. De presentatie van T.O.P. office bij Stroom wordt expliciet genoemd in de uitnodiging van de prijsuitreiking en in het bijbehorende persbericht.

United We

14 april t/m 14 juli 2013

Tentoonstelling met werk van Frank van Klingeren, Potential Estate, Conditional Design, Itay Ohaly, gerlach en koop, Pratchaya Phinthong en Ante Timmermans

Met kunstenaars, ontwerpers, architecten, managers en andere nieuwsgierigen ging Stroom Den Haag op zoek naar het hoe, wat en waarom van een vernieuwd geloof in collectiviteit.

Niet voor niets kopte het NRC recent: 'Ik is uit, wij is in'. Welke ideeën bestaan er over andere vormen van werken, leven, organiseren? Hoe krijgen deze ideeën binnen en buiten de kunstwereld vorm? Steeds meer kunstenaars, curatoren, critici werken in een collectief, tijdelijk of structureel. Daar zijn uiteenlopende redenen voor. Zijn er verschillen tussen kunstenaarscollectieven en collectieven uit andere disciplines? Hoe verloopt het

Conversatiebevorderend stapelbed Frank van Klingeren

proces om samen creatief werk te maken? Wat is de meerwaarde van het collectief? Met deze vragen als uitgangspunt werd een tentoonstelling en een uitgebreid randprogramma (*United We ... Work, Make, Learn, Live, Organize, Resist*) opgezet.

Upcycling

De goed bezochte tentoonstelling *United We* maakte deel uit van de langer lopende manifestatie *Upcycling*, waarbij Stroom vanuit de disciplines beeldende kunst, vormgeving en architectuur onderzoek doet naar betekenis- en waardevermeerdering. *United We* benadrukte, na de tentoonstelling *Up to You* (2010 met als thema het activeren van het publiek) en *There, I Fixed It* (2011, waarin tegendraadse oplossingen getoond werden voor al dan niet urgente problemen), het systeem dat de voorwaarde voor waardecreatie biedt.

In andere woorden: na de *You* en de *I* ging het in deze derde aflevering over de *We*. De centrale vraag was of het mogelijk is een toekomst te scheppen die niet louter draait om groei, macht en winst.

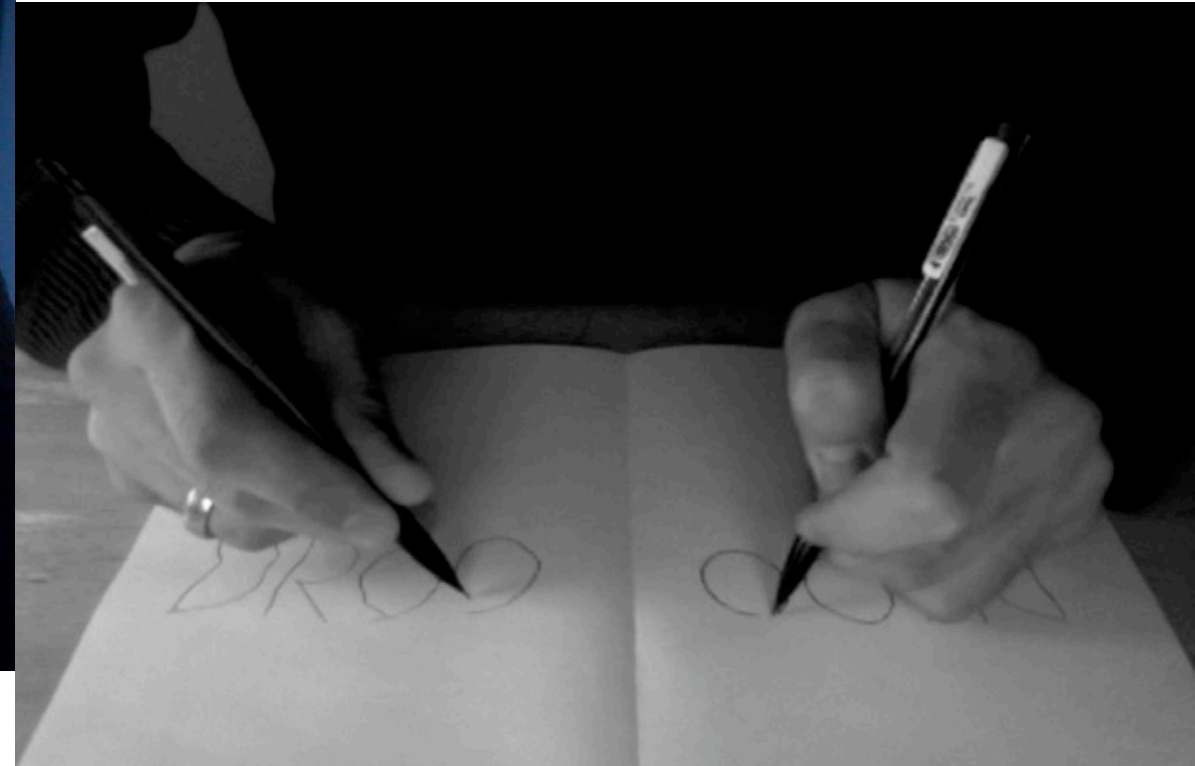
De kracht van het collectief

Naast de tentoonstelling met internationale kunstenaars, ontwerpers en architecten, vond er een scala aan activiteiten plaats met uiteenlopende partners. Zo werd de aftrap van *United We* gegeven door verschillende collectieven en coöperaties die zichzelf kort presenteerden voor een honderdtal aanwezigen. Het ging om uiteenlopende organisaties als de Orde van Vrijmetselaren, vakbond FNV Kiem, de coöperatie Rabobank, en het Broodfonds voor uitkeringen voor ZZPers.

Maar ook projectbureau TAAK, kunstenaarscollectief 1646 en de Pander Woongroep deden mee. In een speciale kunstenaarsbijeenkomst vertelden vijf Haagse kunstenaars- en vormgevingscollectieven wat samenwerken voor hen betekent, wat het oplevert en wat het kost. Ook was er in het randprogramma volop aandacht voor het gedachtegoed van

Over collectieve vormen van werken, denken, organiseren en leven

Fragmented Process Design and Chaos Itay Ohaly
Palindrome Ante Timmermans

architect Frank van Klingeren (1919-1999), architect van De Meerpaal in Dronten, 't Karregat in Eindhoven en Jeugdherberg Ockenburgh in Den Haag. Van Klingeren wilde tonen dat architectuur de kracht bezit om mensen opnieuw bij elkaar te brengen met een gebouw als een agora, als een maatschappelijke katalysator. Hij schreef in 1974 in *De Nieuwe Linie*:

“Er hangen ideeën in de lucht. In een heel dikke wolk. En die ideeën zakken op plaatsen op aarde door het wolkendek heen. Je hebt alleen mensen nodig, die als trechters willen functioneren.”

Deze uitspraak en het werk van Van Klingeren werd besproken met Atelier Pro, Studio Léon Thier, architecten|en|en, kunstenaar Wendelien van Oldenborgh en stadssocioloog Arnold Reijndorp. Ten slotte werd samen met Bureau Europa in Maastricht en het Filmhuis Den Haag aan de hand van films en lezingen onderzocht hoe zelforganiserende systemen en politieke collectieven te werk gaan.

Aan het einde van de tentoonstellingsperiode hield Stroom met Brandstof, de organisatie voor filosofie en leven, een intiemere bijeenkomst - in de buitenlucht - over nieuwe manieren van collectief leren.

Managementsector

Een goed bezocht en goed ontvangen tweedaags symposium - *United We Organize* - richtte zich op vernieuwingen in de managementwereld. Die kijkt steeds meer naar de kunst en cultuur voor inspiratie. Zowel kunstenaars als managers gingen actief in debat met elkaar en met het publiek. Het symposium werd georganiseerd in samenwerking met het Lectoraat voor Change Management van de Haagse Hogeschool.

Aandacht in de pers

Het thema van collectiviteit leeft enorm in Den Haag; dat merkte Stroom aan de betrokkenheid van partners en deelnemers. Ook de landelijke pers stond stil bij deze tentoonstelling. Zo schreef Marina de Vries in de Volkskrant van 23 mei 2013:

“Totdat je je realiseert dat dit geen tentoonstelling om de tentoonstelling is. Het is bedoeld ter inspiratie, een aanloop om het onderwerp, mede door lezingen en debatten, uit de taboesfeer te halen en weer op de kaart te zetten. (...) Iets van die ouderwetse saamhorigheid mag best in nieuwe vorm terugkeren. Graag zelfs.”

Het schemergebied van de democratische rechtsstaat

Double Centre Charles van Otterdijk

8 september t/m 17 november 2013

In het jaar waarin grote ophef ontstond over afluisterpraktijken door overheden, kwam Stroom Den Haag met de solotentoonstelling *Double Centre*, over geheime locaties waar dingen gebeuren die het daglicht niet kunnen vertragen.

In de uitgestrekte bossen tegen de Poolse grens in Oost-Duitsland ontdekte Charles van Otterdijk bij toeval twee gebouwen waarvan het volkomen onduidelijk was wat de precieze functie van deze gebouwen is. Gezien de locaties is (institutionele) illegaliteit niet uitgesloten. Op grond van zijn herinneringen en spaarzame documentatie werkt hij tot de dag van vandaag aan een reconstructie en probeert hij grip te krijgen op de mogelijke betekenis van deze plekken.

L01.#07 (location 1) Charles van Otterdijk
Double Centre Charles van Otterdijk

De tentoonstelling *Double Centre* bij Stroom Den Haag toonde een eerste tussenstand van Van Otterdijks onderzoek. In de zomer van 2014 onthult hij in het Van Abbemuseum in Eindhoven nieuwe resultaten.

Met de solotentoonstelling liet Van Otterdijk de duistere wereld zien van surveillance, ondervragen en clandestiene schuilplekken. Hij wekte associaties op met praktijken waarmee democratische rechtsstaten al of niet vermeende terroristen trachten onschadelijk te maken. Deze aanpak speelt zich veelal af buiten het zicht van de media en juridische en parlementaire controle. *Double Centre* voerde de bezoeker een soortgelijk schemergebied binnen. Onwillekeurig drong zich de vraag op wat we eigenlijk geoorloofd vinden om onze rechtsstaat te verdedigen.

Met deze tentoonstelling gaf Stroom Den Haag de aftrap van het grootse programma *See You in The Hague* (zie p. 33).

Rondleidingen door experts

Op een aantal zondagen gaven deskundigen uit verschillende disciplines rondleidingen met commentaar bij de exposities. Onder hen experts van het onderzoeksbureau Buro Jansen & Janssen dat politie, justitie en inlichtingendiensten kritisch volgt en Amerikaanse deskundige Willem Post, die is verbonden aan Instituut Clingendael. *NRC Handelsblad* gaf de tentoonstelling op 11 september 2013 vier sterren; Sandra Smets noemde Van Otterdijk toen 'een artistieke Edward Snowden'.

exformation Agnieszka Kurant

1 december 2013 t/m 23 februari 2014

Vluchtige of onwaarneembare aspecten van de werkelijkheid, zogenoemde fantomen: de Poolse kunstenaar Agnieszka Kurant is er door gefascineerd. Ze stelde er de tentoonstelling over samen waarmee Stroom Den Haag het kalenderjaar afsloot.

De Poolse kunstenaar Agnieszka Kurant heeft een fascinatie voor fantomen: vluchtige of onwaarneembare aspecten van de werkelijkheid. Ook is zij gegrepen door de wijze waarop zulke ongrijpbare krachten invloed uitoefenen op de wereld waarin wij leven, en op de markt en op de waarde van kunst.

In de solotentoonstelling *exformation* richtte ze zich op datgene wat we niet weten, op de mutatie van kennis, het onderbewuste, collectieve intelligentie en immateriële arbeid. *exformation* is een term die eind jaren '90 door de Deense wetenschapsjournalist Tor Nørretranders werd geïntroduceerd om het bewust weglaten van informatie te benoemen.

Internationale publiciteit

exformation bij Stroom Den Haag werd samen met het prestigieuze SculptureCenter in New York ontwikkeld en kreeg internationaal volop aandacht, zoals in de *Huffington Post*. Maar ook *Metropolis M* en de *Volkscrant* besteedden aandacht aan Kurant. In het januari/februari-nummer van het Belgische kunstblad *De Witte Raaf* schreef Machteld Leij:

“Onzichtbaar, onbereikbaar, ondergesneeuwd of ooit onbelangrijk geacht, met alles wat die kwalificaties draagt gaat Kurant aan de slag. In een interview vertelt ze over haar voorliefde voor magie. Toveren doet ze niet, wel goochelt ze voortreffelijk met luchtspiegelingen, radiogolven, uitzendfrequenties en magnetische werking.”

Stroom School

De vele bezoekers die *exformation* bezochten waren enthousiast over de manier waarop Kurant concepten, zoals het weglaten van informatie, wist te vertalen naar aansprekende kunstwerken. Parallel aan de tentoonstellingen, werden onder de noemer *Stroom School* ook in 2013 activiteiten georganiseerd die de educatieve waarde van het programma accentueren, en zich richten op verdieping, het opdoen van en het uitwisselen van kennis en ideeën. Zo werd ook de thematiek van Kurants tentoonstelling in de *Stroom School* uitgediept. **Kathy Mathys** van Writerskitchen gaf de druk bezochte schrijfworkshop *Tales to Tell*. Duitse cultuurfilosoof **Diedrich Diederichsen** schreef een aparte tekst getiteld: *At the Levers of Reality: The Orders of Fiction. On the work of Agnieszka Kurant*. (Zie bijlage 2) Verder waren **Chris Fitzpatrick** (Objectif Exhibitions, Antwerpen), kunstenaars **Machteld Rullens** en **James Richards**, **Vivian Sky Rehberg** (Piet Zwart Instituut), **Ton Geerts** (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie) en de bekende Nederlandse documentairemaker **Pieter Fleury**, onderdeel van het randprogramma.

Endless Second
Agnieszka Kurant

Cutaways
Agnieszka Kurant

*Onzichtbare informatie
en ongrijpbare krachten*

As Amazon Rainforest Dwindles to Less Than 2% Central Americans Brace Themselves for Possible Cloud Moth Attack

By AMANDA GRAY

TERRORISM AFTERMATH

Intelligence Suggests Officials Learned of Attack Before E.U. Split; French Divided in Scandal Recalling 9/11 Aftermath

By MONICA SANDERS

Paris, Sept. 28 — In an acknowledgment of a failure of communication between intelligence agencies, many claim, to the French and the United States in the months before the Sept. 11 attacks, the intelligence agencies in Paris learned of the Sept. 11 attacks before the Sept. 11 attacks.

Paris, Sept. 28 — In an acknowledgment of a failure of communication between intelligence agencies, many claim, to the French and the United States in the months before the Sept. 11 attacks, the intelligence agencies in Paris learned of the Sept. 11 attacks before the Sept. 11 attacks.

Paris, Sept. 28 — In an acknowledgment of a failure of communication between intelligence agencies, many claim, to the French and the United States in the months before the Sept. 11 attacks, the intelligence agencies in Paris learned of the Sept. 11 attacks before the Sept. 11 attacks.

THE TAKE:
Repair of Damage

Presentaties

Behalve in de tentoonstellingsruimte vinden er ook elders in het gebouw aan de Hogewal presentaties plaats. Onder de noemer 'Ondertussen' toont Stroom de spin-off van haar subsidiebeleid aan het publiek en in september 2013 is in de entreeruimte 'OpZicht' gestart, een reeks presentaties van recent bij Stroom ingeschreven kunstenaars. Mondelinge presentaties vonden ook dit jaar weer plaats tijdens de **bibliotheeksessies**.

Ondertussen

7 januari t/m 11 maart 2013: Jessica de Boer

16 maart t/m 5 mei 2013: Mark van Overeem

11 mei t/m 30 juni 2013: Kim De Ruysscher

10 juli t/m 15 september 2013 Ejderkan A. Tastekin & Jan Wattjes

21 september t/m 3 december 2013: Manon Bovenkerk

10 december 2013 t/m 23 februari 2014: Ontwerpbureau LUST

De Ondertussen presentaties lieten de diversiteit zien van de kunstenaars die een subsidieverzoek indienen bij Stroom Den Haag en van hun werk.

Het subsidiestelsel van Stroom Den Haag gaat uit van de sterke aspecten en het grote potentieel van de Haagse kunstwereld, en kent twee hoofdmotieven. Allereerst moeten subsidies bijdragen aan de versterking van het Haagse kunstklimaat, en ten tweede moeten ze de zichtbaarheid van Haagse kunst en kunstenaars vergroten. Voor de eerste doelstelling zijn de zogeheten PRO-subsidies in het leven geroepen, voor het tweede doel de SPOT-subsidies (zie p. 98 en bijlage 6).

Het programma *Ondertussen* omvat presentaties naar aanleiding van subsidieverzoeken en is voor Stroom een goede manier om de diversiteit van het subsidiestelsel en van de ideeënrijkdom in de aanvragen zichtbaar te maken. Ook kan zij zo activiteiten en projecten van aanvragers voor het voetlicht brengen die anders misschien buiten het zichtveld van het (Haagse) publiek zouden zijn gebleven – bijvoorbeeld omdat het een onderzoeksproject betrof (Jessica de Boer, Mark van Overeem) of een tentoonstelling in het buitenland (Kim De Ruysscher, ontwerpbureau LUST).

De aanvragers hadden de vrije hand bij de inrichting. Dat leidde tot een heel divers aanbod. Soms werd gebruik gemaakt van fotodocumentatie (Jessica de Boer, Kim De Ruysscher), dan weer van schetsteekeningen (Manon Bovenkerk) of van artefacten uit het project (Ejderkan A. Tastekin & Jan Wattjes). Mark van Overeem had in de presentatieruimte een trompe l'oeil-achtige omgeving gecreëerd waarin hij experimenteerde met kader, perspectief, suggestie, spiegeling en herhaling. LUST toonde de 'achterkant' van de *Poster Wall for the 21st Century* die zij in 2008 ontwikkelden voor MOTI, Museum of the Image in Breda. De presentatie van Ejderkan A. Tastekin & Jan Wattjes viel samen met de Invest conferentie 2013, waaraan zij beide deelnamen (zie p. 53).

De ideeënrijkdom in Den Haag

OpZicht

7 september t/m 14 oktober 2013: Kosta Tonev

17 oktober t/m 25 november 2013: Suzanne Somer

27 november 2013 t/m 12 januari 2014: Machteld Rullens

Op een groot wandmeubel in de entreeruimte van Stroom Den Haag mochten jonge kunstenaars zich presenteren aan een groter publiek. Dat aanbod werd gretig aangenomen.

OpZicht is de nieuwe presentatieplek voor recent ingeschreven Haagse kunstenaars. Vanaf september 2013 dient een groot wandmeubel in de entreeruimte van Stroom Den Haag als podium en platform waarop jonge kunstenaars zes weken lang hun werk, passie en interesse kunnen delen met bezoekers. De deelnemende kunstenaars bleken

Nieuwkomers in de Haagse kunstwereld

weinig moeite te hebben om het strakke 'grid' van *OpZicht* naar hun hand te zetten. Zij zagen de geboden vorm als uitdaging. Het advies en de ondersteuning in organisatie en communicatie door de Stroommedewerkers ervoeren de jonge kunstenaars als zeer welkom.

Kosta Tonev maakte voor de plek een nieuw werk waarvoor hij aansluiting zocht bij het programma *See You in The Hague* (zie p. 33). Suzanne Somer koos ervoor om nieuw werk te maken met als uitgangspunt haar online fotodagboek ONCE, waarin iedere dag een foto werd geplaatst, die de dag daarop weer werd vervangen. Machteld Rullens had een spectaculaire aftrap van haar presentatie met een zelf-georganiseerd optreden van Shantykoor Albatros uit Rotterdam.

Uniek gespreksformat

Bibliotheeksessies

26 maart 2013: Welmer Keesmaat

3 mei 2013: Melle de Boer

28 juni 2013: Navid Nuur

13 december 2013: Jan Rosseel

Dit jaar werden vier bibliotheeksessies georganiseerd die een kleine groep vakgenoten intensief kennis liet maken met een toonaangevende kunstenaar uit Den Haag. Dit waren fotograaf, vormgever en tijdschriftmaker Welmer Keesmaat, tekenaar, singer-songwriter en schrijver Melle de Boer, beeldend kunstenaar Navid Nuur en documentairefotograaf Jan Rosseel.

Aanleiding voor iedere bijeenkomst was een recente publicatie van de hoofdgast, waarbij het gesprek vooral ook ging over inspiratieboeken uit de persoonlijke bibliotheek. Daarnaast ging het over de manier van werken en de plaats die de kunstenaar met zijn werk inneemt in de wereld.

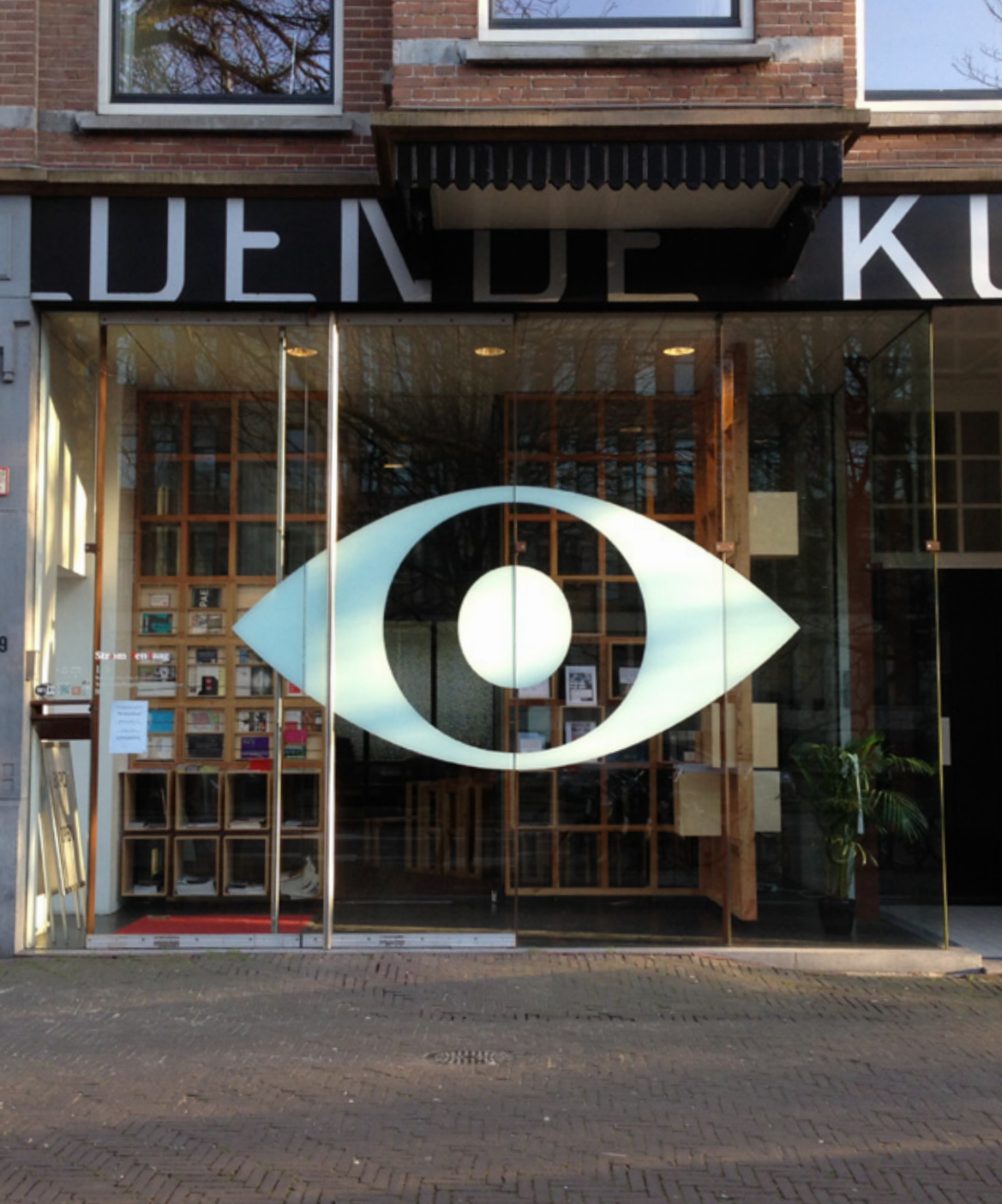
Veel deelnemers vonden het gespreksformat uniek, omdat het in de praktijk weinig voorkomt dat er tussen kunstenaars onderling geconcentreerd gesproken wordt over de inhoud van hun werk en de inspiratie waaruit zij putten. Door de intieme setting waren de gesprekken intens en persoonlijk, en werden er onderling veel waardevolle contacten gelegd.

Na de sessies plaatste Stroom op haar website steeds een verslag in woord en beeld, met een boekenlijst die het voor het grotere publiek mogelijk maakt om kennis te maken met de inspiratiebronnen van de uitgenodigde kunstenaars. Inmiddels staan er tien verslagen online.

Met de bibliotheeksessies, waarbij tot nu toe ongeveer 100 kunstenaars betrokken zijn geweest, versterkt Stroom de band tussen Haagse kunstenaars en verrijkt ze haar eigen relatie met hen.

OpZicht Suzanne Somer
Bibliotheeksessie Welmer Keesmaat

Het lokale met het internationale verbonden

See You in The Hague

Met het nieuwe meerjarenprogramma *See You in The Hague* (SYiTH) onderzoekt Stroom Den Haag de ambitie en werkelijkheid van Den Haag als Internationale Stad van Vrede en Recht.

Er is geen onderwerp denkbaar in Den Haag waarin de verbinding tussen het lokale en het internationale zo evident is als dat van de ambitie om Internationale Stad van Vrede en Recht te zijn. Wat impliceert deze ambitie voor het imago van Den Haag in de wereld? Hoe kan datgene dat die ambitie belichaamt - de instellingen, de mensen die er werken, de verbinding met elders in de wereld, de nieuws waarde, etc. - beter zichtbaar gemaakt worden in de stad? Hoe kan de Haagse burger meer betrokken worden? Wat staan wij toe om onze democratie en vrijheid te waarborgen?

Deze en veel andere (deel-)vragen komen aan de orde in diverse onderdelen van het nieuwe meerjarenprogramma *See You in The Hague*. In zijn opbouw en ambitie is dit vergelijkbaar met thematische meerjarenprogramma's die Stroom Den Haag eerder realiseerde, zoals *After Neurath* (2006-2008) of *Foodprint* (2009-2012). Net als destijds bestaat het programma uit een hele reeks interessante en relevante tentoonstellingen, presentaties, workshops, lezingen, masterclasses en voorstellingen. Voor het programma zelf heeft Stroom internationale kunstenaars, activisten, wetenschappers uitgenodigd in

Den Haag als Wereld-hoofdstad Marjolijn van de Meij (tekening)

Den Haag om projecten te organiseren voor betrokken professionals (op bestuurlijk, juridisch, militair, strategisch gebied, vanuit mensenrechtenorganisaties en vooraanstaande opleidingsinstituten) en kunstwerken te realiseren die de Haagse burger (als bezoeker of als toevallige passant) inspireren en laten nadenken over kwesties die samenhangen met Den Haag als Internationale Stad van Vrede en Recht. Het programma kwam tot stand in nauwe samenwerking met freelance curator Brigitte van der Sande. De unieke grafische identiteit van SYiTH, ontwikkeld door ontwerpbureau Autobahn, moet ervoor zorgen dat het programma draagvlak krijgt bij doelgroepen die buiten de culturele sector liggen. SYiTH wordt ondersteund door Brand! Communicatie.

De tentoonstelling *Double Centre* van de Nederlandse kunstenaar Charles van Otterdijk (zie p. 22) vormde samen met twee etalage-opstellingen de kick-off van SYiTH.

Wereldhoofdstad in de etalage

Stroom besteedde aandacht aan 100 jaar Vredespaleis en de etalage van de bibliotheek was gewijd aan een plan uit 1905 om in de duinen bij Den Haag een 'Wereldhoofdstad' te stichten. Dit bijna vergeten plan met ontwerptekeningen, brochures, foto's, en een tekening van de Haagse kunstenaar Marjolijn van der Meij trok buitengewoon veel aandacht van passanten.

In de bibliotheek werd blijvend een grote verzameling teksten samengebracht rond de plannen voor de Wereldhoofdstad en het Internationalisme. De plannen kregen ook veel publiciteit, zowel in de vakpers (van kunstkritiek tot historische wetenschap) als in de dagbladen en op de radio..

Aansluitend hierop werden op 7 november drie *Peace Palace Lectures* gegeven in samenwerking met het Vredespaleis en het Haags Historisch Museum. Hierin werden de plannen voor de Wereldhoofdstad gekoppeld aan het belang van een internationale zone voor de stad Den Haag in deze tijd. Het gehoor bestond uit doelgerichte bezoekers, met name uit de expat-gemeenschap.

Een schavot als platform van vrijheid en recht

Sinds 20 oktober staat in de Internationale Zone van Den Haag het indrukwekkende kunstwerk *Scaffold* van de Amerikaanse kunstenaar Sam Durant. Het is een grote assemblage van vijf historische houten schavotten uit de Amerikaanse geschiedenis. Stroom Den Haag organiseert tot eind 2014 in samenwerking met diverse landelijke en lokale partijen een programma op dit platform dat gaat over doodstraf, democratie, internationaal strafrecht, vergelding en vergeving.

Ter gelegenheid van de onthulling waren dat het Haags Popcentrum en Amnesty International. Maar doorgaans zijn het ook passanten (uit nabije woonwijken, bezoekers van omliggende musea, werknemers van nabijgelegen internationale organisaties) die het werk bekijken, de trappen bestijgen en zich in het onderwerp van het werk verdiepen.

Om het werk ook in de avonden beter zichtbaar te maken is onlangs een lichtplan gerealiseerd. *Scaffold* heeft inmiddels veel landelijke en lokale persreacties gegenereerd die het gedachtegoed van het werk verder onder de aandacht brengen.

Speculatief veiligheidsdenken

Eind 2013 startte de masterclass *Pre-emption, Politics, Alternatives* onder leiding van politicologen Marieke de Goede en Floris Vermeulen van de Universiteit van Amsterdam. Zij onderzochten met interdisciplinaire studententeams alternatieven voor het speculatieve veiligheidsdenken dat de wereld, dankzij technologische ontwikkelingen en sinds 9/11 beheerst.

See You in The Hague werd in 2013 genereus ondersteund door meerdere partners en subsidiënten (zie p. 84).

Lezingen en debatten

Stroom Den Haag zette ook in 2013 met een reeks lezingen het debat over de stad op scherp.

The Knight's Move

19 september 2013: Sissel Tolaas

17 oktober 2013: Benoît Peeters

28 november 2013: Suzanne Lacy

12 december 2013: Rowan Moore

Met de lezingenreeks *The Knight's Move* voedde Stroom Den Haag opnieuw het debat over stedelijkheid.

Stroom Den Haag organiseert jaarlijks een aantal toonaangevende lezingen onder de noemer *The Knight's Move*, met internationale sprekers die zich onderscheiden door ongebruikelijke, verhelderende en inspirerende visies op de stad, stedelijkheid en het publieke domein. Zoals in het schaakspel het paard - *the knight* - zich grillig over het bord beweegt, over lopers, koningen en torens heen springend, zo wil Stroom het gesprek over de stad vanuit onverwachte posities nieuwe impulsen geven.

In 2013 was *The Pop-Up City*, een blog over stedelijke cultuur, design en lifestyle, voor het eerst onze mediapartner.

Geurkustenaar Sissel Tolaas nam haar publiek mee op een geurige reis en langs vragen zoals: Hoe ruikt een stad? Hoe ruikt angst? Benoît Peeters, schrijver en co-creator van de stripalbums *Les Cités Obscures* vertelde over de uiteenlopende architecturale inspiraties voor de albums waarin parallelle werelden worden geschapen. Performance-kunstenaar Suzanne Lacy sprak vervolgens over de dunne scheidslijn tussen haar kunst en politiek activisme. Tot slot hield architectuurcriticus Rowan Moore een pleidooi voor het loslaten van de eeuwigheidsclaims in de architectuur.

The Knight's Move trok ook in 2013 een trouwe groep bezoekers van architectuurliefhebbers, kunstliefhebbers, geïnteresseerde burgers maar ook activisten, studenten en expats. Voorpublicaties op het blog *The Pop Up City* leverden een aanwas jongere bezoekers op.

Actueel Den Haag Debat (ADHD)

5 maart 2013: ADHD XI: Pierewaaien

16 mei 2013: ADHD XII: De stad is halfvol

22 juni 2013: ADHD XIII: De stad slaapt nooit

29 oktober 2013: ADHD XIV: Shop till you drop

3 december 2013: ADHD XV: Regeren is vooruitzien

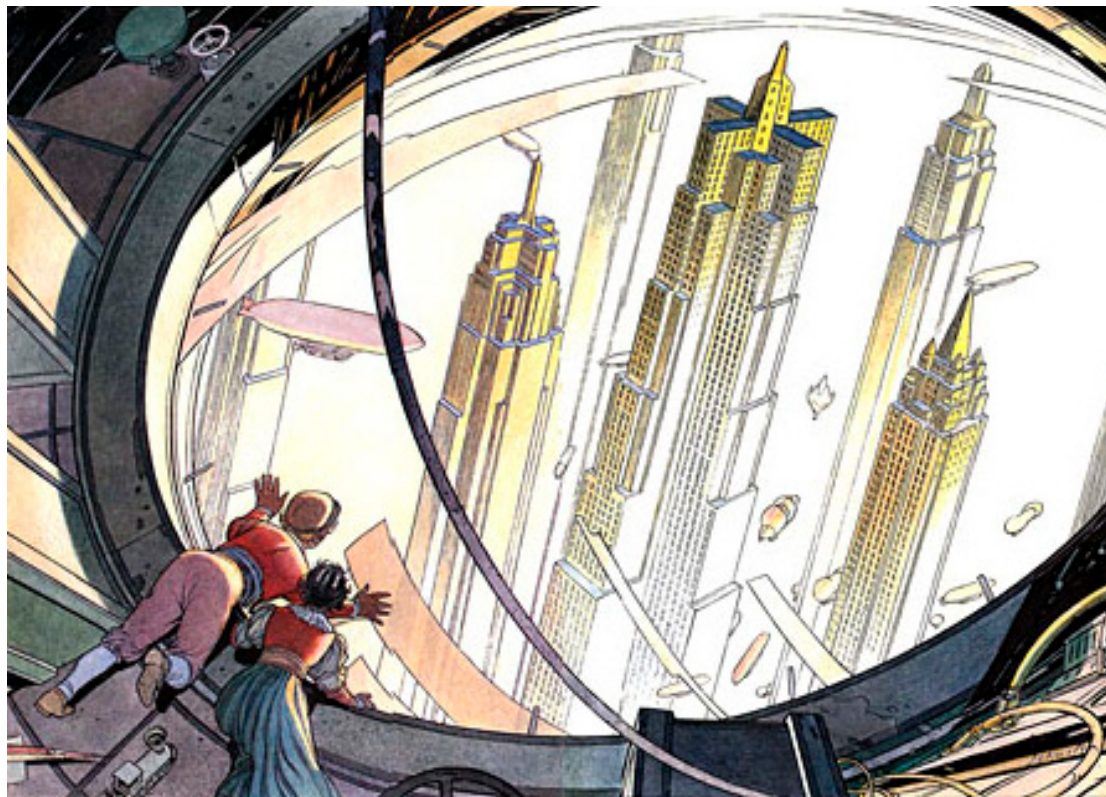
Met de debatreeks *ADHD* gaf Stroom samen met haar architectuurpartners impulsen aan het debat over stedenbouw in Den Haag.

Het debat over architectuur, leegstand en stedenbouw liep ook in 2013 hoog op in Den Haag. Stroom Den Haag voedde dit debat graag. Zij trok met het *Actueel Den Haag Debat (ADHD)* zalen vol betrokken burgers, beleidsmakers, politici en activisten. Zij discussieerden over onderwerpen als de toekomst van Scheveningen Bad; de potentie van leegstand van kantoren; lege ruimtes boven winkels en kerken en de 24-uurs-economie.

Stroom organiseerde deze lezingen in samenwerking met de Kring Haaglanden van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA), het Haags Architectuur Café en Het Nutshuis.

Visies op de stad en het publieke domein

Debatreeks over Haagse architectuurkwesties

Les Cités Obscures
Benoît Peeters en François Schuiten

ADHD Pierewaaien

De stad als testruimte

In veel van de eerder beschreven activiteiten werden nieuwe ideeën over de stad uitgedaagd. Welk idee zou werken, en welk idee niet? Stroom maakte van Den Haag ook in 2013 weer een testruimte.

Erasmusveld

De Haagse wijk Erasmusveld, gelegen tussen Morgenstond-zuid en Wateringse Veld, wordt een zogeheten duurzame wijk. In deze wijk wordt gebruik gemaakt van natuurlijke energiebronnen, zoals wind- en zonne-energie. Studio Makkink & Bey maakte in het kader van het *Foodprint*-programma een visie waarbij voedsel en gemeenschapszin leidend zouden zijn voor de ontwikkeling van deze wijk. Met instemming en met een bijdrage van de gemeente onderzocht Stroom de haalbaarheid van deze visie. Helaas maakten de crisis en de complexe eigendomssituatie op Erasmusveld het de onderzoekers lastig, wat ertoe leidde dat lange tijd niemand bewoog. Inmiddels lijken de partijen weer ruimte te zien en in 2014 krijgt dit proces een vervolg.

Scheveningen Bad

Het Stroom-project *Atelier naar Scheveningen* beoogde de kwaliteit van het publieke domein in Scheveningen Bad te verbeteren. Plannen voor Bad gaan vaak uit van grootschalige sloop of nieuwbouw. Maar de gemeente kan momenteel niet anders dan te wachten op initiatief van de markt. Het doel van het Atelier was te onderzoeken en aan te tonen dat voor de verbetering van de openbare ruimte geen sloop en nieuwbouw nodig is. Vier stedenbouwkundigen, een ontwikkelaar en een trendanalist kwamen met mogelijke acties die op korte en lange termijn verbetering zouden kunnen bieden. Ze kwamen op 5 maart 2013 met een *Actie Agenda* waarin zij onder meer aandacht gaven aan een nieuwe branding en inrichting van Scheveningen Bad. Hun plannen werden gepresenteerd in de Lourdeskerk tijdens een Actueel Den Haag Debat (zie p. 37).

Metropoolregio

Een ander project was *De Mentaliteit van de Metropool*, over de samensmelting van Den Haag en Rotterdam. Om tegenwicht te bieden aan de bestuurlijke en formele taal over de metropoolvorming begon Stroom een gedachtenvorming met betrekking tot de mogelijke identiteit en beeldvorming ervan. Dat leidde tot een opdracht aan Lola Landscape Architects om een essay te schrijven over het landschap als derde pijler onder de metropool, naast de pijlers economie en infrastructuur. Aspecten van het landschap kunnen immers identiteitsdragend en -vormend zijn.

Stadsklas

Het zogeheten 'nieuwe werken' in en aan de stad staat centraal in de Stadsklas, een masterclass van Stroom die zal plaatsvinden in 2014 en die in 2013 werd voorbereid. In de Stadsklas gaan deelnemers aan de hand van ervaringen van burgers, ontwerpers, kunstenaars en ondernemers uit diverse steden in gesprek over de vaardigheden waarvoor stedenbouwkundigen tegenwoordig moeten voldoen.

ACTIE(S) VOOR SCHEVENINGEN BAD

ACTIE(S) VOOR SCHEVENINGEN BAD

ACTIE SCH^{01.}
ACTIE SCH^{02.}
ACTIE SCH^{03.}
ACTIE SCH^{04.}
ACTIE SCH^{05.}
ACTIE SCH^{06.}
ACTIE SCH^{07.}

ACTIE(S) VOOR SCHEVENINGEN BAD

Stroom als host en partner

Stroom Den Haag wordt in toenemende mate als host en partner gevraagd.

De entreeruimte van Stroom Den Haag functioneert als een multifunctionele plek voor ontmoeting en uitwisseling. Niet alleen tijdens de georganiseerde activiteiten, maar ook los daarvan bepalen bezoekers de dynamiek van de entree. Men komt om afspraken te maken, zich te informeren over de activiteiten en subsidiemogelijkheden, kranten en magazines te lezen, boeken en magazines te kopen. Ook faciliteert Stroom hier een servicedesk van timebank.cc. Ze heeft zich in 2013 inhoudelijk en organisatorisch uit de Time/Bank teruggetrokken maar adviseert en ondersteunt de inmiddels zelfstandige vereniging nog wel.

In de entreeruimte vinden ook regelmatig activiteiten van andere instellingen plaats. Iedere laatste donderdag van de maand zijn er bijeenkomsten van BNA Kring Haaglanden. Sinds januari 2013 is Stroom tevens de locatie voor de druk bezochte maandelijkse ontwerpcafé's van ontwerpcollectief Zefir7. Deze zijn populair onder een brede groep vormgevers, kunstenaars en studenten. Het Ontwerperscafé wordt georganiseerd i.s.m. BNO Kring Den Haag.

Het documentatiecentrum van Stroom Den Haag (zie p. 46) wordt steeds meer een plaats waar kunstenaars elkaar kunnen ontmoeten, brainstormen en kunnen werken met de eigen laptop of tablet bij de hand. In 2013 voelde een enkele potentiële opdrachtgever zich welkom om in het documentatiecentrum, meteen bij de bron, de nodige vergaderingen te houden. Een goed voorbeeld was stichting HBKK, die hier voor een nieuwe publicatie met een brede selectie Haagse kunstenaars afspraken.

Stroom stand op Art The Hague Pot & van der Velden (design)

Ook buiten de deur vinden er regelmatig activiteiten plaats waar Stroom als partner gevraagd wordt mee te doen. Samen met het Gemeentemuseum, GEM museum voor actuele kunst, Fotomuseum Den Haag, Heden, GEMAK, De Besturing, Haagse Kunstkring, Nest, 1646 en KABK werd dit jaar de jaarlijkse nieuwjaarsborrel in Bink36 georganiseerd. Er was een performance door Anna Moreno, mode van Bao Yao Fei, muziek door Yes... PinkPink en DJ Ben Shamier, en een nieuwjaarstoespraak van Marjolein de Jong, wethouder van Cultuur.

Met meer dan 40 culturele *hotspots* werkte Stroom weer mee aan een zinderende Museumnacht vol kunst, muziek en entertainment. Ze opende op deze avond de tentoonstelling *Double Centre* van Charles van Otterdijk (zie p. 22) en de manifestatie *See You in The Hague* (zie p. 33).

Stroom Den Haag werd benaderd om in oktober mee te doen met Art The Hague, de jaarlijkse beurs voor hedendaagse kunst in de Fokker Terminal aan de Binckhorstlaan (zie ook p. 59).

De samenwerking met het vernieuwde *Open! Cahier voor kunst & het publieke domein* is Stroom in 2013 aangegaan vanwege een gedeelde interdisciplinaire benadering van de stad en in de verwachting dat deze alliantie kan bijdragen aan een steviger draagvlak voor het eigen (lezingen)programma. Sinds de *launch* van de Open! website is er om diverse redenen helaas vertraging ontstaan en zijn de beoogde resultaten nog achterwege gebleven.

Kunst van de stad

De afdeling Subsidies, Documentatie & Ateliers (SD&A) van Stroom Den Haag voert het zogeheten voorwaardenscheppend beleid uit voor Haagse professionele kunstenaars. Dat doet zij door middel van **subsidiereregelingen**, een **documentatiecentrum** en **atelierbeleid**. Een integraal onderdeel van deze deeltaken zijn de **stimulerende activiteiten** die Stroom ontwikkelt voor de Haagse kunst en kunstenaars: activiteiten die zich richten op **talentontwikkeling**, **versterking van de beroepspraktijk**, **zichtbaarheid** en op **excellentie**. Van dit alles geeft dit hoofdstuk een overzicht. Het laat een grote diversiteit aan activiteiten zien en toont hoe Stroom inspeelt op zowel specifieke behoeften en situaties als op de actualiteit.

Subsidiereregelingen

Stroom Den Haag kent drie soorten subsidies toe.

De subsidiereregelingen van Stroom Den Haag gaan uit van de sterke aspecten en het grote potentieel van de Haagse kunstwereld, en kennen twee hoofdmotieven. Allereerst moeten subsidies bijdragen aan de versterking van het Haagse kunstklimaat, en ten tweede moeten ze de zichtbaarheid van Haagse kunst en kunstenaars vergroten. Voor de eerste doelstelling zijn de zogeheten **PRO-subsidies** in het leven geroepen, voor het tweede doel de **SPOT-subsidies**. Naast deze subsidies zijn er nog de **OBJECT-subsidies**, bedoeld om het bestand aan ateliers op kwalitatief niveau uit te breiden.

PRO-subsidies

Er zijn zes verschillende PRO-subsidies:

- PRO Kunstprojecten financiert projecten, kunstwerken en publicaties.
- PRO Onderzoek maakt studiereizen mogelijk en onderzoek naar nieuwe richtingen met betrekking tot eigen werk of in relatie tot andere disciplines of naar een fundamenteel nieuwe (omgang met) materialen;
- PRO Kunstenaarsinitiatieven ondersteunt programmering- en uitwisselingsactiviteiten en gastatelierprogramma's;
- PRO Invest stelt beginnende kunstenaars in staat zich verder te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan de Haagse kunstwereld;
- PRO Premium financiert kunstenaars op basis van kwaliteit van het actuele werk, waarbij wordt gekeken naar de betekenis van de kunstenaar voor het Haags kunstklimaat (zie bijlage 5);
- PRO Deo is een niet-financiële ondersteuning van activiteiten die zijn gericht op reflectie, verdieping en dialoog ter verdere ontwikkeling van het individuele kunstenaarschap of ter versterking van het inhoudelijke kunstprogramma of de (internationale) positie van initiatieven, organisaties of activiteiten. De PRO Deo werd in 2012 bij wijze van proef geïntroduceerd. De proefperiode is in 2013 voortgezet.

De adviescommissie die alle PRO-subsidieaanvragen beoordeelt, bestaat uit een pool van negen personen met uiteenlopende achtergronden, van wie er per beoordelingsbijeenkomst vijf worden uitgenodigd.

In 2013 werden 59 PRO-subsidies toegekend op basis van 132 aanvragen. Voor een compleet overzicht van alle PRO subsidies, zie bijlage 5.

SPOT-subsidies

Er zijn drie verschillende SPOT-subsidies:

- SPOT Individuele tentoonstelling draagt bij aan de kosten voor tentoonstellingen en presentaties van eigen werk in binnen- en buitenland;
- SPOT Groepstentoonstelling draagt bij aan de kosten voor tentoonstellingen en presentaties van werk van een aantal kunstenaars (minimaal zes) in binnen- en buitenland;
- SPOT Documentatie draagt bij aan de kosten voor promotie van eigen werk, actualiseren van documentatie, vervaardigen van drukwerk, (re)construeren van een website of inschakelen van specialisten.

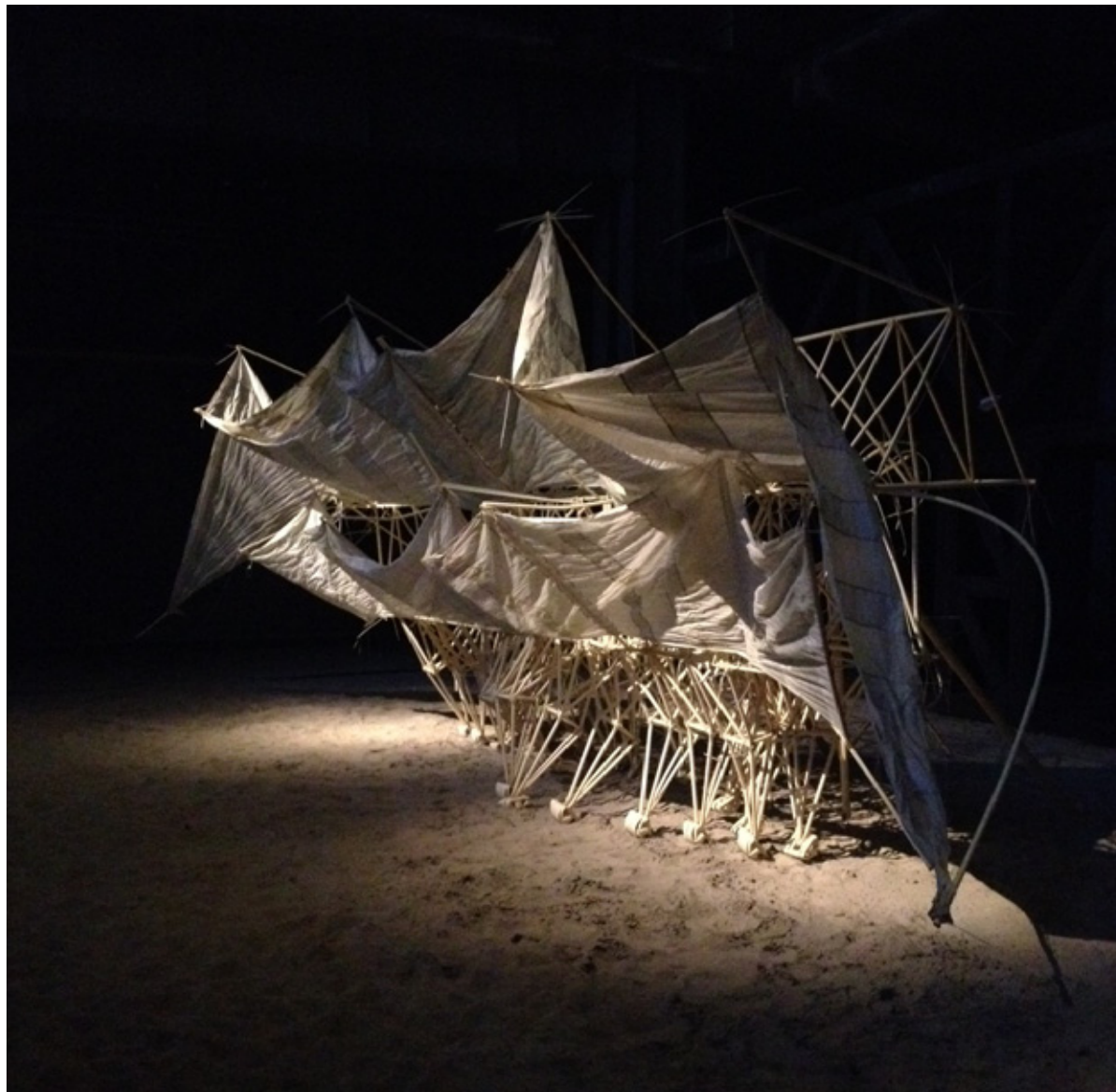
In 2013 kende de SPOT-adviescommissie in totaal 303 subsidies toe, iets meer (4) dan in 2012. Meer hierover in bijlage 6.

Professionaliteit

Aan de basis van het voorwaardenscheppend beleid van Stroom staat de professionaliteitstoets. Alleen Haagse kunstenaars die als 'professioneel kunstenaar' zijn erkend, kunnen een beroep doen op de subsidiereregelingen en op atelierbemiddeling. De Toetsingscommissie (zie bijlage 7) komt drie keer per jaar bijeen om degenen die zich hebben ingeschreven op professionaliteit te toetsen en erkende kunstenaars te hertoetsen. Zij doet dit aan de hand van de ingediende documentatie en informatie. De toetsingscommissie beoordeelt kunstenaars op de punten vakmanschap, kwaliteit en zeggingskracht van het werk, marktgerichte en publieke activiteiten, en erkenning van het kunstenaarschap

De toetsingscommissie kwam in januari, mei en september 2013 bijeen. 269 kunstenaars werden beoordeeld op professionaliteit; 137 van hen werden erkend (van wie 35 academieverlaters); 67 werden niet erkend (41 daarvan waren nieuwe inschrijvingen) en 65 kunstenaars konden wegens ontbrekende informatie/documentatie niet beoordeeld worden op professionaliteit.

De Electriciteitsfabriek kreeg een PRO-subsidie voor 'Generator Animalis' van Theo Jansen.

OBJECT-subsidies

De OBJECT-subsidie is bedoeld om het bestand aan ateliers in Den Haag op kwalitatief niveau uit te breiden. Er zijn drie mogelijkheden waarop de subsidie kan worden aangewend:

- een bijdrage in de bouwkosten voor een permanente atelierruimte
- een bijdrage in de aankoop van een atelierwoning of atelierpand
- een bijdrage in de bouwkosten van een gastatelier/woning van kunstenaarsinitiatieven

In 2013 zijn twee OBJECT-subsidies toegekend. Meer hierover in bijlage 7.

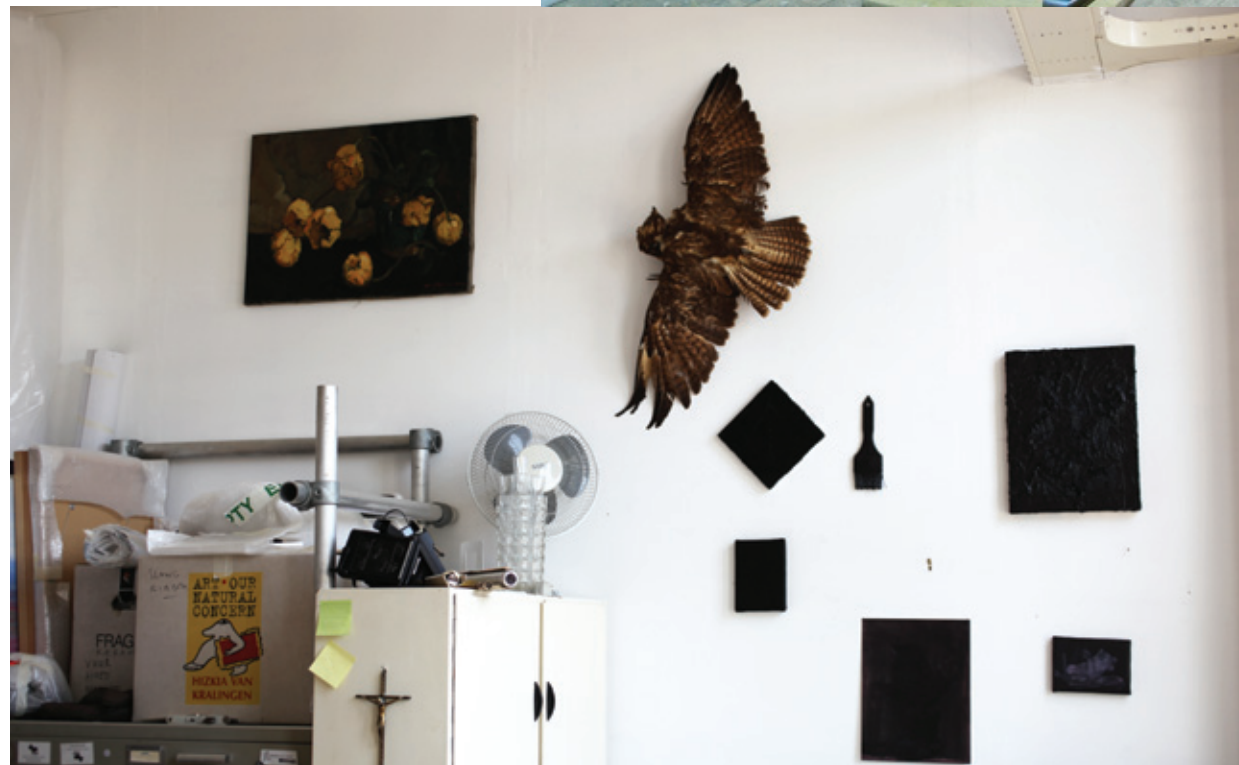
Documentatie

Het documentatiecentrum is de bron van informatie over Haagse kunstenaars.

De documentatie van de Haagse beeldend kunstenaars die als professioneel zijn erkend, is in het documentatiecentrum van Stroom te raadplegen - op zowel papier (in portfolio-mappen) als digitaal (via haagsekunstenaars.nl). Het updaten/actualiseren van dit bestand wordt door de kunstenaars zelf verricht. Op basis van eigen ervaringen maar ook op basis van reacties van kunstenaars heeft Stroom besloten om op termijn het papieren bestand af te stoten (zoekgedrag van publiek is veranderd, bijhouden is tijdrovend).

Het documentatiebestand wordt regelmatig bestudeerd door de medewerkers en adviseurs van Stroom Den Haag voor subsidieaanvragen en te verstrekken opdrachten. Maar ook potentiële opdrachtgevers, tentoonstellingsmakers, galeriehouders, kunstenaars en publiek weten hun weg te vinden naar het bestand. In 2013 hebben er ruim 30 instellingen en particulieren aangeklopt met een zoekopdracht naar Haagse kunstenaars. Naast het websitebezoek betekende dit dat er ruim 340 portfolio's van Haagse kunstenaars bekeken zijn. Op 31 december 2013 stonden 827 beroepsmatig erkende kunstenaars ingeschreven in het kunstenaarsbestand van Stroom (zie bijlage 3).

Daarnaast is er speciale aandacht voor (nieuwe) kunstenaarspublicaties. Die interesse nam in 2013 steeds meer toe. Een gedeelte van de recent uitgegeven Haagse kunstenaarspublicaties is ook in de boekwinkel van Stroom te koop.

Atelier Ton van Kints
Atelier Jonquil

Drastische veranderingen

Stroom signaleert dat het toekomstperspectief van individuele kunstenaars drastisch aan het veranderen is als gevolg van de economische crisis en de overheidsbezuinigingen op cultuur. Daarmee verandert ook de behoefte aan werkruimte. In het Jaarverslag 2012 is al aangegeven dat steeds meer kunstenaars zich geen permanent atelier meer kunnen veroorloven vanwege de hoogte van de huurprijs en vanwege het feit dat men zich voor langere tijd contractueel moet vastleggen. Uitwijken naar een tijdelijke atelierruimte wordt ook steeds moeilijker, omdat het aantal in de afgelopen jaren sterk is afgenomen. In 2013 zijn er twee tijdelijke atelierpanden met 28 ateliers opgeleverd aan de gemeente Den Haag, waardoor er eind 2013 nog slechts 112 tijdelijke atelierruimtes beschikbaar waren. Een afname van 20% in twee jaar.

Vervangende tijdelijke atelierpanden komen moeilijker beschikbaar.

De prognose is dat Den Haag, als er nog meer tijdelijke panden verdwijnen, binnen twee jaar minder dan 50 tijdelijke atelierruimtes beschikbaar heeft. Een zorgwekkende ontwikkeling, zeker omdat in de gemeentelijke nota 'Ruimte voor de Kunst' (2008) het streefgetal van minimaal 120 tijdelijke ateliers is genoemd.

Als gevolg van deze daling zal het vooral voor startende kunstenaars nog moeilijker worden om een betaalbare en passende werkplek te vinden. Hierdoor zullen zij eerder voor kiezen om hun beroepspraktijk buiten Den Haag voort te zetten. De succesvolle aanzuigende werking van enkele subsidies en stimulerende activiteiten wordt hierdoor ernstig aangetast.

Atelierbeleid

Stroom Den Haag voert het gemeentelijke atelierbeleid uit voor beeldend kunstenaars.

Het Haagse atelierbeleid is erop gericht om goede, betaalbare ateliers te realiseren, deze ter beschikking te stellen aan professionele kunstenaars en hen bij het gebruik ervan zo goed mogelijk te begeleiden. Stroom Den Haag voert dit beleid uit. Daarmee is zij geen beheerder, maar een bemiddelaar voor zowel permanente en tijdelijke ateliers als atelierwoningen. Sinds januari 2013 is al het gemeentelijk vastgoed ondergebracht bij de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH). Dit betekent dat Stroom niet meer met diverse gemeentelijke afdelingen hoeft te overleggen over gemeentelijk vastgoed.

Medewerkers van Stroom leggen meerdere pandvisites per jaar af (50 in 2013), om zicht te kunnen houden op de stand van zaken in de diverse panden en vragen over het beheer of gebruik van het pand te beantwoorden.

Atelier Marie Civikov

Atelier Els Maasson

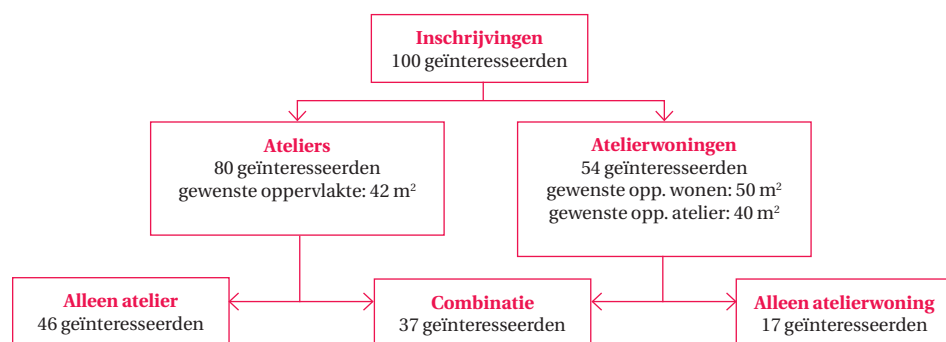

Bemiddeling

Eind 2013 stonden 100 kunstenaars ingeschreven op de atelierwachtlIJst; 57 van deze 100 atelierzoekenden zijn nieuwe inschrijvingen. Van alle ingeschrevenen hebben ook 57 kunstenaars al een atelier, maar zij zoeken naar een betere of meer geschikte ruimte.

Dit jaar is er in totaal 88 keer bemiddeld bij de toewijzing van atelierruimte. Door deze bemiddeling hebben 32 kunstenaars een permanente atelierruimte / atelierwoonruimte in gebruik genomen en hebben drie kunstenaars een atelierwoning 'voor de sloop uit' in de wijk Transvaal betrokken.

Om de beschikbare ateliers nog beter onder de aandacht te brengen, wordt elk kwartaal via een digitale nieuwsbrief een 'Update Atelieraanbod' verstuurd aan alle op de atelierwachtlIJst ingeschreven kunstenaars. In deze nieuwsbrief wordt een overzicht opgenomen van het actuele atelieraanbod. In 2013 is de nieuwsbrief geëvalueerd en aangepast, waardoor deze een nog duidelijker overzicht geeft van het actuele atelieraanbod. De respons op de nieuwsbrief is groot.

De atelierwachtlIJst wordt jaarlijks opgeschoond; in 2013 vond deze update in februari plaats.

Permanente ateliers en atelierwoningen

In 2013 is het aantal permanente ateliers gelijk gebleven. Duurdere ateliers, boven de € 250, zijn moeilijk te verhuren. Daarnaast hebben kunstenaars nog steeds veel interesse in atelierwoningen. Circa de helft van de ingeschreven kunstenaars op de atelierwachtlIJst geeft aan graag een atelierwoning te hebben. Het aanbod houdt daarbij geen gelijke tred. De doorstroom is gering (voor drie adressen is in 2013 bemiddeld) en er is geen uitbreiding gerealiseerd. Stroom Den Haag blijft echter zoeken naar mogelijkheden om het bestand aan atelierwoningen uit te breiden. Zo heeft zij aan het eind van 2013 in samenwerking met de gemeente een bezichtiging georganiseerd om te onderzoeken of er atelierwoningen in de Binckhorst kunnen komen.

Semi-permanente ateliers gewenst

Naast permanente en tijdelijke ruimtes is er sinds 2011 ook een aanbod van semi-permanente atelierruimtes. Deze semi-permanente status betekent dat het pand minimaal voor drie jaar beschikbaar wordt gesteld door de gemeente. Hiervoor wordt een beperkte huurvergoeding gevraagd van €5 per m² per jaar. De eerste en enige kunstenaars die hiervan gebruik hebben gemaakt zijn die van het kunstenaarsinitiatief Billytown. Zij hebben van een voormalige schoolgebouw aan de Raaphorstlaan een dynamische, bruisende kunstplek gemaakt. Het is verbouwd tot een ateliergebouw met (gast)ateliers, projectruimtes, een tuin en presentatieruimte. Eind 2013 heeft de gemeente helaas deze

Atelier Femmy Otten

3-jarige bruikleenovereenkomst met Billytown opgezegd. Daardoor zal de huidige locatie van Billytown medio 2014 komen te vervallen.

Het voordeel van deze semi-permanente constructie is dat een kunstenaarsinitiatief weet dat zij voor langere tijd gebruik kan maken van een gebouw/locatie. Hierdoor is de bereidheid om in een pand te investeren groter; zowel ten aanzien van verbouwingen/aanpassingen als het opzetten van een lange-termijnprogramma met tentoonstellingen en activiteiten. Een nog langere periode geeft vanzelfsprekend nog meer garanties voor continuïteit en voor de uitbouw van activiteiten.

Behoeftte aan tijdelijke ateliers

De behoefte aan tijdelijke ateliers onder kunstenaars is groot, zowel bij starters als bij professionals die al langer hun beroep uitoefenen. Een groot deel van de kunstenaars in Den Haag wil graag van deze tijdelijke en dus goedkope ('om niet') atelierruimtes gebruik maken.

De panden variëren vaak in afmeting en functie: het kunnen ateliers in het landelijk gelegen Villa Ockenburg zijn, maar ook ruimtes in voormalige schoolgebouwen, kantoorpanden of industrieel erfgoed. In en vanuit deze tijdelijke panden ontplooiën kunstenaars zeer regelmatig culturele activiteiten. Zelfs een trappenhuis kan fungeren als expositieruimte, zoals het initiatief Project Space Parterretrap in de Stortenbekerstraat liet zien.

Er is ook nog steeds grote vraag naar tijdelijke atelierwoningen (huisjes 'voor de sloop uit') onder kunstenaars en studenten van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) en het Koninklijk Conservatorium (KC). Op dit moment vindt er geen herontwikkeling plaats. Hierdoor is er op korte termijn geen uitzicht op nieuwe tijdelijke atelierwoningen. Stroom Den Haag houdt geregeld contact met de diverse corporaties en organisaties om op de hoogte te blijven van de stand van zaken.

Stroom Invest Programma Matteo Marangoni & Sophie LegrandJacques
Edjerkan Tastekin & Isobel Harbison

Hieronder volgt een overzicht van enkele van deze stimulerende activiteiten in 2013:

7de Invest Conferentie

10 t/m 13 september 2013

De PRO Invest-subsidie ondersteunt jonge kunstenaars in hun ontwikkeling en is bedoeld om kunstenaars die niet langer dan vijf jaar geleden aan een kunstacademie zijn afgestudeerd aan de stad te binden.

Om hen een extra impuls te geven is in september de zevende Invest Conferentie georganiseerd voor kunstenaars aan wie in 2012 een Invest-subsidie is toegekend: **Ivan Martins Henriques, Esther Nienhuis, Matteo Marangoni, Ejderkan Tastekin, Karine Versluis, Jan Wattjes.**

Eén Nederlandse en vijf buitenlandse curatoren: **Andreas Brøgger** (Kopenhagen), **Isobel Harbison** (Londen), **Albert Heta** (Pristina), **Liliane Dewachter** (Antwerpen), **Roel Arkesteijn** (Sittard) en **Sophie Legrandjacques** (St.Nazaire) bezochten tijdens de conferentie de ateliers van de 'Invest'-kunstenaars. Ook leden van de adviescommissie PRO legden in dit kader atelierbezoeken af. In totaal vonden tijdens de Invest Conferentie 59 atelierbezoeken plaats.

Daarnaast bezochten de curatoren kunstinstellingen, kunstenaarsinitiatieven en galleries in de stad en werden ze in een openbaar avondprogramma geïnterviewd door Arno van Roosmalen over hun curatorschap.

Bovendien hebben we dit jaar voor het eerst ontmoetingen georganiseerd tussen de curatoren en een aantal kunstenaars die een Premiumsubsidie hebben ontvangen, kunstenaars met meer ervaring en een steviger oeuvre. De reacties van de kunstenaars op de korte een-op-een gesprekken liepen uiteen; sommigen vonden het te kort om dieper op een onderwerp in te gaan, maar anderen gaven aan dat het hen als maker ook wel op scherp had gezet. Stroom kijkt momenteel of deze opzet voor herhaling vatbaar is.

*Conferentie voor
veelbelovende
kunstenaars*

Stimuleren via talentontwikkeling

Naast bovenstaand beleid zette Stroom Den Haag de stimulerende activiteiten uit het plan 'Talentontwikkeling & Internationalisering' van 2011/2012 voort.

Het ging om de volgende activiteiten:

- een 'tailormade' programma voor kunstenaars die een Premiumsubsidie ontvingen
- oriëntatierizen voor kunstenaarsinitiatieven
- herhaald curatorenbezoek, geïncorporeerd in de PRO Deo-subsidie
- ondersteuningsprogramma voor academieverlaters, het zogeheten KABK Investprogramma
- nieuwe uitgave van het magazine DH///

Dit jaar aangevuld met:

- een nieuwe presentatieplek in de entree van ons pand ('OpZicht', zie p. 13)
- de beursdeelname aan Art The Hague (zie p. 28)

Reacties op Invest Conferentie

Bezoekende curatoren:

"It is a luxury to be treated to so much quality work by artists and institutions during the visit."

"I noticed the good level of the program of each institution and their high commitment in art and in supporting the artists research. I also appreciated to meet other curators, learn about their various profiles and backgrounds."

"The selection of artists was quite a diverse mix of practices each with very different interests and processes. I felt that I got something different from each studio visit and was impressed at the level of professionalism of each of the artists."

"It feels like I really got to know a lot of people and institutions, and it made me want to come back to The Hague and also keep up to date with activities in the city."

"I have encouraged them [the artists, sic] to keep me up to date with their activities. I will definitely try to keep in touch with them."

Deelnemende kunstenaars:

"Een interessant maar overweldigend programma. De Invest bijeenkomst heeft mijn netwerk versterkt."

"Ik was aangenaam verrast door de intensiteit van het programma, en de enorm inspirerende uitwerking van de atelierbezoeken. Het programma vond ik heel goed in elkaar zitten; een goede balans tussen formelere en minder formele ontmoetingen; het heeft het voornemen ontketend om me wat meer te gaan mengen met andere kunstenaars en –initiatieven in de stad."

"Dit intense contact met internationale curatoren, van verschillende disciplines, leverde voor mij inhoudelijk zeer interessante gesprekken op. Door de gesprekken heb ik een aantal nieuwe inzichten in mijn werk gekregen."

"Omdat ik in een (onder)zoekende fase zit, was het voor mij juist nu enorm waardevol om met experts uit het vakgebied te mogen reflecteren over dit proces. De gesprekken hebben mij geholpen mijn koers te verfijnen in dit zoekende proces."

"Een van de curatoren heeft duidelijk gemaakt dat we iets samen zullen doen in de toekomst. De gesprekken met curatoren en commissieleden hebben me een enorme 'boost' gegeven. De Invest Conferentie is in dit opzicht dan ook een unieke kans gebleken om mijn netwerk te verstevigen."

"Andreas Brøgger was very appreciative of the work I showed him and we considered presenting my work in the space that he curates in Copenhagen. I also found a connection to Albert Heta, who expressed interest in inviting me to Pristina."

**Aangenaam
verrast**

KABK Invest-programma

2013

Stroom Den Haag vindt het van belang om talent te signaleren, te ondersteunen en te binden aan de stad Den Haag. Voor een aantal afgestudeerden van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) organiseerde zij daarom een speciaal programma. Daarin is aandacht voor hun artistieke ontwikkeling en de kwaliteitsverbetering, ontplooiing, verbreding en versteviging van de professionele beroepspraktijk. Voor 2013 viel de keus op **Yair Callender, Maurice van Es, Eric Peter** en **Winnie Plas**. Aan de ervaren Haagse kunstenaar **Marius Lut** is gevraagd om hen te begeleiden en een programma samen te stellen, rekening houdend met ieders wensen en behoeften. Dit programma zal in 2014 worden uitgevoerd.

*Aandacht voor
academieverlaters*

Uitreiking Aanmoedigingsprijs aan Gaëlle Largillière

5 juli 2013

Een onafhankelijke jury, bestaande uit kunstenaars Paul Devens, Welmer Keesmaat, Miek Zwamborn en docent/kunstenaar Johan Gustavsson, beoordeelde de eindpresentatie van meer dan 200 studenten van de KABK die in aanmerking hoopten te komen voor de jaarlijkse Aanmoedigingsprijs van Stroom Den Haag. Aan deze prijs is jaarlijks een bedrag van € 2.500 verbonden. Daarnaast biedt het een erkenning en stimulans in de verdere ontwikkeling van het kunstenaarschap.

Op de eindexamentoonstelling maakte Gaëlle Largillière indruk met een verfrissende installatie die de grenzen van het begrijpelijke opzocht en de toeschouwer uitnodigde om op een vrije manier te kijken, zich mee te laten voeren met de beelden en deze in hun onnavolgbaarheid te ondergaan. De kijker werd uitgedaagd om verbanden te leggen tussen de beelden, omdat er steeds frictie was, en omdat er steeds iets niet werd opgelost. Dit gaf een rijkdom aan associaties en mogelijke betekenissen.

Wat de jury vooral raakte was dat Gaëlle Largillière erin was geslaagd uiteenlopende omstandigheden zodanig in te zetten dat het een exceptioneel werk was geworden. De maker sprong anarchistisch om met beeldmiddelen, liet conventies los en wist op overtuigende wijze een denkbeeldige wereld met de werkelijkheid te verbinden.

N'ouvrez jamais la petite porte du cabinet au bout de la grande galerie de l'appartement bas Gaëlle Largillière

Stimuleren door versterking van de beroepspraktijk

Stroom Den Haag nodigde diverse deskundigen uit om atelierbezoeken af te leggen.

Om de zichtbaarheid van Haagse kunstenaars te vergroten, reflectie op hun werk te bieden en de bekendheid met hun werk te stimuleren, nodigde Stroom Den Haag ook dit jaar curatoren, kunstenaars en critici uit binnen- en buitenland uit om atelierbezoeken af te leggen bij Haagse kunstenaars. In totaal werden er in 2013 in het kader van het Curatorenprogramma 69 atelierbezoeken afgelegd door **Leo Delfgaauw, William Engelen, Miguel Amado, Erik Hagoort, Meta Knol, Isabelle Le Normand, Marco Scotini, Sissel Tolaas, Paula van den Bosch** en **Matthias Borello**. Als de atelierbezoeken in het kader van de Invest Conferentie (59) erbij worden opgeteld dan zijn er dit jaar in totaal 148 atelierbezoeken afgelegd. Voor een uitgebreid overzicht hiervan, zie bijlage 4. Uit de evaluaties van de deelnemende kunstenaars blijkt dat de bezoeken hen veel hebben opgeleverd:

- Inhoudelijke reflectie op eigen werk
- Meer inzicht in eigen werk en kunstenaarschap
- Scherpere kijk op eigen beroepspraktijk: profilering, professionalisering
- Aanscherping plannen
- Het duidelijker innemen van een eigen standpunt, positie
- Uitwisseling van ideeën
- Verwijzing naar interessante en relevante literatuur
- Verwijzing naar mogelijk interessante kunstenaars
- Continueren dialoog met curator na atelierbezoek
- Mogelijkheden toekomstige samenwerking (tentoonstelling, residency, lezing, artist-talk)
- Deelname aan presentaties, tentoonstellingen
- Schrijven teksten over werk
- Uitbreiding en versterking netwerk

Stimuleren van de zichtbaarheid

Stroom Den Haag zorgde ervoor dat de Haagse kunstenaar zichtbaarder werd in de stad en daarbuiten.

De Haagse kunstenaars verdienen het om een groter publiek te krijgen. In aanvulling op de SPOT-subsidies die ook bedoeld zijn om de zichtbaarheid te versterken, verrichtte Stroom daarom de volgende inspanningen:

Ze plaatste gedurende het jaar op het **Bulletin Board van stroom.nl** internationale aankondigingen, oproepen, prijsvragen, *residencies*, en andere initiatieven die kunstenaars kunnen helpen bekender te worden.

Ze was voor het eerst met een stand aanwezig op **Art The Hague**, de jaarlijkse beurs voor hedendaagse kunst in de Fokker Terminal. Om het diverse en buitengewone kunstklimaat in Den Haag nog eens extra voor het voetlicht te brengen distribueerde Stroom meer dan 1000 exemplaren van het magazine DH///. Bureau Pot & van der Velden bedacht een concept waar de ruimte van de stand werd opgevat als een 3D magazine zodat je als het ware het DH///, en daarmee de Haagse kunstwereld, 'in stapt'.

Naast de inrichting van de stand ontwierpen zij ook de gratis linnen tassen met opdruk en de ansichtkaarten; beiden vonden gretig aftrek bij het beurspubliek. In de stand waren magazines en boeken te koop van en over Haagse kunstenaars. Ondanks het feit dat veel bezoekers de publicaties bekeken viel de verkoop helaas erg tegen.

Ze nodigde recent ingeschreven Haagse kunstenaars uit om in haar entree ruimte een kleine presentatie te maken, **OpZicht** (zie p. 29)

Ze organiseerde **Ondertussen** presentaties, waarin de diversiteit werd getoond van de kunstenaars die bij Stroom een subsidieverzoek indienen (zie p. 29)

Ze hielp voor de tweede keer mee aan de publicatie van de **Grote Haagse Kunstkalender**. Hierop is elke dag een andere kunstenaar, designer of architect uit Den Haag te zien. De kalender is op diverse punten in het land te koop.

Ze organiseerde een **Studiereis naar Wenen en Graz**. Aan de reis namen negen vertegenwoordigers van Haagse initiatieven deel: Laura Abbink (Uhm), Marlies Adriaanse (Quartair), Floris Kruidenberg (1646), Maurits van de Laar (Hoogtij), Matteo Marangoni (iii Initiative/ Villa K), Johan Nieuwenhuize (Platform 57), Marijn Ottenhof (Nest), Maarten Schepers (Ruimtevaart) en Mark Visser (Motoko/ Cinetoko). Zij bezochten een grote verscheidenheid aan kunstplekken - van non-profit projectruimtes en kunstenaarsinitiatieven tot gerenommeerde kunstinstututen en galleries. De groep voerde vele gesprekken met organisatoren, curatoren, kunstenaars en beleidsmakers.

De deelnemers gaven na afloop aan dat ze terugkeken op een intensieve maar ook inspirerende en geslaagde studiereis. De groep signaleerde diverse elementen die kunnen bijdragen aan verbetering van het Haagse kunstklimaat. Ook werden er veel nuttige contacten gelegd, waarvan een aantal al op korte termijn concreet resultaat hebben opgeleverd.

Stimuleren van excellentie

Met de Ouborg Prijs en het Premiumprogramma beloonde Stroom ook in 2013 weer excellente kunstenaars.

Binnen het subsidiestelsel neemt de **Stroom Premium** een bijzondere plaats in. De Stroom Premium is een sterk geprofileerde subsidie voor individuele kunstenaars op basis van de kwaliteit van het actuele werk en de betekenis van de kunstenaar voor het Haags kunstklimaat. Aanvullend op het subsidiebedrag werd dit jaar een op maat gemaakt programma aangeboden aan **Johan Gustavsson, Gerard Holthuis, Annechien Meier, Machiel van Soest en Anna van Stuijvenberg.**

Stroom Den Haag zal in samenspraak met de kunstenaars en eventueel met externe deskundigen een programma ontwikkelen dat is toegesneden op de ontwikkelingskansen van zijn/haar beroepspraktijk en behoeften en wensen op het gebied van internationalisering. Stroom coördineert de uitvoering van een dergelijk programma door specialisten of een daartoe geschikte kunstenaar en/of curator uit te nodigen.

Ouborg Prijs 2013 voor Marcel van Eeden

De tweejaarlijkse Ouborg Prijs, vernoemd naar de Haagse kunstenaar Pieter Ouborg (1893-1956) ging dit jaar naar Marcel van Eeden. Deze kunstenaar, die al enige tijd internationaal furore maakt, ontving de prijs op 7 november 2013 in het Gemeentemuseum Den Haag uit handen van Marjolein de Jong, wethouder van Cultuur, Binnenstad en Internationaal.

Deze prestigieuze Haagse stadsprijs bestaat uit een bedrag van €10.000, een publicatie die wordt geproduceerd en uitgegeven door Stroom en een tentoonstelling in het Gemeentemuseum. De jury bestond uit Justin Bennett (beeldend kunstenaar, faculteitslid Instituut voor Sonologie, Den Haag); Roos van Put (adviseur beeldende kunst en podiumkunst Raad voor Cultuur, Mondriaan Fonds); Marie-José Sondejker (West); Benno Tempel (directeur Gemeentemuseum Den Haag); Arno van Roosmalen (directeur Stroom Den Haag en voorzitter van de jury). Die laatste schreef in het voorwoord van de publicatie 'N 50 51 40.9 E 3 24 1.3' (zie bijlage 2):

"In ruim twee decennia heeft hij een zeer indrukwekkend en uniek oeuvre gerealiseerd, een volstrekt eigen idioom ontwikkeld, als gevolg daarvan internationaal aanzien verworven, en – twijfel parend aan arbeidsethos – zijn werk alsmaar vernieuwd, verbreed en verdiept. Het was niet zozeer de vraag óf Marcel van Eeden de Ouborg Prijs zou krijgen, maar veeleer wanneer die aan hem toegekend zou worden. Al jarenlang stond Van Eeden bij verschillende opeenvolgende jury's op de nominatie voor de prijs. Nu is de tijd rijp. In volle overtuiging heeft de jury de Ouborg Prijs 2013 toegekend aan Marcel van Eeden, een unieke parel aan het snoer van eerdere winnaars."

Kunst in de stad

Stroom Den Haag realiseert sinds haar oprichting kunstwerken op diverse locaties in de stad. In 2013 leverden toevoegingen aan de **Beeldengalerij van P. Struycken**, nieuwe **kunstprojecten bij scholen**, de **Honing Bank** en de vele **andere kunstwerken in de openbare ruimte**, de gewenste verfraaiing en verdieping van de openbare ruimte bij aan de dagelijkse leefwereld van de Hagenaar.

Calimero David Bade
Resetting Toby Paterson

De Beeldengalerij

David Bade voegt nieuw beeld toe aan indrukwekkende reeks.

Op veel plekken in het centrum wordt gesloopt en gebouwd. Hierdoor vallen tijdelijk gaten in de reeks van 40 posities voor de 'Beeldengalerij van P. Struycken'. Sommige beelden zijn opgeslagen in een depot en wachten op het moment dat de herinrichting van de Grote Marktstraat gereed is. In het ontwerp van Lana du Croq zullen ze een heldere lijn tussen de voetgangers en fietsers bevorderen.

Wel is er in 2013 weer een nieuw beeld toegevoegd. Het is van David Bade, die zowel in Curaçao als in Nederland werkt. Hij liet zich inspireren door Calimero, het bekende zwarte kuikentje met gelijknamig complex. Door die keus verwijst Bade naar de slachtofferrol die hij vaak op het eiland aantreft. Tijdens de plaatsing schilderde Bade ter plekke de vlag van Curaçao op de rug van het beeld. Natuurlijk viel het nieuwe beeld gelijk op. Het AD schreef:

"Bade heeft met Calimero een monument willen oprichten voor de verongelichte burger".

Verder zijn Ingrid Mol en Tony van der Vorst bezig met de uitvoering van hun ontwerpen voor de Beeldengalerij, zodat in 2014 weer alle sokkels bezet zullen zijn. Ook hierna zal Stroom doorgaan met het geven van opdrachten aan kunstenaars die niet mogen ontbreken in de Beeldengalerij. Zij krijgt daarbij advies van Andre Kruysen.

Schoolprojecten

Kunstenaars verrasten ook in 2013 enkele scholen in Den Haag.

In 2013 was Stroom Den Haag betrokken bij vele kunstopdrachten bij scholen, soms met co-financiering vanuit landelijke fondsen. De schoolprojecten volgen een unieke formule waarbij maatwerk voorop staat; luisterend naar de wensen van scholieren en schoolbestuur wordt telkens in overleg met kunstenaars toegewerkt naar een optimaal resultaat.

Een mooi voorbeeld hiervan is het in 2013 opgeleverde beeld *Ballonnenkind* van Gijs Assmann bij het Johan de Witt College. Assman overdonderde de school met 30 schetsen van beelden, opgebouwd uit lichaamsdelen, kleren, touwen en ballonnen. Door de veelheid van ontwerpen ontstond een interessant gesprek over hoe de school zichzelf en haar leerlingen ziet, wat resulteerde in de keuze voor het meest gewaagde en grootste beeld. Het werk, financieel ondersteund door het Mondriaan Fonds, werd op 26 maart 2013 door wethouder Van Engelshoven van Onderwijs onthuld. Bij de opening was ook premier Rutte aanwezig - gastdocent op het Johan de Witt College.

Ballonnenkind Gijs Assmann

Calimero David Bade

Het afgelopen jaar was Stroom betrokken bij 14 schoolopdrachten. Er zijn vijf nieuwe schetsontwerp opdrachten gegeven; aan Linda van Boven, Andre Pielage, De Designpolitie, Maria Roosen en Joost Swarte. En behalve het werk van Assman werden nog twee schoolprojecten opgeleverd. In het Escamp Carré werd het speelgebied van de Ds Karresschool en PC Hooftschool op een creatieve manier verdubbeld door ontwerp-bureau Carve. En bij De Opperd in Den Haag Zuidwest kreeg de multiple *Seascape* van Krijn Christiaan en Cathelijne Montens een nieuwe variant als verkeersbord.

Een voorbeeld voor binnen- en buitenland

Het voorwaardenscheppend beleid van Stroom Den Haag en het beleid rondom kunst in de openbare ruimte wordt (inter)nationaal nauwlettend in de gaten gehouden. Als gevolg daarvan wordt er regelmatig over gepubliceerd (zie bijlage 1) en kreeg Stroom ook in 2013 van een aantal instellingen het verzoek om haar werkwijze toe te lichten. Zo zocht het nieuwe Art Office van het CBK Rotterdam advies in Den Haag. Het wilde inzicht krijgen in de diverse subsidieregelingen, de (her)toetsing van kunstenaars en de stimulerende activiteiten voor Haagse kunstenaars en hoe Stroom Den Haag dat aanpakt, evalueert en afstemt met het kunstenveld. In juni adviseerde Stroom vertegenwoordigers van het Cultuurfonds Leiden, de Gemeente Leiden en Museum De Lakenhal. Die waren met name geïnteresseerd in het stimuleringsprogramma voor talentontwikkeling en professionalisering van beeldend kunstenaars.

Beleid Stroom wekt ook interesse in Vlaanderen en Denemarken

In oktober 2013 bezochten veertien professionals uit de Vlaamse kunstwereld Stroom voor een intensieve dag rond het voorwaardenscheppend beleid en kunst in de openbare ruimte. Onder hen bevonden zich ambtenaren van de Stad Antwerpen, Gent, Mechelen en medewerkers van verschillende culturele organisaties.

Dit was het gevolg van een eerder bezoek aan Stroom door Adinda Van Geyselen, deputy artistic director van het grote BOZAR museum in Brussel, begin 2013. Zij kwam naar Den Haag namens BAM, het Vlaamse sectorinstituut voor beeldende, audiovisuele en media-kunst, voor een interview met Arno van Roosmalen. Niet veel later werd Van Roosmalen uitgenodigd in de sollicitatiecommissie zitting te nemen die een kandidaat moest opleveren voor het op te zetten Vlaamse beleid rond kunst in de openbare ruimte.

In het najaar bezocht de Deense PhD-onderzoeker Matthias Borello Stroom Den Haag gedurende tien dagen. Hij deed onderzoek naar Strooms beleid omtrent kunst in de openbare ruimte, bezocht projecten in de stad en interviewde medewerkers van Stroom.

Honing Bank (Bestuivingskamer)
Olivier Darné + Parti Poétique

Honing Bank

De Koninginnenbank werd in 2013 uitgebreid met een Bestuivingskamer.

In 2013 werd de Bestuivingskamer, het grootste bouwwerk van de Honing Bank, in de tuin van het Gemeentemuseum Den Haag geplaatst. Daar maakte het deel uit van de manifestatie *Ja Natuurlijk*. De Honing Bank is een initiatief van de Franse kunstenaar en imker Olivier Darné, Emmanuelle Roule en het collectief Parti Poétique. In 2011 stond een prototype van de Haagse Honing Bank in de wijk Erasmusveld tijdens de manifestatie 'DAG HAP' die Stroom als onderdeel van 'Foodprint' organiseerde. In 2012 openden zij op de achterplaats van Stroom Den Haag de Koninginnenbank, de kraamkamer waar koninginnen en bijenvolken worden gekweekt.

De Bestuivingskamer werd op 1 juni 2013 geopend door burgemeester Jozias van Aartsen, en was tot 21 juli zes dagen per week geopend voor het publiek. Het was een bijzonder vormgegeven sculpturaal bouwwerk waar bezoekers in- en uitvliegende bestuivende bijen heel, heel dicht konden benaderen. Op 21 juli werd de Bestuivingskamer feestelijk gesloten met een goed bezocht concert van de Haagse band Smutfish.

De aandacht vanuit het kunstpubliek was teleurstellend. Kennelijk is het voor de kunstwereld nog moeilijk om een project als de Honing Bank dat zich op de grens van ecologie en kunst beweegt en de actieve betrokkenheid van een zeer gevarieerd publiek zoekt, als een wezenlijk kunstwerk te beschouwen.

We zien het als een belangrijke opgave om ons in de toekomst extra in te zetten om de kunstwereld te betrekken bij projecten waarvan de artistiek inhoudelijke kwaliteiten niet onmiddellijk worden herkend.

Uit de volgende cijfers blijkt niettemin hoe succesvol de Honing Bank was:

- Eind 2013 telde de Honing Bank bijna 1000 leden
- 500 mensen bezochten de Koninginnenbank. Via presentaties op beurzen en events werden nog eens circa 500 mensen bereikt
- 3100 mensen bezochten de Bestuivingskamer
- Vijf organisaties werden in 2013 Bijenambassadeur: Aegon, Ekoplaza, Provincie Zuid-Holland, Lola Bikes & Coffee en het Haags Montessori Lyceum
- Vijf medewerkers van de Bijenambassadeurs volgden de imkerkursus in Kortenberg en haalden het examen van de NBV
- 17 gezonde bijenvolken werden gekweekt in de Koninginnenbank
- Circa 100 mensen zaaiden o.l.v. het Haags Milieucentrum bloemen voor bijen op diverse locaties in Den Haag

Honing Bank (Bestuivingskamer) Olivier Darné + Parti Poétique

Honing Bank (Algemene Ledenvergadering) Olivier Darné + Parti Poétique

Werken aan een community

Gedurende het hele jaar organiseerde Stroom Den Haag op verschillende locaties publieksactiviteiten om de *community* rondom de Honing Bank te voeden en uit te breiden. Leidse kunstenaars stelden werk beschikbaar voor een veiling, iedere zondagmiddag was er in de zomer een imker bij de Koninginnenbank en de Honing Bank aanwezig om informatie te verstrekken, Stroom organiseerde het sponsordiner 'Time is Honey' voor een selecte groep uit het bedrijfsleven, de Honing Bank presenteerde zich bij de Dag van de Stadslandbouw, de Geraniummarkt, Bevrijdingsfestival, het Science Doc Fest in Leiden en Rotterdamse Oogst, klanten van de Ekoplaza supermarkten konden het project ondersteunen d.m.v. een spaaractie, er werden lesbrieven gemaakt en educatieve workshops gehouden door Art-S-Cool, in samenwerking met het Haags Milieucentrum werden in de stad zaaiacties gehouden en het Montesquieu Instituut bracht via een debat en filmvertoning de bijensterfte in Europa extra onder de aandacht.

Eindoordeel

Een 'levend' kunstwerk als de Honing Bank kan onmogelijk in stand worden gehouden zonder de specifieke betrokkenheid, kennis en expertise van imkers. Stroom vond voor het project een ideale partner in Imkersvereniging Den Haag en omstreken. Het resultaat mag een succes heten, wat ook deels kan worden toegeschreven aan het deskundige advies van Arthur van de Graaf van Seeds die Stroom bij de ontwikkeling en aanpak van het crowdfundingtraject heeft bijgestaan.

Sparen voor bijen

Voor de financiering van de Honing Bank werd een platform voor crowdfunding opgericht.

De website van de Honing Bank (honingbank.nl, naar een ontwerp van Vrucht vlees) was cruciaal in de informatieverstrekking over (de thematiek van) de Honing Bank, het contact met de leden en binnenhalen van financiële steun. De site werd door crowdfundingadviesbureau Dow&Koren geprezen als een van Nederlands beste fundingsites. Omdat er zo veel geld mee is verworven, noemde de redactie van nuzakelijk.nl de Honing Bank als één van de meest succesvolle crowdfundingprojecten van Nederland.

Crowdfunding voor Honing Bank succesvol

Dankzij de site en de bijbehorende sociale media werd € 48.000 bijeen gebracht, € 3000 meer dan het streefbedrag.

Hiervan werd onder meer de inzet van de Imkervereniging Den Haag en omstreken betaald. In overleg met de leden werd in oktober op de Algemene Vergadering besloten dat € 1500 van het meerbedrag naar de Koninginnenbank zou gaan, zodat die in 2014 open kan blijven. De andere € 1500 gaat naar een onderzoek naar neo-nicotinoïden en het effect hiervan op bijen én mensen. Ook komt er een haalbaarheidsonderzoek naar een eventuele permanente Honing Bank in Den Haag.

De crowdfundingactie is inmiddels gestopt, maar de site en social media accounts blijven voorlopig bestaan en worden regelmatig geactualiseerd. Ook wordt er met regelmaat nog een nieuwsbrief verstuurd.

Geen sinecure

Crowdfunding blijkt geen sinecure. Het blijkt een forse inzet van tijd, energie en initiatief te vergen om een groot netwerk van betrokkenen aan het project te binden. Vooraf moet worden onderzocht op wie de pijlen het beste kunnen worden gericht, waarna door middel van gerichte activiteiten, bijeenkomsten en presentaties de diverse publieksgroepen kunnen worden benaderd, aangesproken en geënthousiasmeerd. De evaluatie maakte ook duidelijk dat crowdfunding per saldo niet per se positief uitvalt. Bovendien vergt dit soort maatschappelijke projecten alleen als er een sterke inhoudelijke aansluiting met een *community* is die voortdurend wordt gevoed.

Ook waren de opbrengsten niet kostendekkend. In het geval van de Bestuivingskamer waren verdere bijdragen van Fonds 1818, Prins Bernhard Cultuurfonds en Stichting DOEN onmisbaar. Stroom is hen daarvoor zeer erkentelijk.

Honing Bank (Red de bij zaaiactie) Olivier Darné + Parti Poétique

Honing Bank (Bestuivingskamer) Olivier Darné + Parti Poétique

Overige kunstwerken in de openbare ruimte

Stroom Den Haag was ook in 2013 betrokken bij kunstprojecten in diverse Haagse wijken.

Stroom Den Haag krijgt geregeld verzoeken om advies te geven over kunstwerken in de openbare ruimte. Behalve van de gemeente Den Haag komt die vraag ook van woningbouwverenigingen, projectontwikkelaars en ondernemers die werken aan grootschalige stedenbouwkundige projecten. Zo vroeg Atelier Rijksbouwmeester onderzoek te doen naar een alternatieve locatie voor het werk *The well* (2000) van Antony Gormley dat thans bij het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport staat. Het advies hierover wordt begin 2014 verstrekt.

Bij elk advies geeft Stroom nadrukkelijk aan dat alle kunstwerken in zeer nauw overleg met bewoners en/of specifieke groepen uit de samenleving een plek moeten krijgen of moeten ontstaan. Alleen zo kunnen de kunstwerken gedragen worden door hun omgeving.

Resetting

Voor uiteenlopende locaties zijn in 2013 permanente en tijdelijke kunstprojecten ontwikkeld of voortgezet. Een goed voorbeeld is het prachtige werk *Resetting* van de Schotse kunstenaar Toby Paterson (plaatsing juni 2013) dat door (oud)bewoners van Den Haag Zuidwest en pers goed werd ontvangen. Het ging om een bijzondere opdracht van woningcorporatie Haag Wonen en de Afdeling Monumentenzorg en Welstand van de gemeente Den Haag voor een nieuw kunstwerk waarbij oude reliëfs van Jacques van Rhijn in Den Haag Zuidwest herplaatst werden. De ornamenten dateerden uit 1955 en zaten in de gevel van een gesloopt woningblok in de Loevesteinlaan. Op advies van Stroom werd in 2010 Toby Paterson uitgenodigd, die zich eerder al voor de tentoonstelling *Generosity* (2007) in de architectuur van Den Haag Zuidwest had verdiept. Paterson ontwierp een stalen frame waardoor de ornamenten van Van Rhijn van alle kanten te bekijken zijn.

Resetting markeert de zorg en aandacht voor kunst uit de wederopbouwperiode die inmiddels ook in Den Haag is opgewekt. *Resetting* maakt ook duidelijk dat een gelijkwaardige verhouding tussen hedendaagse en historische kunstwerken mogelijk is.

Eetbaar Park

Ook is in 2013 het beheer van het werk *Eetbaar Park* van de Britse kunstenaar Nils Norman in het Zuiderpark overgenomen door een groep betrokkenen. Stroom had het project in 2010 opgestart, als onderdeel van het programma *Foodprint*. Stichting Eetbaar Park werkt nu met fris elan aan het programma, is organisatorisch uitgebreid en heeft de communicatie sterk verbeterd. Dit betekent dat de ambitie van Stroom om kunstwerken een maatschappelijk draagvlak te geven zodat ze zich op een gegeven moment zelfstandig kunnen ontwikkelen 'vrucht draagt'.

Stroom als cultureel ondernemer

Stroom Den Haag beschouwt zichzelf als een ondernemende organisatie, waarbij het begrip 'ondernemerschap' breed wordt opgevat.

Stroom Den Haag onderzoekt voortdurend hoe zij efficiënter kan werken, in haar eigen organisatie en natuurlijk ook met haar samenwerkingspartners (zie p. 84). Tegelijk probeert zij eigen inkomsten te werven, ook al lenen hoofdonderdelen van Strooms beleid, zoals Kunst in de Openbare Ruimte of het Subsidiebeleid voor Haagse kunstenaars, zich per definitie niet voor inkomstenwerving. Een inhoudelijk betrokken financier als Stichting DOEN steunt Stroom Den Haag met een tweejarige subsidie vanwege het maatschappelijk belang van haar kunstinhoudelijk programma, omdat dit een bijdrage levert aan het denken over duurzaamheid, waardecreatie, parallelle economie en 'social design'. Ook Fonds 1818 en het Prins Bernhard Cultuurfonds tonen zich regelmatig bereid projecten te ondersteunen, en in 2013 kwamen uit particuliere bron ook een paar bijdragen binnen.

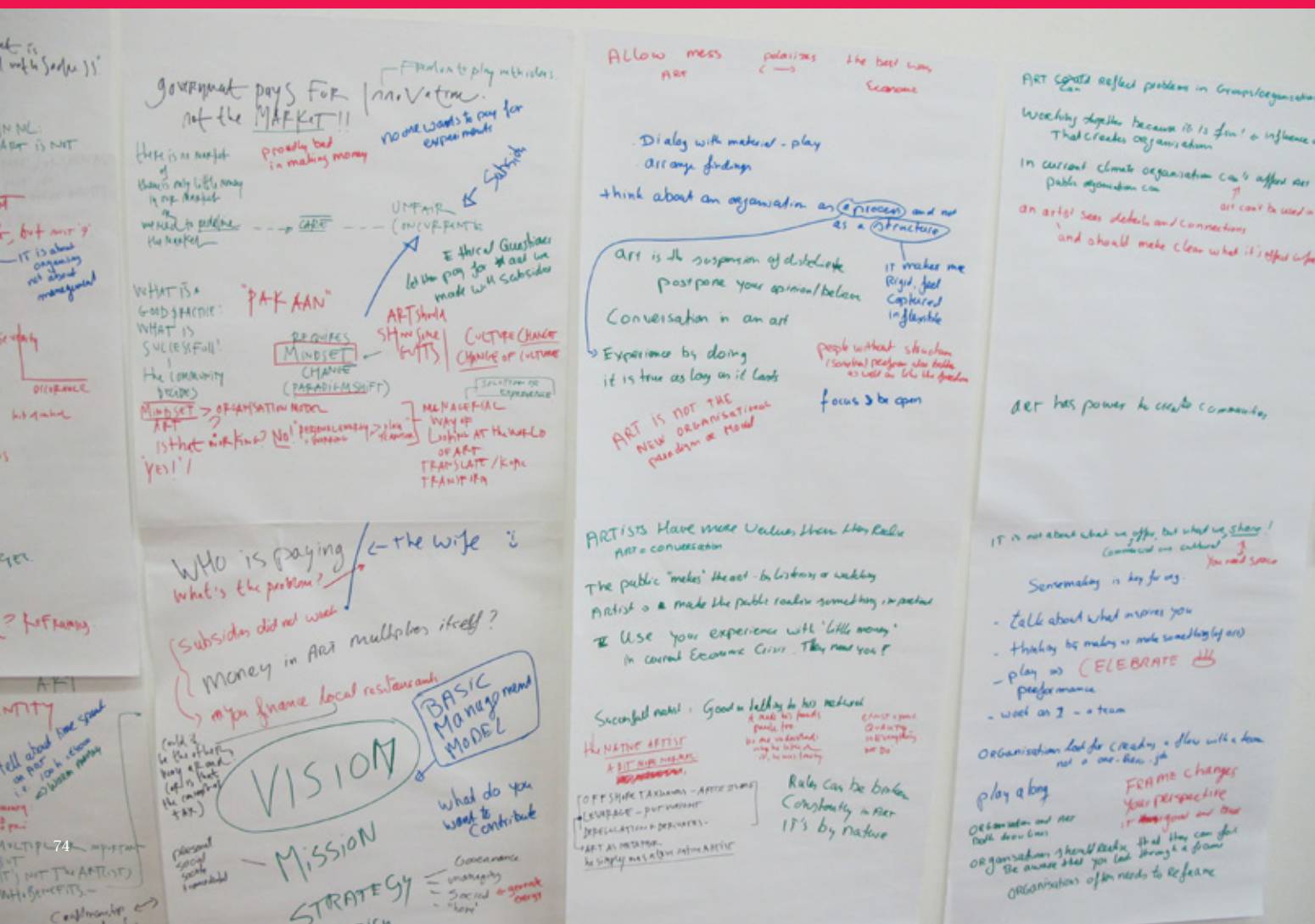
Dat neemt niet weg dat Stroom, als cultureel ondernemer, zocht naar aanvullende inkomsten. Die vond ze in boekverkoop, entreegelden en inschrijfgeld voor de atelier-wachlijst. En vooral in externe opdrachten. Medewerkers van Stroom Den Haag werden in toenemende mate ingeschakeld om overheden, instellingen, scholen en bedrijven te adviseren over kunstprojecten.

Kostenreductie

Naast het genereren van inkomsten is ook kostenreductie een onderdeel van ondernemerschap. In 2013 was dit zeker noodzakelijk, vanwege een grote bezuiniging op de gemeentelijke exploitatiesubsidie. Het was onvermijdelijk om te schrappen in primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden van het personeel (zie bijlage 9). Ontslagen zijn daarbij niet gevallen, wel is het parttime percentage van een aantal medewerkers verminderd. Eén collega heeft eind 2013, vanwege andere ambities, ontslag genomen. Met minder fte's staat Stroom Den Haag natuurlijk wel voor de uitdaging het programma op niveau voort te zetten. Tegelijkertijd vraagt het werven en verantwoorden van incidentele gelden veel meer inspanning van de organisatie dan de structurele baten die zijn weggefallen. Mede daarom heeft Stroom in 2013 een traject van (verdere) innovatie en professionalisering ingezet, om de administratieve procedures zo efficiënt mogelijk in te richten.

Huisvesting

De huisvestingslasten zullen met ingang van 2014 aanzienlijk dalen, mede dankzij de nieuwe voorwaarden van het huurcontract die Stroom Den Haag heeft weten te bedingen. Omdat in 2014 ook de afschrijving Herhuisvesting 2004 is voltooid, dalen de lasten nog verder. Het boekjaar 2013 is overbrugd met een daartoe ingesteld bestemmingsfonds. De gemeentelijke bezuinigingen maakten het onvermijdelijk ook de Activiteitenlasten te verminderen. Het budget voor subsidies aan Haagse kunstenaars is verlaagd en er wordt jaarlijks één tentoonstelling minder georganiseerd. Hoewel dit pijnlijke maatregelen zijn, gelooft Stroom dat de kwaliteit van het programma overeind is gebleven.

Publiek en bereikbaar

Keer op keer buigt Stroom zich over de vraag wie haar publiek eigenlijk is, en hoe haar omgeving en specifieke doelgroepen ontvankelijk kunnen worden gemaakt voor het programma waarover ze zelf zo enthousiast is. Dat vergt onderzoek, een gerichte manier van benaderen, en bovenal persoonlijk contact. Dit hoofdstuk gaat hier verder op in, aan de hand van beschrijvingen van **het netwerk** en de **partners** van Stroom, van haar **educatieve projecten** en haar **online inspanningen**.

Het netwerk van Stroom Den Haag

Het is niet altijd eenvoudig om de maatschappelijke inbedding, het engagement, de bewustwording, en de doorwerking van het Stroom programma te realiseren.

Publiek is voor een kunstinstelling als Stroom Den Haag van essentieel belang. Met haar inspanningen beoogt ze publiek te bereiken met wie ze kennis kan delen, informatie kan uitwisselen, ideeën kan scherpen, en vooral van wie ze kan leren. Publiekscijfers zijn echter niet de enige graadmeter voor behaald succes. Essentieel is ook of en hoe Stroom er in slaag om bruggen te slaan binnen en buiten het kunstenveld. De mensen en partners bij de activiteiten van Stroom zijn niet louter 'publiek', maar (worden) vaak ook meedenkers en –doeners.

Stroom maakt haar communicatiestrategie voor elk programma, elke tentoonstelling, lezing of specifiek project zo specifiek mogelijk. Zijn voor het ene project sociale media geschikt, andere vragen om uitnodigingskaarten, flyers, of persoonlijk contact. En altijd is de doelgroep anders, net als het publiek. Communicatie is maatwerk.

Terugblikkend op het afgelopen jaar kan Stroom stellen dat er t.a.v. publieksbereik opnieuw verdere stappen zijn gezet, ofschoon jongeren nog niet als vanzelfsprekend de weg naar Stroom weten te vinden.

Nieuwe gezichten

Opvallend is dat we naast een vast publiek dat onze activiteiten regelmatig bezoekt, per situatie weer nieuwe gezichten zien. Voor het programma *United We*, over een vernieuwd geloof in collectiviteit (zie p. 18), werd per programmaonderdeel op telkens andere manieren de daarvoor relevante doelgroepen aangezocht. Die varieerden van het Broodfonds, FNV Kiem en de Orde van Vrijmetselaren tot aan management- en organisatiedeskundigen, wetenschappers, kunstenaars, overig kunstminnend publiek en belangstellenden.

Deze manier van werven hanteerde Stroom ook bij het programma *See You in The Hague* (zie p. 33). Het leverde een groot aantal nieuwe relaties op die actief zijn op het gebied van vrede en recht en via partners als Amnesty International, Pro Demos, Humanity House, UNPO, de Nederlandse Defensie Academie en de Carnegiestichting op het programma geweest werden. Bijzonder was de samenwerking met het Haags Pop Centrum, dat verantwoordelijk was voor de invulling van de muziekoptredens die plaatsvonden op het kunstwerk *Scaffold* tijdens de opening.

Lodeizen Kunstadvies adviseerde Stroom ook in 2013 bij het benaderen van de vele expats in Den Haag en omstreken voor dit programma maar ook voor andere activiteiten. Dat resulteerde in goede contacten met ambassades, internationale scholen, organisaties en (vak)bladen.

Ten slotte is het een feest om te merken dat met name studenten zich steeds meer in de bibliotheek van Stroom komen informeren. De bibliotheek mag het paradepaardje van Stroom worden genoemd. De verrassende en specifieke collectie die naar aanleiding van het programma op een zowel gerichte als associatieve manier wordt uitgebreid, heeft inmiddels een grote reikwijdte verkregen.

Hagenaars, expats en passanten

Het publiek van kunst in de openbare ruimte is onmogelijk te meten. Het zijn omwonenden, toeristen en andere passanten. Stroom zou haar bekendheid onder dit publiek kunnen vergroten door die beter te verbinden aan onderdelen als de SculpTour, een begeleide wandelroute langs kunstwerken in de openbare ruimte.

De Honing Bank (zie p. 67), is een geslaagd voorbeeld van een maatschappelijk ingebed project, waarvoor in 2013 uiteenlopende activiteiten werden georganiseerd die een groot en rijkgeschakeerd publiek trokken. Stroom Den Haag wist naast Hagenaars dagjesmensen, scholieren, studenten, overheidsinstellingen en bedrijven bij dit project te betrekken.

Innovatie

In 2013 is Stroom een onderzoek begonnen naar de mogelijkheden om effectiever met een grotere of meer specifieke groep te communiceren. Dit vergt vernieuwing en uitbreiding van de ICT mogelijkheden. Stroom Den Haag was een van de eerste culturele instellingen met een eigen website, maar dreigt nu achterop te raken.

Ter verruiming van het participatieve en financiële draagvlak heeft Stroom Annelies Kronenberg opdracht gegeven onderzoek te doen naar de manier waarop dat effectief kan.

Murder Songs on Scaffold Sam Durant (muzikant: Julie Scott)

Art-S-Cool Honing Bank workshops

Educatieve projecten

De educatieve projecten van Stroom Den Haag beogen vooral het uitwisselen van kennis tussen kunstenaars, scholieren, studenten en overige belangstellenden. Jong en oud(er).

Stroom is educatief zeer actief. Naast de eerder al beschreven *Stroom School*, de lezingen in het kader van *The Knight's Move*, de ADHD- en andere debatten en workshops, is zij betrokken bij de volgende educatieve projecten:

Doorlopende leerlijn

Sinds 2013 maakt Stroom samen met Gemeentemuseum Den Haag, Art-S-Cool, Nest, Haags Kinderatelier en Heden deel uit van de zogeheten Beeldende Kunst Alliantie. Die is door de gemeente in het leven geroepen in verband met de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn Cultuureducatie. In deze leerlijn wordt gestreefd naar een modulaire opzet van lespakketten en leerinhoud, waarbij zo veel mogelijk relaties worden gelegd met het onderwijs in andere domeinen, zoals taalverwerving en wereldoriëntatie. De leerlijn wordt in eerste instantie gemaakt voor de groepen 1 t/m 8 van het primair onderwijs. Later komt ook de onderbouw van het voortgezet onderwijs aan bod. Stroom is met de andere partijen van de alliantie begonnen met de exploratiefase. Dat houdt in dat zij met docenten van de ontwikkelscholen tussen- en kerndoelen, competenties en leerdoelen vastleggen. De ontwikkelscholen (De Spoorzoeker, Paul

Krugerschool, Nutsschool Boldingh) zijn belangrijke spelers; zij beschikken over de kennis en expertise die nodig zijn om van het te ontwikkelen aanbod een daadwerkelijk educatieve exercitie te maken. Pas in het najaar van 2014 zal het aanbod met vijf scholen worden getest.

Deltaplan Cultuureducatie

Stroom Den Haag is ook betrokken bij het Expertisecentrum Cultuureducatie (of CultuurSchakel). Dat zal scholen ondersteunen bij de visievorming op cultuureducatie en de vertaling daarvan in een concrete vraag over cultuur. Ook zal het de culturele instellingen helpen bij het ontwikkelen van het cultuureducatieaanbod dat aansluit bij de vraag van het onderwijs en dat voldoende pedagogisch-didactische kwaliteit heeft. Dit expertisecentrum vloeit voort uit het Deltaplan Cultuureducatie. Het heeft als concrete doelstelling meer Haagse jongeren cultuureducatie te geven en dat bovendien beter te doen. Dit wil de gemeente onder meer bereiken door de binnenschoolse cultuureducatie te versterken, waarbij de vraag van scholen leidend moet worden. Uit een onderzoek van de gemeente in 2009 was namelijk gebleken dat vraag en aanbod van cultuureducatie niet goed op elkaar aansloten. De conclusie was dat een groter bereik mogelijk moest zijn en dat een kwaliteitsverbetering noodzakelijk was.

Get Smart

Get Smart was een gezamenlijk initiatief van Stroom Den Haag en kunstuitleencentrum Heden, dat bestond uit diverse workshops van kunstenaars op scholen of op de locaties van Heden en Stroom. Na een samenwerking van zes jaar besloten beide partners het initiatief in juli 2013 af te sluiten, mede vanwege de bezuinigingen van de overheid op cultuur en vanwege de behoefte van Heden om zich meer op de kunstuitleen te richten. Tot en met juli 2013 werden nog negen workshops aangeboden aan het voortgezet onderwijs, verdeeld over 56 lessen met 351 leerlingen. Ook was er een workshop voor het primair onderwijs, verdeeld over vier lessen met 60 leerlingen.

Interdisciplinaire masterclass

In het kader van *See You in The Hague* (zie p.33) organiseerden Stroom Den Haag en de politicologen Marieke de Goede en Floris Vermeulen van de Universiteit van Amsterdam de masterclass *Pre-emption, Politics, Alternatives* voor hun eigen studenten en die van de kunstopleiding Dutch Art Institute/Artez uit Arnhem, de Nederlandse Defensie Academie, en The Hague Institute for the Internationalisation of Law (HiiL). Stroom is matig tevreden over het resultaat. Via kunst studenten uit diverse vakgebieden bijeenbrengen vergt bij nader inzien meer tijd, aandacht en begeleiding. De observaties en ideeën van de interdisciplinaire studententeams bleven daardoor nogal aan de oppervlakte.

Stroom Online

Via diverse digitale media (websites, blogs, nieuwsbrieven, sociale media) bereikt Stroom Den Haag een groot en divers lokaal, nationaal en internationaal publiek.

In 2013 verstuurde Stroom 103 digitale nieuwsbrieven aan een bestand van gemiddeld 4600 belangstellenden. Voor het verzenden van uitnodigingen, persberichten en andere aankondigingen is Stroom vrijwel geheel overgegaan op digitale verspreiding. Mede hierdoor werden de websites en blogs van Stroom in 2013 door circa 107.000 unieke bezoekers bezocht (het totaal aantal bezoekers was circa 161.000). Circa 75% van hen kwam uit Nederland, 5% uit België en 4% uit de Verenigde Staten. De overige bezoekers kwamen voor het grootste deel uit andere EU-landen.

Hieronder volgt een overzicht van de online activiteiten van Stroom.

Stroom Den Haag

www.stroom.nl

Op deze website zijn alle activiteiten van Stroom Den Haag te vinden: het volledige programma van tentoonstellingen, lezingen en projecten (heden, verleden en toekomst), de publicaties, de informatie over Stroom in het algemeen en over het stimulerend beleid voor Haagse kunstenaars, subsidies en ateliers. Andere vaste onderdelen zijn het Bulletin board voor Haagse kunstenaars, de lijst met nieuwe aanwinsten in de bibliotheek en Stroom Tips. Tevens staan er op de homepage buttons die doorklikken naar de INDEX Actuele Kunst Den Haag, de Architectuuragenda en naar actuele nieuwsberichten uit het kunstenveld.

Stroom op Facebook

www.facebook.com/stroomdenhaag

Op de Facebookpagina plaatst Stroom berichten, links, foto's en fotoalbums die betrekking hebben op haar programma. Daarnaast vraagt zij incidenteel aandacht voor nieuwsfeiten, acties en berichten die de culturele wereld in het algemeen aangaan. Eind 2013 waren er 4440 'fans'.

Stroom op Twitter

www.twitter.com/stroom_denhaag

Het Twitteraccount wordt hoofdzakelijk gebruikt om activiteiten van Stroom Den Haag zelf te promoten. Het aantal volgers stond eind 2013 op 1364.

Stroom op YouTube

www.youtube.com/stroomdenhaag

Op haar YouTube-kanaal plaatst Stroom korte filmpjes die aansluiten bij haar programma. In 2013 waren dit o.a. een aankondiging van de tentoonstelling van Luc Deleu en een filmpje over de Honing Bank.

Documentatie Haagse kunstenaars

www.haagsekunstenaars.nl

Dit digitale documentatiebestand vergroot de zichtbaarheid van de Haagse kunstenaars. Naast een zoekfunctie biedt de site kunstenaars de mogelijkheid zich online in te schrijven en hun eigen dossier online te actualiseren. In 2013 is een begin gemaakt met een evaluatie om deze inmiddels technisch verouderde website te moderniseren.

AtelierAntwoord

www.atelierantwoord.nl

Dit is een portal naar relevante informatie voor ateliergebruikers en beheerders, bijvoorbeeld over energieverbruik, opslag of de indeling van de ruimte.

Honing Bank

www.honingbank.nl

Op de site van de Honing Bank is alle informatie te vinden over dit project. Tot medio 2013 was het ook een crowdfundingplatform. De website wordt nu voorgezet als informatiepunt over het project en over de wereld van de bij in het algemeen.

Honing Bank op Facebook

www.facebook.com/honingbank

Op de Facebookpagina van de Honing Bank worden berichten geplaatst over de activiteiten rond de Honing Bank zelf en over het onderwerp bijen in het algemeen. Eind 2013 waren er 660 'fans'.

Honing Bank op Twitter

www.twitter.com/honingbank

Via het Twitteraccount van de Honing Bank wordt aandacht besteed aan het project zelf en aan de honingbij in het algemeen. Het aantal volgers stond eind 2013 op 436.

Time/Bank weblog

www.timebank.stroom.nl

Stroom heeft zich in 2013 inhoudelijk en organisatorisch teruggetrokken uit de Nederlandse branche van het Time/Bank-project. Daarmee is ook het TimeBank-weblog stopgezet; het is opgegaan in de website van timebank.cc.

Architectuuragenda Den Haag (nieuwsbrief)

De Architectuuragenda Den Haag is een maandelijks digitale agenda waarin alle architectuur-gerelateerde activiteiten in Den Haag en omgeving staan vermeld. De redactie van de agenda ligt in handen van Stroom Den Haag, maar zij betreft ook veel kopij van partners als BNA Kring Haaglanden, Haags Architectuur Café (HaAC), Het Nutshuis en de Satellietgroep. De agenda is daarnaast een communicatieplatform voor de activiteiten van de gemeente Den Haag en Haagse kunstenaarsinitiatieven. De Architectuuragenda verscheen in 2013 negen keer en is ook online te raadplegen via de websites van Stroom en ArchiNed.

INDEX Actuele Kunst Den Haag (nieuwsbrief)

De digitale tentoonstellingsagenda INDEX Actuele Kunst Den Haag biedt een compact overzicht van de belangrijkste activiteiten op het gebied van de actuele kunst in Den Haag, met veel aandacht voor alternatieve (tijdelijke) plekken en kunstenaarsinitiatieven. In 2013 zijn tien edities van deze nieuwsbrief de deur uitgegaan. De agenda is ook te raadplegen via de website van Stroom Den Haag.

Partners

Stroom Den Haag werd in 2013 mede gefinancierd door de sponsoren/ subsidiënten:

Aegon (ambassadeur Honing Bank)
Artik
Fonds 1818
Gemeente Den Haag
Haags Montessori Lyceum
Lola Bikes & Coffee (ambassadeur)
Mazie Restaurant (ambassadeur)
Meta Holding
Mondriaan Fonds
Palace Hotel Noordwijk (ambassadeur)
Provincie Zuid-Holland (ambassadeur)
Prins Bernhard Cultuurfonds, Haagse Bluf Fonds
Stichting Bandora
Stichting DOEN
Stimuleringsfonds voor Architectuur / Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
Udea/ Ekoplaza (ambassadeur)
Valkenboschool
Vlaams-Nederlands Huis deBuren

Stroom Den Haag werkte in 2013 mede voor de volgende opdrachtgevers:

Gemeente Den Haag
HaagWonen
Rijswijks Lyceum
ROC Mondriaan

Stroom Den Haag werkte in 2013 mede samen met de volgende partijen:

Adam Mickiewicz Institute, Warschau
BAM
BNA Kring Haaglanden
BNO – Zefir7
Carnegiëstichting
Dutch Art Institute / Artez Arnhem
Galerie Zink, Berlijn
Gemak/Vrije Academie
Gemeentemuseum Den Haag
Haags Architectuur Café
Haags Popcentrum
Heden
HiiL Den Haag
ICC Den Haag
Imkersvereniging Den Haag en omstreken
Institute of Social Studies
Ja, Natuurlijk
Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag
Mobiel Projectburo Op Trek
Museum Waalsdorp Den Haag
Nederlandse Defensie Academie
Het Nutshuis
Pro Biblio
Pro Demos Den Haag
SculptureCenter, New York
The Pop Up City
TU Delft
Universiteit van Amsterdam
Valiz, Amsterdam
Van Abbemuseum Eindhoven
Vlaams Architectuurinstituut
Vlaamse Overheid
Vlaams-Nederlands Huis deBuren

Phantom Library Agnieszka Kurant

Bijlage 1:

Stroom in het nieuws

Stroom Den Haag haalde in 2013 geregeld het nieuws. Een overzicht.

Januari

Algemeen: Stroom Den Haag en platform Open!
Starten structurele samenwerking
De Witte Raaf
januari/februari (no. 161)

Luc Deleu - T.O.P. office:
Nieuwe publicaties
De Witte Raaf
Marc Goethals
januari/februari (no. 161)

Algemeen: Stroom Den Haag en Open! gaan samenwerken
Kunstbeeld.nl
Sophia Zürcher
7 januari

Honing Bank:
Crowdfunding: de 15 beste projecten van 2012
NUzakelijk.nl
adviesbureau Douw&Koren
9 januari

Algemeen: Open gaat door met '!' en Stroom Den Haag
MetropolisM.com
9 januari

DH/// Magazine: Haagse kunst is divers en eigenwijs
AD / Haagsche Courant
Maja Landeweer
16 januari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Luc Deleu - Architect met ideeën
Knack.be
Ludo Bekkers
17 januari

Expanded Performance:
Гибкость, выносливость и изобретательность (Flexibility, endurance and creativity)
Colta.ru
Katia Krupennikova
24 januari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Luc Deleu: 'Orban Space', de nooit te voltooien toekomst?
Welkunst blog
Roger D'Hondt
28 januari

Februari

Expanded Performance:
The City School with Anne Holtrop
Verenigde Sandbergen
Februari (#73)

Luc Deleu - T.O.P. office:
Luc Deleu - Architect
NTR | Kunststof Radio 1
Jellie Brouwer
5 februari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Libro: Luc Deleu T.O.P (Turn On Planning) office, Orban Space
SKFANDRA.blog (Spanje)
5 februari

Expanded Performance:
Adrien Tirtiaux (interview)
Bomblog
Annie Godfrey
6 februari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Wereldomspannend denken in beeld
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
8 februari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Feature: Kunstenaar en architect Luc Deleu (in 3 delen)
(H) ART
Machteld Leij, Jef Lambrecht, Marc Ruyters
14 februari (#107)

Luc Deleu - T.O.P. office:
Stroom Den Haag School
Den Haag Centraal
22 februari

Luc Deleu - T.O.P. office:
Per mens is nog 0,633 voetbalveld over
NRC Handelsblad
Janneke Wesseling
22 februari

Maart

Luc Deleu - T.O.P. office: An Architect's Pleasure (Luc Deleu's Spielerei)
DAMn magazine
Sam Steverlynck
Maart-april (#37)

Beeldgalerij: onthulling beeld David Bade in TV West Vandaag
TVWest
1 maart

Beeldgalerij: Calimero in de Grote Markstraat
AD / Haagsche Courant
Jacques Zorman (foto)
4 maart

Beeldgalerij: Monument voor verongelijkte burger
Den Haag Centraal
8 maart

Beeldgalerij: De Beeldgalerij
Den Haag Centraal
Wendy Louw
15 maart

Luc Deleu - T.O.P. office: Urban space bekeken
De Architect
Merel Pit
15 maart

Luc Deleu - T.O.P. office: Over de kracht van een dag-plak-boek-werk
ArchiNed
Marieke Hillen
19 maart

Honing Bank (als onderdeel van Ja Natuurlijk): Kan een naaktslak de wereld redden?
de Volkskrant
Sacha Bronwasser
21 maart

Honing Bank (als onderdeel van Ja Natuurlijk): Een tentoonstelling met vele stemmen
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
22 maart

Luc Deleu - T.O.P. office: The Unadapted
Jegens & Tevens
Patrícia Pinheiro de Sousa
23 maart

April

United We: De nieuwe wij
Metropolis M
Domeniek Ruyters
April-mei (No. 2)

United We: Het Woordenrijk
Radio Den Haag 92.0 FM
Harry Zevenbergen
9 april

United We: United We; Waarde creëren we samen!
De Betere Wereld Blog
Maaïke Lauwaert
17 april

United We: United We, Den Haag
BK informatie
19 april (#3)

Time/Bank: Zeit is Geld
Der Spiegel
Hilke Fischer
22 april (#17)

Foodprint: Food for the City: Zaaïen, oogsten en eten in de stad
Trouw
Kees de Vré
25 april

Haagse Havens: Haagse Havens
S+RO (Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening)
April (#2)

Mei

United We: Itay Ohaly - The Group Project
Abitare
Maaïke Lauwaert
Mei (#532)

United We: Stuurloze expositie over artistiek samenwerken
NRC Handelsblad
Lucette Ter Borg
3 mei

United We: United We
Jegens & Tevens
Eline van der Haak
5 mei

Honing Bank: Haagse scholieren zaaïen bloemen voor de bijen in de stad
Stadskrant
15 mei

Honing Bank: Situatie Haagse bij is 'angstwekkend'
De Telegraaf
22 mei

United We: United We, Er hangen ideeën in de lucht
de Volkskrant
Marina de Vries
23 mei

United We: 1+1=1
Blikvanger
John van Tiggelen
25 mei

United We: Collectiviteit en eenzaamheid in Den Haag
MetropolisM.com
Hinde Haest
26 mei

United We: Collectiviteit wanneer het grotere systeem faalt
Archined
Elsbeth Ronner
28 mei

United We: Gedachtegoed Van Klingeren in belangstelling
Architectenweb
29 mei

Juni

Honing Bank: Cato ziet ze vliegen
AD / Haagsche Courant
Frank Jansen (foto)
3 juni

KOR: Toby Paterson: Kunstwerken Loevesteinlaan weer terug op sublieme wijze
Haagse Allerlei.nl
Gerard van den IJssel
17 juni

KOR: Toby Paterson: Gesloopte kunst terug in Escamp
Den Haag FM.nl
Gerda Nieland (foto's)
17 juni

KOR: James Turrell: Uitzicht op de hemel
NRC Handelsblad
Sandra Smalenburg
20 juni

KOR: Toby Paterson: Van gevel naar groenstrook
AD Haagsche Courant
Daniëlle van Bergen (foto)
24 juni

Honing Bank: Activisten op de werkvloer (interview met Arthur de Graaf)
The Optimist (voorheen Ode)
Dewi Gigengack
27 juni

United We: Frank van Klingeren en de actuele roep om collectiviteit
Archined
Leo Oorschot
27 juni

United We: er hangen ideeën in de lucht
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
28 juni

Juli

Honing Bank: Doordachte en optimistische visies in Ja Natuurlijk
Beelden Magazine
Etienne Boileau
#2 (juli)

Honing Bank: Ervaar het wonder van de magische bestuiving
Archipel & Willemspark
Isabelle Hylkema
Juni

Honing Bank: Vloeibaar goud van de Honing Bank
Haags Straatnieuws
Marc Konijn
juli

KOR: Toby Paterson: Onthulling 'Resetting'
Haag Wonen.nl
2 juli

Augustus

United We: Kopieën zonder origineel: gerlach en koop
Metropolis M
Laura Grinsven
augustus (#4)

Expanded Performance: Art & Performance Notes: Expanding Performance
PAJ: A Journal of Performance and Art
Agnieszka Gratzka
Augustus (#105)

September

The Knight's Move: Sissel Tolaas: Smelling Your Way Through The City
The Pop-Up City
Rebekka Keuss
9 september

SYiTH: Double Centre: Angstwekkend mooie en dreigende bunkerinterieurs
NRC Handelsblad
Sandra Smets
11 september

SYiTH: Double Centre: Unheimisch
Blikvanger
John van Tiggelen
12 september

SYiTH: Double Centre: Double Centre
Chmkoome's blog
Kees Koomen
16 september

SYiTH: Double Centre: Charles van Otterdijk – Double Centre
Jegens & Tevens
Josje Hattink
16 september
SYiTH: Double Centre: Beklemmende bunkerkunst
nrc.next
Sandra Smets
17 september

Honing Bank: Koninkrijk voor de bij op paleis
Leidsch Dagblad
Peter van der Hulst
18 september

Honing Bank: Bijenvolk op hoteldak
Woensdagkrant
(Noordwijk)
Jan Bouw
18 september

Time/Bank: Tijd moet rollen
Z! (De Amsterdamse daklozenkrant)
Brechtje Keulen
20 september

SYiTH: Double Centre: Een ongreepbaar gevaar
HART
Machteld Leij
26 september

Ondertussen: Manon Bovenkerk: Monster
Blikvangen
John van Tiggelen
27 september

SYiTH: Den Haag als Wereld-hoofdstad: Een Haagse utopie
MetropolisM.com
Domeniek Ruyters
29 september

Oktober

SYiTH: Double Centre: Raadselachtige krochten zorgvuldig gereconstrueerd
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
4 oktober

SYiTH: Scaffold: Scaffold by Sam Durant
Mr. Motley (website)
6 oktober

The Knight's Move: Benoit Peeters: Obscure Cities On The Other Side Of The Sun
The Pop-Up City
Rebekka Keuss
9 oktober

SYiTH: Scaffold: Interview protestkunstenaar Sam Durant'
de Volkskrant
Marina de Vries
18 oktober

SYiTH: Scaffold: Muziek en debat op 'het schavot'
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
18 oktober

SYiTH: Scaffold: Op het schavot
Blikvangen
John van Tiggelen
18 oktober

Open!: Open!
BK informatie
19 oktober (#7)

SYiTH: Scaffold: Schavot als aanklacht
AD Haagsche Courant
Herman Rosenberg
19 oktober

Ouborg Prijs 2013: Marcel van Eeden
Trouw
19 oktober

SYiTH: Scaffold: Kunstzinnig schavot is podium voor bands
AD Haagsche Courant
Albert Kok
21 oktober

SYiTH: Scaffold: Schavot wil aandacht vragen voor doodstraf
Trouw
Sandra Kooke
21 oktober

SYiTH: Den Haag als Wereld-hoofdstad: Wereldhoofdstad (1)
Avondlog (VPRO)
Wim Noordhoek
23 oktober

SYiTH: Den Haag als Wereld-hoofdstad: Wereldhoofdstad (2)
Avondlog (VPRO)
Wim Noordhoek
24 oktober

SYiTH: Scaffold: interview Sam Durant en Vincent de Boer
VPRO: De Avonden (radio)
Botte Jellema
24 oktober

Ondertussen: Manon Bovenkerk: Monster
Jegens & Tevens
Eline van der Haak
26 oktober

SYiTH: Scaffold: Let the guilty hang...
Strange Messenger blog
Edwin Stolk
28 oktober

SYiTH: Den Haag als Wereld-hoofdstad: Wereldhoofdstad (3)
Avondlog (VPRO)
Wim Noordhoek
30 oktober

November

SYiTH: Den Haag als Wereldhoofdstad: interview Arnold Mosselman
VPRO: De Avonden (radio)
Wim Noordhoek
1 november

SYiTH: Double Centre: Ondergronds
De Groene Amsterdammer
Koen Kleijn
7 november

The Knight's Move: Suzanne Lacy: Art in The Public
The Pop-Up City
Rebekka Keuss
19 november

Ouborg Prijs 2013: Ouborgprijs voor fenome-naal tekenaar
Den Haag Centraal
Egbert van Faassen
22 november

Agnieszka Kurant: Chasing phantoms: Agnieszka Kurant
Art in America
Matthew Shen Goodman
25 november

Stroom Den Haag: Kunst en honing voor Den Haag
NRC Handelsblad
Claudia Kammer
28 november

Stroom Den Haag: NRC-onderzoek presentatie-in-stellingen beeldende kunst
NRC Handelsblad
Claudia Kammer en Daan van Lent
28 november

December

OpZicht Machteld Rullens: De wereld van de Haagse kunstenaar, 5 - Machteld Rullens
If Then Is Now
Walter van Teeffelen
2 december

OpZicht Machteld Rullens: De wereld van de Haagse kunstenaar 4, - Machteld Rullens
Den Haag Direct
Walter van Teeffelen
3 december

The Knight's Move: Rowan Moore: Eternity Is Overrated
The Pop-Up City
Sofie Rådestad
4 december

SYiTH: Scaffold: [Gespot] Scaffold
Knack Focus
Els Fiers
4 december

SYiTH: Scaffold: Internationaal recht ter discussie
socialisme.nu
John Brookfield
4 december

Agnieszka Kurant: Spookbeelden: In gesprek met Agnieszka Kurant
Metropolis M
Jenny Jaskey
december (#6)

Ouborg Prijs 2013: Marcel van Eeden tekent het niet-zijn
Kunstbeeld
Arjan Reinders
december (#12/01)

Agnieszka Kurant: Exformation
chmkoome's blog
chmkoome
12 december

Agnieszka Kurant: Phantoms Inc.
ARTslant
Andrea Alessi
19 december

Agnieszka Kurant: Informatie tussen de regels
HART
Lilian Bense
19 december

SYiTH: Double Centre: Boek: Duistere praktijken
Het Financieele Dagblad
Mischa Andriessen
21 december

Agnieszka Kurant: 'Exformation' Agnieszka Kurant w galerii Stroom Den Haag
Z U M Magazine (Polen)
27 december

Publicaties

Stroom Den Haag bracht ook in 2013 weer een select aantal publicaties uit.

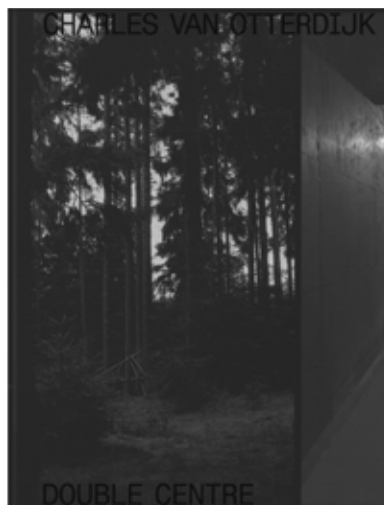
Stroom Den Haag brengt ieder jaar, vaak in samenwerking met toonaangevende uitgeverijen en/of kunstinstellingen, een select aantal publicaties uit. Dit jaar werd bijvoorbeeld samengewerkt met het Van Abbemuseum Eindhoven en met Bookworks London. Voor de internationale distributie van de boeken krijgt Stroom ondersteuning van Idea Books in Amsterdam. Daarnaast heeft Stroom in 2013 de boekwinkel in het eigen pand aangepakt en uitgebreid. Naast eigen publicaties worden hier ook boeken en tijdschriften verkocht die aansluiten op de thema's van het programma. Het blijkt een succesformule die de boekverkoop heeft doen verdubbelen. Den Haag Centraal schreef: "Stroom Den Haag is inmiddels een prettige kleine boekhandel geworden met een uitstalling in de entree". Hieronder volgt een overzicht van recente publicaties.

DD on AK - At the Levers of Reality: The Orders of Fiction

Diedrich Diederichsen on the work of Agnieszka Kurant
Publicatie in het kader van de tentoonstelling 'Exformation' van Agnieszka Kurant
Tekst: Diedrich Diederichsen
Vormgeving: Atelier Carvalho Bernau
Fotografie: diverse fotografen
Taal: Engels (vertaald uit het Duits door James Gussen)
ISBN: 978-90-73799-78-3
Uitgever: Stroom Den Haag, 2013
Prijs: € 5

Marcel van Eeden 'N 50 51 40.9 E 3 24 1.3'

Publicatie ter gelegenheid van de uitreiking van de Ouborg Prijs aan Marcel van Eeden
Concept: Marcel van Eeden
Samensteller: Marcel van Eeden, Jane Huldman (Stroom Den Haag)
Tekst: Konrad Bitterli, Alexandra Penrhijn Lowe, Arno van Roosmalen, Laura Stamps
Vormgeving: Elektrosmog, Zürich
Illustraties: Marcel van Eeden
Taal: Nederlands en Engels (vertaling: Willem Kramer, Yvette Rosenberg, Aoife Rosenmeijer, UvA Talen/Vertalers)
ISBN: 978-90-73799-77-6
Uitgever: Stroom Den Haag, 2013
Prijs: € 25

Charles van Otterdijk: Double Centre

Publicatie in het kader van de tentoonstelling 'Double Centre' van Charles van Otterdijk
Concept: Charles van Otterdijk
Samensteller: Nick Aikens, Charles Esche en Charles van Otterdijk
Tekst: Charles van Otterdijk
Vormgeving: Remco van Bladel, Amsterdam
Fotografie: Charles van Otterdijk
Taal: Engels
ISBN: 978 1 906012 60 1
Uitgever: Book Works (London) i.s.m. Van Abbemuseum Eindhoven en Stroom Den Haag, 2013
Prijs: € 17

DH/// Magazine

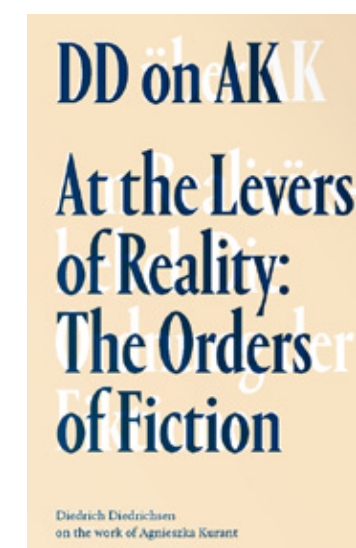
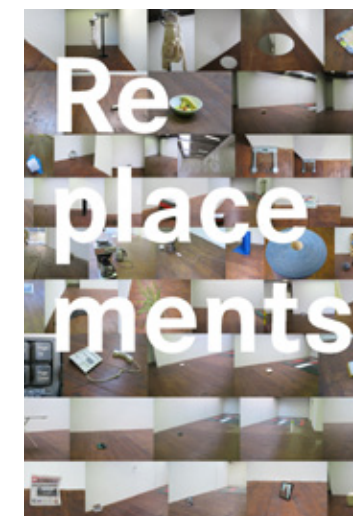
Magazine over kunst in Den Haag
Magazine about art in The Hague
De derde editie van dit tijdschrift over kunst in Den Haag
Hoofdredactie: Connie van Driel (Stroom Den Haag)
Redactie: Vincent de Boer, Arnold Mosselman, Mischa Poppe (Stroom Den Haag)
Vertaling: Willem Kramer, Alexander Mayhew (The Hague Avant-garde, The Hague Dutch Capital of initiatives en Warsaw calling)
Tekst: Jacoba Bruneel, Laurie Cluitmans, Egbert en Sjoerd van Faassen, Maaïke Lauwaert (Stroom), Alexander Mayhew, Arjan Reinders, Arno van Roosmalen (Stroom), Anne Ruygt, Bob van der Sterre, Aafke Weller
Overige bijdragen: Cora Roorda van Eijssinga, Natascha Helmer, Lidwien Nielander (Stroom Den Haag), Jos Diender
Vormgeving: Pot & van der Velden grafisch ontwerpers
Fotografie/illustraties: diverse fotografen
Taal: Nederlands en Engels
Eindredactie Nederlandse teksten: Arjan Reinders
Eindredactie Engelse teksten: Willem Kramer
Uitgever: Stroom Den Haag, 2013
Prijs: gratis

Replacements

A project by Vlatka Horvat as part of 'Expanded Performance'
Publicatie in het kader van de manifestatie 'Expanded Performance'
Concept: Vlatka Horvat
Samensteller: Stroom Den Haag
Fotografie: de medewerkers van Stroom Den Haag
Vormgeving: Niels Berk
Uitgever: Stroom Den Haag, 2013
Prijs: gratis (alleen verkrijgbaar als download)

ACTIE SCH: Actie(s) voor Scheveningen Bad

Publicatie in het kader van Atelier naar Scheveningen
Samensteller: Marcel Musch, Klaske Havik, Francien van Westrenen (Stroom Den Haag)
Tekst: Han Dijk, Arjan Harbers, Kai van Hasselt, Klaske Havik, Coen-Martijn Hofland, Marcel Musch e.a.
Fotografie/illustraties: diverse fotografen
Vormgeving: Collective Works (Peter Zuiderwijk & Karin Mientjes)
Uitgever: Stroom Den Haag, 2013
Prijs: € 5 beperkt aantal printversies + gratis verkrijgbaar als download.

Bijlage 3:

Kunstenarsbestand

Op 31 december 2013 telde het bestand van Stroom Den Haag 827 kunstenaars.

Kunstenarsbestand 31 december 2013

20-30 jaar	95	11,50%
31-40 jaar	220	26,60%
41-50 jaar	154	18,60%
51-60 jaar	155	18,70%
60-65 jaar	52	6,30%
65+	151	18,30%
	827	100%

Bijlage 4:

Curatorenprogramma

In 2013 legden curatoren 69 atelierbezoeken af voor Stroom Den Haag.

Januari

Leo Delfgaauw (curator, auteur)
18, 19 januari
Manon Bovenkerk
Bart Benschop
Joncquil de Vries
Mirko Reinecke
Machiel van Soest
Ton van Kints
Elizabeth de Vaal
Diederik Gerlach

William Engelen (kunstenaar)
22 januari
Tanja Smit
Lars Kynde
Matteo Marangoni
Pim Piët, Anna Mikhailova

Februari

Miguel Amado (curator, criticus)
1, 2 februari
Sabrina Lindemann
Ingrid Rollema
Annechien Meier
Jan Körbes, Denis Oudendijk
Rachel Bacon
Sara Vrugt
Norman Beierle
Anna Moreno
Jacqueline Heerema

Maart

Erik Hagoort (curator, auteur)
14, 15 maart
Leontine Lieffering
Puck Verkade
Joncquil de Vries
Kosta Tonev
Daphne Blomsma
Ibrahim Ineke
Nishiko
Machiel van Soest

April

Meta Knol (directeur/curator Museum De Lakenhal)
5, 12 april
Thijs Ebbe Fokkens
Floris Kaayk
Maarten Sleeuwits
Rachel Bacon
Zeger Reyers
Sarah Carlier
Christie van der Haak

Isabelle Le Normand (curator)
26, 27 april
Melissa Cruz Garcia
Joncquil de Vries
Andrea Freckmann
Machiel van Soest
Maarten Boekweit
Marie Civikov
Femmy Otten
Topp & DubioSeptember

Marco Scotini (curator, kunstcriticus)
30 september, 1 oktober
Harold de Bree
Joncquil de Vries
Kosta Tonev
Jacqueline Heerema (Satellietgroep)
Melissa Cruz Garcia
Karine Versluis
Johan Nieuwenhuize
Machiel van Soest

Sissel Tolaas (kunstenaar, wetenschapper)
20 september
Rachel Bacon
Guido van der Linden
Nishiko

November

Paula van den Bosch (curator Bonnefantenmuseum)
15, 16 november
Machiel van Soest
Wieteke Heldens
Evelina Rajca
gerlach en koop
Marius Lut
Robbin Heyker
Hans Ensink op Kemna
Juliaan Andeweg

December

Matthias Borello (curator, auteur)
3, 4, 5, 6 december
Rachel Bacon
Sabrina Lindemann
Onno Dirker
Matteo Marangoni
Jacqueline Heerema
Kosta Tonev

Pro-Subsidies

De adviescommissie beoordeelde in 2013 in totaal 132 aanvragen voor PRO-subsidies. Daarvan werden er 59 toegekend.

Een kunstenaar of organisatie kan een gesprek bij Stroom Den Haag aanvragen met de commissie die subsidies toekent, zowel voorafgaand aan het indienen van een aanvraag als na het advies van de commissie. In deze gesprekken kan informatie worden gegeven over de diverse mogelijkheden van de subsidies en de vereisten waaraan een aanvraag moet voldoen. Ook conceptaanvragen kunnen voor advies worden voorgelegd. De adviezen zijn vooral bedoeld om de kwaliteit van de aanvragen te verhogen en daarmee ook de effectiviteit van de subsidieregeling. In 2013 werden deze gesprekken veelvuldig aangevraagd..

Bij **PRO Kunstprojecten** werden subsidies gegeven voor individuele kunstprojecten (waaronder **Bram de Jonghe** met 'New skin on my elbows' in Billytown, Den Haag; **Harold de Bree** met zijn deelname aan 'Joan of Art', een zijprogramma van de Biënnale van Venetië; **Jan Körbes** met 'Silo City' in Berlijn en **Matteo Marangoni** met 'City Sondols' in Toronto, Canada). Beeldend kunstenaar **Ingrid Rollema** ontving een financiële ondersteuning voor 'Cast Lead 5', een omvangrijk project met beeldende kunst, theater en literatuur rondom ontstaansvormen van geweld. Het project werd getoond in het Institut du Monde Arabe in Parijs. **Jeroen Eisinga** ontving een subsidietoekenning voor het maken van specialistische apparatuur ten behoeve van een ambitieus filmproject dat nog moet worden gerealiseerd. De nieuwe Haagse stichting *Electriciteitsfabriek* kreeg subsidie voor 'Generator Animalis', een omvangrijk tentoonstellingsproject van **Theo Jansen**.

Kim De Ruysscher kreeg financiële ondersteuning voor zijn deelname aan de kunstbeurs Preview Berlin Art Fair, waarin hij zijn werk 'Make it Yourself' presenteerde. Aanvragen van samenwerkingsverbanden/kunstenaarscollectieven kwamen van onder andere *stichting SNAP* voor deelname aan Hotel Charleroi (B) en van **Yolanda Uriz Elizande** en **Mariska de Groot** voor 'Murmur', een nieuw performatief werk dat zij wilden ontwikkelen tijdens een korte residency in NK, Berlijn en dat in 2014 zal worden uitgevoerd in o.a. Linz (AU), München (DE) en Ljubljana (SL).

Voorstellen voor groepstentoonstellingen en evenementen werden gehonoreerd voor onder andere 'Volkspaleis' van *West* in de *Elektriciteitsfabriek* en voor 'Hybridity' van *Stichting Unfold*, een tentoonstellingsproject dat plaatsvond in het kader van het Haagse Rewire Festival 2013.

Stichting ArtsandAfrica diende een aanvraag in voor 'Interchange # Public Space', een internationaal uitwisselingsproject tussen kunstenaars uit Zuid-Afrika en Den Haag. Doel is om samen te werken en ter plekke specifiek werk te maken in Richmond (ZA) en Den Haag.

Ook werden aanvragen voor publicaties toegekend, zoals de publicatie 'Koekoeksnesten 2003-2012' van *Ton van Kints*, 'Form no Form/ The Black Series' van **Marius Lut** en 'Floating Population' van **Nadine Stijns**.

De **PRO Onderzoekssubsidie** - bedoeld ter verdieping van het kunstenaarschap of om een werkperiode elders mogelijk te maken - werd in 2013 toegekend aan vijf individuele kunstenaars, en ook hier was de reikwijdte groot. Zo kreeg **Sabrina Lindemann** subsidie voor haar onderzoeksvorstel naar de mogelijkheden om de waarde van haar kunstenaarspraktijk in stedelijke ontwikkelingsgebieden te kunnen meten en benoemen. **Mendel Hardeman** deed een aanvraag om onderzoek te doen naar nieuwe vormen van crowdsourcing en crowdhosting om zijn publiek te betrekken bij het ontstaan, groeien en verspreiden van zijn films. **Suzanne Somer** kreeg financiële ondersteuning voor een

artist-in-residency werkperiode in de Red Gate Gallery in Beijing.

Diverse Haagse organisaties maakten gebruik van de regeling **PRO Kunstenaarsinitiatieven**. Er werden aanvragen gehonoreerd voor residency-programma's (stichting Grid/ Wander, Billytown), voor tentoonstellingsprogramma's (o.a. Project Space 1646, Billytown, Platform57 en Zondag) en voor het organiseren van de periodieke Haagse rondgang 'Hoogtij'.

Hieronder staat een compleet overzicht van toegekende PRO-subsidies.

Kunstprojecten (30)

Bram de Jonghe, New skin on my elbows
David Pocknee, New Fordist Organization
Residency at Gemak
Fotodok, Off the Grid
Harold de Bree, Joan of Art
Ingrid Rollema, Cast Lead 5
Jan Körbes, Silo City
Jeroen Eisinga, Treinenproject
Johan Nieuwenhuize, IMG_
Kim De Ruysscher, Preview Berlin Art Fair
Marije de Haan, Oh god... did you eat all that acid?
Marius Lut, Form no Form/ The Black Series
Matteo Marangoni, City Sondols - Toronto
Mike Reinierse, Relief
Mirko Lazovic, Narcissus
Nadine Stijns, A Nation Outside A Nation
Nadine Stijns, Floating Population
Sarah Carlier, Let Us be Cheerful
Stichting ArtsandAfrica, Interchange # Public Space
Stichting Grafische Werkplaats, Rood, Zwart, Blauw
Stichting Motoko, Cinetoko programma 2013
Stichting Nest, Abstract Myths
Stichting Nest, Badly Natured
Stichting OpTrek, Autonië
Stichting SNAP, Hotel Charleroi
Stichting Unfold, tentoonstelling/ manifestatie 'Hybridity'
Stichting West, Volkspaleis
Tanja Smit, The Heart - additionele subsidie

Ton van Kints, Koekoeksnesten 2003-2012
Yolanda Uriz Elizande, Murmur - singing
Stichting Elektriciteitsfabriek, 'Generator Animalis' van Theo Jansen

Onderzoek (5)

Sabrina Lindemann, Duurzaam ontwikkelen van kunstprojecten in stedelijke transformatiegebieden door een ander perspectief op waardeontwikkeling en investering
Mark van Overeem, Homeland (werktitel)
Mendel Hardeman, Hoe ver draagt de crowd
Suzanne Somer, Artist in residency Red Gate gallery Beijing
Justin Bennett, Blueprint

Kunstenaarsinitiatieven (9)

Stichting 1646, programmering feb. - juli 2013
Stichting Grid, Wander residency programma jul-dec 2013
stichting Haagse Rondgang, vier edities van Hoogtij in 2013
Stichting Billytown, A.I.R. Billytown
Stichting Platform57, Krijn de Koning/
Nadine Stijns
Stichting 1646, Najaarsprogramma 2013
Stichting Billytown, Alles Moet Weg en Form no Form

Invest (7)

Maarten Boekweit
Martijn Grooten
Pia Louwerens
Anna Moreno
Yota Morimoto
Evelina Rajca
Kosta Tonev

Premium (6)

Harold de Bree
Femmy Otten
Bas Zoontjens
gerlach en koop
Marius Lut
Marleen Sleeuwits

PRO Deo (2)

Michael Doocey
Esther Didden en Josje Hattink

Bijlage 6:

Spot-Subsidies

In 2013 werden 303 SPOT-subsidies toegekend. Het aantal aanvragen (299) ten opzichte van 2012 is constant gebleven.

Van de toegekende SPOT-subsidies gingen er 153 naar individuele tentoonstellingen.

- 27 in Den Haag
- 51 in de rest van Nederland
- 75 in het buitenland

De tentoonstellingen vonden en vinden plaats op zeer diverse kunstlocaties: van kunstenaarsinitiatieven (Das Weisse Haus Wenen, Witte Slagerij Rotterdam), galleries, presentatie-instellingen (CCA Glasgow, Tetem Enschede) tot prestigieuze musea (Centre Pompidou Parijs). Daarnaast waren kunstenaars zichtbaar op internationale beurzen (Art Rotterdam, Kunstrai, Contemporary Istanbul) en op gespecialiseerde beurzen (Design Shanghaï, Meesterlijk), biënnales (Biënnale Venetië) en festivals (Ars Electron Linz). Ook bij kunstenaarsverenigingen in Den Haag (HKK, Pulchri) en daarbuiten (VBKO Wenen) werd geëxposeerd.

Ook gingen er 131 SPOT-subsidies naar documentatie;

- 14 voor een (digitale) camera
- 53 voor de (re)constructie van een eigen website
- 35 voor fotografie.
- 14 voor het inschakelen van een specialist (zoals een tekstschrijver of vertaler)
- 12 voor een (kleinschalige) publicatie.

Tot slot gingen er 19 SPOT-subsidies naar groepstentoonstellingen; 14 hiervan vonden plaats in Den Haag.

Bijlage 7:

Object-Subsidies

In 2013 werden twee OBJECT-subsidies toegekend.

Binckhorstlaan 36, BINK36

In overleg met woningcorporatie Vestia heeft Stroom Den Haag deze OBJECT-subsidie beperkt tot de 'atelierstraat' op de 3e etage van BINK36. Deze ateliers zullen zeker tot 2018 worden bemiddeld door Stroom. Vanaf 2013 komen alleen die ateliers in aanmerking die worden gebruikt door erkende Haagse kunstenaars; in 2013 waren dit negen ateliers.

Scheepmakersstraat 37

Op de zolder van het atelierpand aan de Scheepmakersstraat 37 zijn op initiatief van Stichting 2515 twee ateliers gecreëerd. Deze ateliers zijn gezien de huurprijs interessant voor startende kunstenaars.

Bijlage 8:

Atelierbestand / Bemiddeling

Via Stroom Den Haag vonden veel kunstenaars een atelierruimte. Dit blijkt uit onderstaand overzicht van permanente en tijdelijke atelierruimtes (status: 31 december 2013).

Permanent

	Aantal
Permanente ateliers	271
Permanente atelier woningen	80
Gastateliers	5
Starters ateliers	2

Tijdelijk

	Aantal
Tijdelijke ateliers	112
Tijdelijke projectruimtes	4
Tijdelijke diverse ruimtes	9
Tijdelijke Transvaalhuisjes	4

Tijdelijke panden

Adres	Organisatie	Aantal	NVO m2	Eigenaar
Acaciastraat 178b	Stichting 8	3	200	CVDH
Loosduinseweg 9	Stichting Ruimtevaart	25	1600	CVDH
1e Lufodwarsstraat 60	Stichting Luca	26	1150	CVDH
Monsterweg 2/ Villa Ockenburg	Stichting Z	15	250	CVDH
Noordwal 117	Vereniging Noordwal	9	200	CVDH
Saturnusstraat 89/91	Stichting de Besturing	26	600	CVDH
Stuwstraat 285	Individuele kunstenaar	1	200	VESTIA
Zwaardvegersgaarde 95	Stichting Sammersweg 2	7	600	CVDH
Totaal		112	4800	

Semi-permanent (Billytown, geen bemiddeling via Stroom Den Haag)

	Aantal ruimtes
Semi-permanente ateliers	13
Semi-permanente projectruimtes	2
Semi-permanente Gast ateliers	2

Personeel en Organisatie

Stroom Den Haag heeft de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen bestuur en directie in 2013 verder verduidelijkt.

Bestuur en directie

De statuten van Stroom Den Haag schrijven voor dat zij moet streven naar 'een verdeling van deskundigheden op het gebied van de beeldende kunsten, van de politiek, van bestuurlijk inzicht en van financiële zaken; voorts dient bij de samenstelling te worden gelet op sociale contacten met overheid en samenleving en op het bekend zijn met het werkgebied van Stroom Den Haag in het algemeen' (artikel 5.5).

Bij het aantrekken van nieuwe leden wordt gezocht naar kandidaten van beide geslachten en diverse leeftijden, deskundigheden en culturele achtergronden. Bestuursleden mogen geen dienstverband hebben met, of betaald adviseur zijn van Stroom Den Haag (artikel 5.3).

De zetel van 'deskundige op het gebied van architectuur' die door het verstrijken van de zittingstermijn van Vera Yanovshchinsky is vrijgekomen, is nog niet ingevuld, omdat de gemeente Den Haag de subsidie voor het architectuurplatform met ingang van 1 januari 2014 heeft stopgezet. Over de mogelijke oprichting van een 'architectuurplatform 2.0' wordt nog overleg gevoerd tussen de gemeente, de Haagse architectuurorganisaties en Stroom Den Haag.

Stroom Den Haag volgt de Governance Code Cultuur. Met het in 2013 vastgestelde directiestatuut is de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen bestuur en directie verder verduidelijkt.

De samenstelling van bestuur en directie in 2013 was als volgt:

Achternaam	Voornaam en initialen	m/v	geboortejaar	functie	datum aanstelling	aftreden	termijn
Heeswijk	Jeanne van	v	1965	lid	14 nov 2007		2
Hoekstra	Klaas F.	m	1951	penningm secr	30 mei 2007		2
Sorgdrager	Winnifred	v	1948	voorzitter	09 dec 2008		2
Velthoven	Willem	m	1958	lid	nov 2011		1
Wulfers	Albertus G.M.	m	1948	lid	01 jan 2007		2
Yanovshchinsky	Vera D.	v	1952	lid	01 jan 2005	20 mrt 2013	2
Roosmalen	Arnoldus T.M. van	m	1959	directeur	01 jan 05		-

Personeelsleden

Peter de Rooden (ontwikkelaar / organisator kunst en publiek domein), een unieke collega die op onnavolgbare wijze diverse maatschappelijk relevante, maar ook gecompliceerde projecten heeft weten te realiseren, vertrok per november 2013. Hij wilde zijn ambities en levensvervulling elders vervolgen. *Honing Bank* was zijn de meest recente project. Stroom wenst Peter alle goeds in zijn nieuwe leven.

De vacature Consulent Atelierbeleid is in 2013 opgevangen door Tijs van der Laan, op basis van tijdelijke inhuur. Per 31 december zijn er zodoende twee vacatures. De invulling daarvan kan niet worden losgezien van de gemeentelijke bezuinigingen, de noodzaak de organisatie beter te ondersteunen, en de nieuwe subsidievoorschriften ten aanzien van Educatie.

Hildegard Beijersbergen-Blom, medewerker communicatie en pers
 Vincent de Boer, adviseur/begeleider Kunst in de Openbare Ruimte
 Connie van Driel, hoofd afdeling SD&A
 Jane Huldman, hoofd productiebureau
 Dorien Jansen, medewerker secretariaat en administratie
 Marieke Klos, hoofd receptie / huismeester
 Tijs van der Laan, inval consulent atelierbeleid
 Maaïke Lauwaert, programmamaker beeldende kunst
 Arnold Mosselman, bibliothecaris
 Bas Mulder, hoofd bedrijfsvoering
 Lidwien Nielander, medewerker secretariaat
 Liesbeth Nieuwenweg, redactiemedewerker website, social media
 Mischa Poppe, medewerker afdeling SD&A
 Peter de Rooden, inhoudelijk medewerker Kunst in de Openbare Ruimte, *tot okt. 2013*
 Cora Roorda van Eijsinga, medewerker receptie
 Arno van Roosmalen, directeur
 Ira van der Valk, medewerker documentatie / boekverkoop / archief, afdeling SD&A
 Francien van Westrenen, programmamaker architectuur

Freelance medewerkers/vrijwilligers/stagiaires

Loes Aarts
 Robert Bakker
 Aris de Bakker
 Bart Barten
 Bas de Boer
 Harold de Bree
 Martijn Brusckhe
 Melissa Cruz
 Robert Dijkstra
 Hans Eijkenboom
 Jorik Freeke
 Fanny van Gelder
 Mirthe van Gelder
 Johan van Gemert
 Ton de Groot
 Johan Gustavsson
 Natascha Helmer
 Robbin Heyker
 Henke van Homoet
 Isabelel Hylkema
 Klas Imme
 Zach Jansen
 Bart-Jan Koning
 Simon van Kray
 Hein van Liempd
 Jos van der Linden
 Patricia Lodeizen
 Rozemarijn Lucassen
 Annechien Meier
 Marjolijn van der Meij
 Anoesjka Minnaard
 Ingrid Mol
 Nico Nanninga
 Joost Nieuwenburg
 Arianne Olthaar
 Judy van Osnabrugge
 Caroline van Ophem
 Klaas van der Poel
 Jan-Willem van Rijn
 Hans Rijnstra
 Hanneke van Rooijen
 Paul van Rooijen
 Toine Rooijmans
 Brigitte van der Sande
 Michelle Schulkens
 Ton Schuttelaar
 Leo Sloof
 Victor Sterk
 Nies Vooijs
 Meindert Vos
 Paul Wouters

Adviescommissie PRO-subsidies 2013

Rachel Bacon (februari 2009)
Bart de Baets (januari 2013)
Paul Devens (januari 2013)
Els Fiers (augustus 2008)
Frank Koolen (januari 2010)
Magdalena Pilko (juli 2012)
Marga Rotteveel (juli 2012)
Saskia van Stein (juli 2012)
Jean van Wijk (januari 2010)

Toetsingscommissie 2013

Thomas Ankum (mei 2011)
Natasja van Kampen (januari 2011)
Lynne van Rhijn (mei 2011)
Pim Voorneman (januari 2011)

Verder wil Stroom Den Haag de volgende personen/partijen danken voor hun continue ondersteuning in 2013

Henk Augustijn
Robbert Erwich
Arthur de Hart
Thonik

Phantom Library Agnieszka Kurant

Bijlage 10:

Chronologisch overzicht activiteiten

Januari

7-jan.	Workshops Get Smart bij VO Stebo/Winford en bij Heden
7 jan. - 11 mrt.	Ondertussen Jessica de Boer
14-jan.	Nieuwjaarsborrel in Bink36
17-jan.	Bijeenkomst Afterlife Foodprint
18-jan.	Veiling voor Honing Bank, Galerie De Pieter in Leiden
18, 19 jan.	Atelierbezoeken Leo Delfgaauw
19-jan.	Opening expo Orban Space
20-jan.	Ontvangst studenten KABK Beeld en Geluid
22-jan.	Atelierbezoeken William Engelen
28-jan.	Studenten KABK 3e jaars. Interarch voor Orban Space
31-jan.	Kick off Haags architectuurjaar

Februari

1-feb.	Workshops Get Smart voor VO HML bij Heden
1, 2 feb.	Atelierbezoeken Miguel Amado
4-feb.	Sponsordiner Orban Space
6-feb.	Ontvangst studenten KABK voor Orban Space
8-feb.	Lunchrondleiding Ministerie EZLI bij Orban Space
8-feb.	Bijeenkomst met imkers i.v.m. Honing Bank
13-feb.	Studenten St. Lucas, Brussel i.v.m. Orban Space
14-feb.	Bijeenkomst Zefir7
19-feb.	Studenten KABK o.l.v. Hans Venhuizen voor Orban Space
22 feb.	Ontvangst Wander Research Residency Program
22-feb.	Studenten St Joost, Breda voor Orban Space
26-feb.	Studenten VU Amsterdam i.v.m. Orban Space

Maart

1-mrt.	Onthulling David Bade's Calimero in de Beeldengalerij
4-mrt.	Studenten Willem de Kooning Academie i.v.m. Orban Space
5-mrt.	Debat ADHD in Scheveningen
6-mrt.	Lezing Celine Condorelli ihkv Orban Space
7-mrt.	Rondleiding scholieren VO Veurs College, Leidschendam
8-mrt.	Rondleiding plus borrel De Architect i.v.m. Orban Space
11-mrt.	Rondleiding John Kormeling bij Orban Space

14-mrt.	Rondleiding ihkv Stad van de Toekomst in Museon
14, 15 mrt.	Atelierbezoeken Erik Hagoort
16 mrt - 15 mei	Ondertussen Mark van Overeem
17-mrt - 1 sept.	Opening Koninginnenbank, daarna iedere zondag open
19-mrt.	Rondleiding studenten Design Academy bij Orban Space
19-mrt.	Lunchrondeiding Nuffic Orban Space
20-mrt.	Ontvangst Ledenbijeenkomst D'66
21-mrt.	Lunchrondeiding Planbureau van de Toekomst bij Orban Space
21-mrt.	Rondleiding plus borrel woningcorporatie Staedion bij Orban Space
22-mrt.	Rondleiding studenten Bouwkunde R'dam + docenten KABK bij Orban Space
24-mrt.	Rondleiding Vera Yanovstchinsky bij Orban Space
25-mrt.	Workshop Stad van de Toekomst o.l.v. M. Tobias
26-mrt.	Bibliotheeksessie met Welmer Keesmaat
26-mrt.	Oplevering werk Gijs Assman bij Johan de Witt College
28-mrt.	BNA bijeenkomst

April

april	Workshop Get Smart BO Archipelschool 'Kijken met je oren' bij Heden
april - mei	Workshops Get Smart VO Rijswijks Lyeum met E. Houtman bij Heden
5,12 apr.	Atelierbezoeken Meta Knol
13-apr.	Opening expo United We
17-apr.	Ontvangst Russische delegatie ivm See You in The Hague
17-apr.	Rondleiding studenten Design Academy Eindhoven bij United We
22-apr.	Bijeenkomst United We Make
22-24 apr.	Workshops Get Smart bij VO Erasmuscollege in Zoetermeer
22-24 apr.	Workshops Get Smart bij VO Dalton College in Voorburg
24-apr.	Sponsordiner Time is Honey tbv Honing Bank
24-apr.	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
25-apr.	Rondleiding afd. Politicologie bij United We, Rijksuniversiteit Leiden
25-apr.	BNA bijeenkomst
26, 27 april	Atelierbezoeken Isabelle LeNormand
27-apr.	Extra openstelling Koninginnenbank bij Dag van de Stadslandbouw
30-apr.	Deelname Honing Bank aan Geraniummarkt

Mei

mei	Workshops Get Smart bij VO International School The Hague
1-mei	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
2-mei	Rondleiding studenten Dutch Art Institute Arnhem ivm United We
3-mei	Bibliotheeksessie met Melle de Boer
5-mei	Deelname Honing Bank aan Bevrijdingsfestival
10-mei	Lunchrondeiding voor IDNA Coöperatie Ruimtelijke Ontwerpers i.v.m. United We
11 mei - 30 jun.	Ondertussen Kim de Ruyscher
13 - 31 mei	Zaaiactie i.s.m. Haags Milieucentrum ivm Honing Bank
15-mei	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We

16-mei	Rondleiding Art Table Amsterdam bij United We
16-mei	Debat ADHD in Nutshuis
17-mei	Lunchrondeiding en SculptTour expats
18-mei	Presentatie Honing Bank bij Ekoplaza supermarkten
21, 22 mei	Workshop Art-S-Cool ihkv Honing Bank
22-mei	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
23-mei	Bijeenkomst Zefir7
23-mei	Filmvertoning/discussie Science Doc Fest Naturalis Leiden ivm Honing Bank
24-mei	Rondleiding studenten W. de Kooning Academie bij United We
25-mei	Presentatie Honing Bank bij Ekoplaza supermarkten
26-mei	Rondleiding W. v. Oldenborgh bij United We
29-mei	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
30-mei	BNA bijeenkomst
31-mei	Lunchrondeiding Outpost expats bij United We

Juni

1-jun.	Worskhop Get Smart VO HML bij Heden
1-jun.	Opening Bestuivingskamer bij Gemeentemuseum
2-jun.	Rondleiding Navid Nuur bij United We
5-jun.	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
5-jun.	Bijeenkomst United We Live
9-jun.	Filmvertoning ihkv United We Resist bij Bureau Europa, Maastricht
12, 13 jun.	Symposium United We Organize
13-jun.	Debat/filmvertoning 'More than Honey' Filmhuis Den Haag ivm Honing Bank
19-jun.	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
20-jun.	Bijeenkomst Zefir7
20-jun.	Dag van de Architectuur / ADHD
21-jun.	Borrel bij Bestuivingskamer t.g.v. langste dag
22-jun.	Rondleiding Kunst in de openbare ruimte voor Vlaams-Ned. Huis DeBuren
23-jun.	Rondleiding Bik Van der Pol bij United We
25-jun.	Tafelgesprek Deltametropool
28-jun.	Bibliotheeksessie Navid Nuur
28-jun.	Lunchrondeiding United We
30-jun.	Filmvertoning ihkv United We Resist bij Filmhuis Den Haag

Juli

1-jul.	Onthulling Resetting van Toby Paterson
3-jul.	Spreekuur Arno van Roosmalen ihkv United We
4-jul.	Bijeenkomst United We Learn
5-jul.	Gallery Talk over Stroom in Stedelijk Museum, Amsterdam
5-jul.	Lunchrondeiding gemeente Den Haag United We
6-jul.	Deelname Honing Bank aan 'Rotterdamse Oogst'
6-jul.	Workshop Get Smart bij VO International School The Hague
7-jul.	Filmvertoning ihkv United We Resist in Filmhuis Den Haag

10 jul. - 15 sep.	Ondertussen Ejderkan & Wattjes
19-jul.	Bijeenkomst bibliothecarissen
19-jul.	Afsluiting Honing Bank met imkers
21 juli	Feestelijke afsluiting Bestuivingskamer

September

4 sep.	Ontvangst studenten CPA
4-sep.	Ontvangst studenten KABK
7-sep.	Museumnacht/Opening expo Double Centre ihkv See You in The Hague
7-sep.	Start etalage Den Haag Wereld-hoofdstad ihkv SYiTH
7 sep. - 14 okt.	OpZicht Kosta Tonev Impersonate
8-sep.	Rondleiding Jansen en Jansen bij Double Centre (SYiTH)
10-13 sep	Atelierbezoeken ihkv Invest
11-sep.	Rondleiding curatoren Invest
11-sep.	Gespreksavond i.v.m. Invest Conferentie
12-sep.	Bijeenkomst Zefir7
18-sep.	Rondleiding studenten Leidse University College bij Double Centre (SYiTH)
19-sep.	Rondleiding studenten Artistic Research bij Double Centre (SYiTH)
19-sep.	Knight's Move lezing Sissel Tolaas
20-sep.	Atelierbezoeken Sissel Tolaas
21 sep -20 dec	Ondertussen Manon Bovenkerk
26-sep.	BNA bijeenkomst
29-sep.	Lezing Marco Scotini / relaunch van OPEN

Oktober

1-okt.	Atelierbezoeken Marco Scotini
2-okt.	Deelname kunstbeurs Art The Hague
3-okt.	Rondleiding studenten KABK bij Double Centre (SYiTH)
4-okt.	Rondleiding studenten ArtScience bij Double Centre (SYiTH)
6-okt.	Rondleiding Max de Bruijn bij Double Centre (SYiTH)
9-okt.	Ontvangst Bouwfonds voor Double Centre (SYiTH)
10-okt.	Bijeenkomst Zefir7
13-okt.	Algemene Ledenvergadering Honing Bank
17 okt. - 25 nov.	OpZicht Suzanne Somer 'Nude'
17-okt.	Knight's Move lezing Benoit Peeters
18-okt.	Ontvangst Vlaamse delegatie
20-okt.	Boekpresentatie 'Double Centre' met Willem Post
20-okt.	Opening Scaffold bij Internationale Zone
21-okt.	Lezing Sam Durant bij KABK
25-okt.	Afscheidsreceptie Peter de Rooden
29-okt.	Debat ADHD bij Nutshuis
31-okt.	BNA bijeenkomst
31-okt.	Workshop Orme/Lansink/Reekers voor VO Northgo Noordwijk in Doornstraat

November

nov.	Presentatie bij Cultuurfonds Mondriaanfonds
3-nov.	Rondleiding Willem van Zoetendaal bij Double Centre
8-nov.	Uitreiking Ouborg Prijs / opening expo Marcel van Eeden
12-nov.	Lezing ihkv See You in The Hague bij Vredespaleis
13-nov.	Presentatie Grote Haagse Kunstkalender
14-nov.	Bijeenkomst Zefir7
15-nov.	Masterclass 'Preemption' ihkv See You in The Hague
15, 16 nov.	Atelierbezoeken P. van den Bosch
17-nov.	Finissage Double Centre
20-nov.	Ronde Tafelgesprek culturele instellingen met gemeente
21-nov.	Presentatie over Stroom bij Danish Association of Arts in Kopenhagen
25-nov.	Ontvangst VO Johan de Witt College ivm Beeldengalerij
27-nov.	OpZicht performance Machteld Rullens & Shantykoor Albatros uit Rotterdam
28-nov.	Knight's Move lezing Suzanne Lacy
30-nov.	Opening expo Agnieszka Kurant exformation
28-nov.	Rondleiding leerlingen VO Veurs College Leidschendam

December

3-dec.	Rondleiding leerlingen VO HML
3-dec.	Debat ADHD bij Stroom
3,4,5,6 dec.	Atelierbezoeken M. Borello
5-dec.	Rondeiding studenten HHS Kunst & Samenleving bij exformation
6-dec.	Masterclass 'Preemption' ihkv See You in The Hague
10 dec. - 9 feb.	Ondertussen LUST
12-dec.	Schrijfworkshop Tales to Tell ihkv exformation
12-dec.	Rondleiding deelnemers schrijfworkshop bij exformation
12-dec.	Knight's Move lezing Rowan Moore
13-dec.	Bibliotheeksessie Jan Rosseel

Balans

Activa	2013	2012
Vaste activa		
Materiële vaste activa		
Inventaris	15.427	5.773
Computerapparatuur	52.572	22.287
Herhuisvesting	0	27.243
Paviljoen Zuiderpark	17.150	25.726
totaal vaste activa:	85.148	81.029
Vlottende activa		
Vorderingen		
Vorderingen gemeente Den Haag	30.850	135.570
Vorderingen overige subsidiegevers	38.500	82.161
Overige debiteuren	84.410	26.114
Overige vorderingen en overlopende activa	70.693	77.434
Liquide middelen	1.763.182	1.894.756
totaal vlottende activa:	1.987.635	2.216.034
totaal activa:	2.072.783	2.297.063
Passiva	2013	2012
Eigen vermogen		
Vrij besteedbaar eigen vermogen		
Algemene reserve	231.879	231.879
Vastgelegd eigen vermogen		
Bestemmingsfondsen	404.965	550.164
totaal eigen vermogen:	636.845	782.044
Vreemd vermogen		
Kortlopend		
Schulden aan de gemeente Den Haag	0	45.501
Verplichtingen mbt activiteiten	400.298	382.136
Schulden aan leveranciers	42.648	26.289
Belastingen en premies sociale verzekeringen	51.068	77.773
Overlopende passiva	941.924	983.320
totaal vreemd vermogen:	1.435.938	1.515.019
totaal passiva:	2.072.783	2.297.063

Staat van baten en lasten

Functioneel	2013 realisatie	2013 begroting
Baten		
Opbrengsten		
<i>Directe opbrengsten</i>		
A.1 Publieksinkomsten	10.778	17.611
A.2 Sponsoring	8.850	4.920
A.3 Overige inkomsten	338.129	290.390
<i>Indirecte opbrengsten</i>		
A.4 Diverse inkomsten	33.499	32.178
subtotaal opbrengsten:	391.256	345.099
Bijdragen		
B.1 Meerjarige subsidie ministerie OCW of Cultuurfondsen	105.000	95.000
B.3.1 Subsidie Den Haag ikv Meerjarenbeleidsplan	1.928.402	1.980.583
B.3.2 Overige subsidies Den Haag	143.849	158.500
B.4.1 Overige subs/bijdr uit publieke middelen	62.996	84.500
B.4.2 Overige subs/bijdr uit private middelen	135.092	123.000
subtotaal bijdragen:	2.375.339	2.441.582
som der baten:	2.766.595	2.786.681
Lasten		
C.1 Beheerslasten personeel	333.516	325.000
C.2 Beheerslasten materieel	386.569	390.935
subtotaal beheerslasten:	720.085	715.935
D.1 Activiteitenlasten personeel	617.346	621.000
D.2 Activiteitenlasten materieel		
Algemeen	54.777	56.000
Voorwaardenscheppend beleid	759.424	796.250
Inhoudelijk beleid	779.598	826.819
subtotaal activiteitenlasten:	2.211.145	2.300.069
som der lasten:	2.931.230	3.016.004
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	-164.635	-229.323
Saldo rentebaten en -lasten	19.437	20.000
Exploitatiesaldo	-145.198	-209.323

Resultaatverdeling	2013 realisatie	2013 begroting
Exploitatiesaldo	-145.198	-209.323
Resultaatverdeling		
Onttrekking bestemmingsfondsen		
Huisvesting	60.000	60.000
Innovatie / Professionalisering	9.033	27.500
Subsidiebeleid / Stimulerende activiteiten		
Opvangen bezuinigingen 2013-2014	30.000	30.000
Evaluatie subsidiestelsel	7.000	6.000
Premiumprogramma	7.621	15.000
Investconferentie	4.688	7.500
Studiereis	1.902	1.902
Nieuwe stimulerende activiteiten	205	10.000
Time/Bank	4.000	4.000
Ouborgprijs	37.500	37.500
Haagse Havens publicatie	10.250	10.250
Architectuurplatform / -programma	12.000	12.000
Overige		20.677
	184.199	242.329
Toevoeging aan bestemmingsfondsen (ovb goedkeuring B&W Den Haag)		
Subsidiebeleid / Stimulerende activiteiten		
KABK Invest	-4.000	
Oriëntatierizen kunstenaarsinitiatieven	-10.000	-10.000
See You in The Hague / Architecture of Peace	-25.000	-23.006
	-39.000	-33.006
Toevoeging / onttrekking Algemene reserve	0	0

Specificatie Activiteitenlasten materieel

D.2 Activiteitenlasten materieel - Algemene kosten van beleid en programma	2013 realisatie	2013 begroting
Publiciteit, promotie algemeen	4.229	10.000
Informatievoorziening algemeen	5.653	6.000
Entree / foyer		
Ontvangsten	529	500
BNA Haaglanden	1.087	1.000
BAM - Vlaanderen	279	
Presentatie Haagse Kunstkalender	353	
Nieuwjaarsborrel Haagse kunstinstellingen	11.627	11.500
Onkosten boekverkoop	4.194	
Algemene presentatiekosten	9.330	11.000
Verkregen kortingen over programmakosten	-1.371	
Bibliotheek		
	9.654	10.000
Innovatie		
Onderzoek Vriendencirkels	3.000	3.000
Onderzoek expats	3.213	3.000
Associate Researcher - universitair jaar 2013-2014	3.000	-
totaal D.2 Algemeen:	54.777	56.000

D.2 Activiteitenlasten materieel <i>- Voorwaardenscheppend beleid</i>	2013 <i>realisatie</i>	2013 <i>begroting</i>
Algemeen Voorwaardenscheppend Beleid		
Algemene kosten bureau SDA	866	3.500
Weblog Haagse kunstenaars - Jegens & Tevens	1.889	
Toetsing beroepsmatigheid	9.775	12.500
Documentatiebestand	121	2.500
Evaluatie subsidiebeleid	7.000	6.000
Update www.haagsekunstenaars.nl	0	pm
	19.652	24.500
Subsidies		
Algemene kosten subsidiebeleid	20.185	
SPOT tentoonstellingssubsidie	116.683	
SPOT documentatiesubsidie	60.140	
SPOT groepstentoonstellingssubsidie	41.955	
PRO kunstprojecten	198.583	
PRO Invest	28.000	
PRO Premium	50.000	
PRO Onderzoeksubsidies	24.444	
PRO kunstenaarsinitiatieven	73.883	
PRO Deo	2.202	
	616.076	540.000
<i>Extra bestedingsruimte tlv bestemmingsfonds</i>		30.000
Stimulerende activiteiten		
Talentontwikkeling		33.500
Invest conferentie	12.188	
Aanmoedigingsprijzen	4.103	
Versterking beroepspraktijk en kunstklimaat		11.600
Informatiebijeenkomst Haagse Kunstenaars	1.352	
Curatorenbezoeken	8.198	
Zichtbaarheid en internationalisering		24.650
Ondertussenpresentaties	2.279	
Studiereis	8.968	
Magazine DH///	2.474	
Excellentie		77.500
Ouborgprijs	64.031	
Premium Tailormade	869	
Overige		
Nieuwe stimulerende activiteiten		11.000
- Beursdeelname Art The Hague	12.679	
- Op Zicht presentaties	601	
	117.742	158.250

Atelierbeleid		
Atelierbeleid algemeen	1.789	6.000
Objectsubsidie	12.947	40.000
Door te berekenen kosten atelierpanden	12.444	12.500
	27.181	58.500
subtotaal:	780.650	811.250
Vervallen subsidietoekenningen vorige boekjaren		
SPOT subsidies	-17.826	-15.000
PRO subsidies	-3.400	
	-21.226	-15.000
totaal Vws Beleid:	759.424	796.250

D.2 Activiteitenlasten materieel <i>- Inhoudelijk beleid</i>	2013 <i>realisatie</i>	2013 <i>begroting</i>
Inhoudelijk beleid Algemeen		
'Open'	21.259	20.000
Educatie, CKV	5.544	10.000
Onkosten projecten van derden	955	500
Overige	1.410	2.000
	29.167	32.500
THEMA'S		
Upcycling		
Time/Bank	4.240	4.000
Honing Bank / Bestuivingskamer (zie specificatie)	142.922	143.845
Educatie	4.000	4.000
United We... (vh: Let's Swarm)	65.098	64.000
Expo	59.211	
United We Organise	1.387	
United We Learn	2.576	
United We Resist	1.175	
United We Live	750	
Publicatie Upcycling 2014	65	7.500
	216.325	223.345
See You in The Hague		
Algemeen	22.263	
FORUM - voorbereiding 2014	9.646	
100 jaar Vredespaleis / Wereldhoofdstad	2.414	
PR Campagne	19.646	
expo: 'Double Centre' - Charles van Otterdijk	39.799	
KOR: 'Scaffold' - Sam Durant	105.275	
expo: 'The Good Cause (Architecture of Peace)'	12.011	
congres: 'Architecture of Peace'	0	
	211.055	237.498
Foodprint	455	500
Paviljoen Eetbaar Park - Nils Norman	9.399	10.000
Erasmusveld - Makkink & Bey	3.514	15.000
	13.367	25.500

Programma in huis		1.500
<i>Referenten</i>		
Expo: 'Orban Space' - Luc Deleu - T.O.P. Office	40.968	41.000
Expo: 'exformation'- Agnieszka Kurant 2013-2014	51.484	40.113
Expo: Angela Ferreira 2014	1.327	
Expo: The Light Club 2014	170	
'Expanded Performance' - 2012	2.896	2.800
Presentaties foyer / bibliotheek	(zie See You in The Hague)	0
Bibliotheeksessies	251	250
The Knight's Move	16.114	17.500
Ontwerpcafé Zefir 7	2.394	2.500
	115.603	106.663
PROJECTEN		
Kunst bij scholen	89.962	90.000
Beeldengalerij	19.771	20.000
Juliana Monument	18.725	pm
Thorbecke Monument	0	pm
Koningsplein - 'Hofnar', Folkert de Jong	34.537	23.000
Beheer en onderhoud Hemels Gewelf, Kijkduin	13.181	12.350
	176.176	145.350
Den Haag		
Stadsklas (Quickscan Stedenbouw)	0	38.213
Mentaliteit van de Metropool	3.500	3.500
ADHD	4.026	4.000
Haagse Havens	10.379	10.250
	17.905	55.963
totaal inhoudelijk beleid:	779.598	826.819

Colofon

Redactie Stroom Den Haag, Arnold Vonk (De Nieuwsmakers)

Ontwerp Thonik, Amsterdam

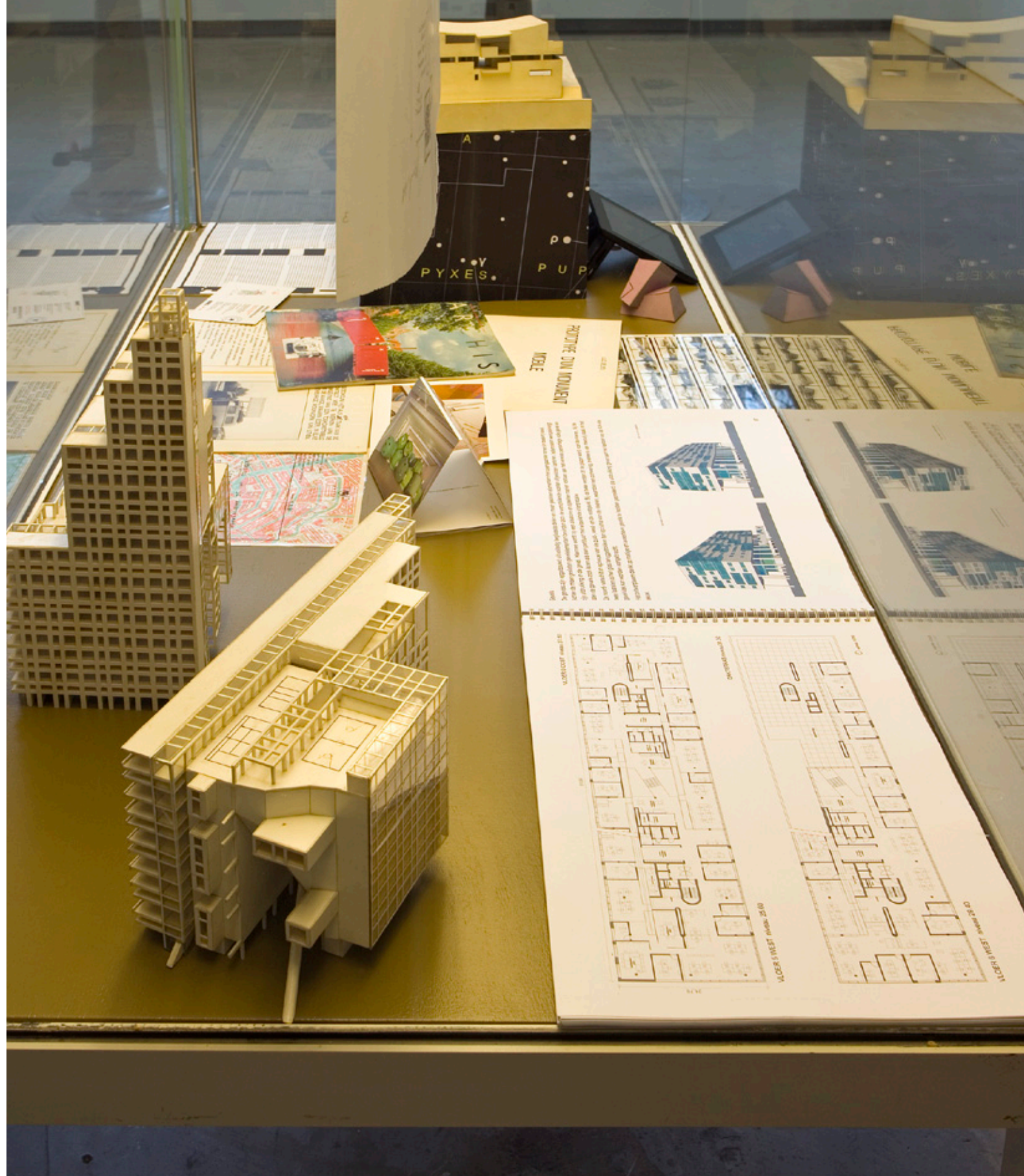
Fotografie Katie Borges, Sander Heezen, Rob Kollaard, Hein van Liempd, Katie McGonigal, Mieke Meesen, Pot en van der Velden, Maite van Reeken, Gerrit Schreurs, Michael Simmonds, Eric de Vries, de betrokken kunstenaars en Stroom Den Haag

Afbeeldingen omslag:

Phantom Estate, Agnieszka Kurant

Network round 1, 26th of May, 2009, Conditional Design

© Stroom Den Haag, 2014

Stroom Den Haag

Hogewal 1-9

NL-2514 HA Den Haag

W www.stroom.nl

T +31(0)70 365 8985

E info@stroom.nl